

KATEDRA HISTORIE PEDAGOGICKÉ FAKULTY

BOHEMIAE OCCIDENTALIS HISTORICA

1/2023

Plzeň 2023

STUDIE

Zaniklé opevnění Kozlov u Ošelína

Jiří ÚLOVEC

Abstract: The paper provides a summary of the results of the research of written and material sources on the defunct medieval fortification near the former village of Kozlov near Ošelín in the Tachov district. In conclusion, an attempt is made to interpret it and its connection with similar fortified places in Bohemia.

Key words: Region of Tachov; Kozlov; Ošelín; medieval fortifications; abandoned village; archaeological finds

Úvod

Přibližně 10 kilometrů severozápadně od Stříbra, nedaleko Svojšína s románským kostelem a rozsáhlým zámekem, leží Ošelín. Podobně jako ve Svojšíně, byla také v této vsi vystavěna středověká tvrz, nahrazená později mladší zámečkovou stavbou. Zdejší tvrz však nebyla jediným opevněným sídlem ve vsi a jejím blízkém okolí. Další opevnění se rozkládalo asi jeden kilometr západně od vsi, poblíž dnes již zaniklé vsi Kozlova.^{1]} S Ošelínem zřejmě nemělo historicky nic společného, leč vzhledem k blízkosti Kozlova bývá většinou historiků dáváno do souvislosti právě s ním (obr. 1). Jelikož dosud nebyly nalezeny písemné prameny, které by se o něm v době jeho předpokládané existence zmiňovaly, je nutné zhodnotit alespoň informace o blízké vsi. Studie si proto klade za cíl ověřit dosud známé realie, identifikovat další údaje uložené v různých kulturních institucích a jejich komparací se pokusit o nástin doby vzniku a fungování opevnění.

[1] Lokalita dnes úředně zvána Na Kozlí, ZM ČSSR 11-43 Bor, 227 mm od východní a 181 mm od jižní sekční čáry. Studie vznikla ve spolupráci s několika institucemi, uchovávajcími útržky informací o opevnění. Autor proto děkuje zejména Mgr. Janu Edlovi, vedoucímu Státního okresního archivu Tachov, Petru Hereitovi, zaměstnanci Západočeského muzea v Plzni, oddělení záchranných archeologických výzkumů, PhDr. Filipu Kaslovi, archeologovi Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště v Plzni, RNDr. Miroslavu Kronosovi, řediteli Ústředního archivu zeměměřičtví a katastru v Praze, RNDr. Zbyňku Navrátilovi, řediteli Městského muzea ve Stříbře, a Tomáši Snopkovi, pracovníkovi dokumentačních fondů Generálního ředitelství NPÚ. Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>), podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

Archivní prameny

Kozlov se připomíná poprvé v roce 1379, kdy blíže neznámý Oldřich vlastnil Ošelín s vesnicemi Kozlov, Žebří a Pytlov.^{2]} Z dalších písemných zpráv plyne, že část Kozlova neznámé velikosti nadále příslušela k ošelínskému majetku, kdežto druhou vlastnil kladrubský klášter. Kozlov tak byl majetkově rozdělen mezi světskou a církevní vrchnost, prameny však nesdělují, kdy a proč k rozdělení došlo. O části Kozlova náležející klášteru se dovidáme v roce 1422. Tehdy římský král Zikmund Lucemburský zastavil Janu Hanovcovi ze Švamberka 180 kop českých grošů na roční berni z kladrubského kláštera. Jelikož jeho představení nebyli schopni Janovi platit úrok v takové výši, zastavili mu sami část klášterního majetku, konkrétně vesnice Benešovice, Lobzy, Damnov, Pavlovice, Velikou Ves, Kurojedy, Visku a platy v Kozlově, to vše místo výše zmíněné roční berně.^{3]} Jen na okraj je nutné poznamenat, že s uvedenými údaji je v rozporu předpoklad některých historiků, podle nichž měl být Kozlov právě v roce 1422 zničen.^{4]} Pomineme-li mladší zprávy, které jeho další existenci naopak potvrzují, lze jen těžko předpokládat, že by ze zničené vsi plynul majitelům jakýkoliv plat.

Část vsi náležející klášteru je poté připomínána 7. listopadu 1462. Tehdy potvrdil český král Jiří z Poděbrad Zdeňkovi ze Šternberka a Bohuslavovi ze Žeberka držbu vsi Benešovice, Lobzy, Damnov, Pavlovice, Velká Ves, Kurojedy, Kozlov a Viska, tedy majetku, který měl předtím v zástavě Jan Hanovec od kladrubského kláštera, neboť ten nebyl schopen vyrovnat zástavní částku 180 kop českých grošů.^{5]}

Vraťme se však ke světské neboli „ošelínské“ části Kozlova. Dne 3. října 1497 prodali Jiří z Křínova, syn Viléma z Křínova, a Ofka ze Strhař Janovi Lejtoltovi z Ebrnic a jeho manželce Kunce ze Šternberka za 100 kop českých grošů celý ošelínský statek, jmenovitě celou ves Ošelín s příslušenstvím včetně tvrže s poplužním dvorem, dále celou ves Řebří a poddanské dvory s platem, celou ves Něnkov s poddanskými dvory s platem mimo platu ke svojšínskému záduší, v Kozlově poddanské dvory s platem, které jim patřily, a čtyři mlýny, což kdysi koupili od Jindřicha Opozdila ze Strhař a koupí prokázali zápisem v zemských deskách.^{6]} Ze zápisu prodeje plyne, že k ošelínskému statku patřily

2] Josef EMLER (Hg.), *Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379*, Prag 1876, s. 28, č. 116.

3] August SEDLÁČEK, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914, s. 169, č. 884 a 1218.

4] Tak např. František ROUBÍK, *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*, Praha 1959, s. 74, č. 15.

5] A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 260, č. 1791/70, totéž Kol. autorů, *Soupis český psaných listin a listů do roku 1526. Díl I. Originály listin, svazek 1/2 (1437–1471)*, Praha 1974, s. 450–451, č. 1942.

6] Národní archiv (dále NA), Desky zemské větší (dále DZV) 2, fol. L 2v.-3, vklad z roku 1544; totéž Josef EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae Bohemiae anno MDXLI igne*

kromě jiného také poddanské dvory v Kozlově s platem. Tento údaj potvrzuje kromě jiného výše uvedený předpoklad, že Kozlov v roce 1422 určitě nezanikl.

Další zpráva o Kozlově, pocházející však až z 11. listopadu 1558, hovoří opět o klášterní části vsi, náležející původně kladrubskému klášteru. Jeho představení tehdy uzavřeli dohodu s Adamem ze Švamberka a dali mu povolení vyplatit kromě jiného majetku několik pustých vsí náležejících kdysi klášteru, zejména poustku u svaté Kateřiny za Přimdou,^{7]} pustou ves Pytlíkov (Pitlikuow) s mlýny a příslušenstvím, pustou ves Plezom a půl vsi Kozlova na dobu deset let; vyplatit je měl od současných držitelů, kteří bohužel nejsou jmenováni.^{8]} V roce 1567 pak opat Josef Vron z Dorndorfu společně s konventem uzavřeli smlouvu s bratry Jindřichem a Zdeňkem ze Švamberka a na Přimdě a prodali jim „čtyři vesnice pusté, jmenovitě ves řečenou Svatá Panna Kateřina, ves Pytlíkov, ves Plezom a půl vsi Kozlova, s hutí sklenou, s dvorem poplužním“ a s dalším příslušenstvím.^{9]} O několik let později, 13. září 1574, pak nařídil císař uzavřít smlouvu s Jáchymem ze Švamberka na Švamberku, Bezdužicích a Kynžvartu a jeho bratry o koupi rabštejského panství, pustých vsí Svatá Kateřina, Pytlíkov, Kozlov, Plezom a Vížka od kladrubského kláštera a Boněnov a Hostíčkov od tepelského kláštera do dědičného vlastnictví.^{10]}

Druhá část vsi náležela ve druhé polovině 16. století stále k ošelínskému statku, jehož tehdejším držitelem byl Kašpar Keč z Kečova. Kašpar tehdy vedl různé soudní spory s majiteli statků a pozemků, sousedících s Ošelínem. Ze sporů, konkrétně ze sporu vedeného v roce 1583, vyplynuly pro naše účely důležité údaje. Kašpar Keč tehdy požádal o úřední ohledání hranic a pozemků mezi ošelínským a plezomským statkem.^{11]} V záznamu o vykonané okulární vizitaci, provedené komorníkem Tomášem v pátek 26. července 1583, tedy na svátek svaté Anny, se na několika místech hovoří o pozemcích, náležejících dříve ke Kozlovu. Tomáš líčil, jak byl nejprve přiveden na cestu, o níž obdržel zprávu, že „*to co jest po pravý straně cesty, že jest to všecko na Kozlovště*“.^{12]} A dále líčil: „*Item víc mne přivedli k místu podobný jakoby cesta travná nezavoraná, než že jest nikdá cesta žádná za pamětníků nebejvala, a mezi týmž místem po jedny straně vovsem vosytá a po druhý straně žitem, i tu mi zprávu dávali, že tu všudy až právě k cestě lesové byli a nikdá slýcháno nebylo, aby*

consumptarum, tj. *Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých 2*, Praha 1872, s. 496; A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 260, č. 70, a *Archiv český 5*, s. 566–567, č. 50.

7] Dnešní ves Kateřina.

8] NA, Guberniální listiny (dále GL), inv. č. 2099, totéž Státní oblastní archiv v Třeboni, Historica Jindřichův Hradec 1, inv. č. 153.

9] NA, DZV 62, fol. R 8-9, vklad z roku 1676.

10] NA, GL, inv. č. 2597.

11] NA, DZV 66, fol. O 21v.–22v.

12] Tamtéž, fol. O 22.

taková místa k Plezomům^{13]} býti mělo, zvláště od toho místa, kterýmž mezi rolím zavoráno býti mělo, v ní počnouc až k tý svrchu jmenovaný cestě, to vše Kozlovu od starodávna náleží a nikdá, aniž pamětníků není, aby se kdo na to potahovati měl, aby to k Plezamům náležeti mělo. Málo od tý cesty přiveden sem k jednomu místu, tu, kdež se po levý straně té cesty gruntové dělí, u kraje břízy, jedna strana dělí se k Vošelínu a druhá strana k Plezomům v místě, jenž se menuje Na křivém dole, a při též cestě co po pravý straně, to že všecko Kozlovu náleží. Item dále sem přiveden po týž cestě na plevkovou louku i tu mi též zprávu dali, že táž louka náleží k Vošelínu a co dále vedle tý louky po pravý straně, to náleží Kozlovu. Item po tý louce sem přiveden dolu až [ke] konci plevkový louky, tu mi zprávu dali, tu, kdež louka po pravý straně jest, slove Pokodnovská, ta že též náleží k Vošelínu dědičně, ta jest mezi Kozlovou. Item dále přivedli mne přes strouhu pod Polednovic louky, tu vedle lesu K zátokům dali mi zprávu, že to, co po pravé straně, všecko Kozlovu náleží. Item odtad vedli mne k veliký bříze, kteráž při kraji toho lesa jest, až k jedný velký chvoji, tu po pravý straně kus louky, kterouž sem spatřil, dali mi zprávu, že Kozlovu náleží. Item vod tý chvoji velký přiveden sem k jednomu mezníku křemennýmu, tu mi dali zprávu, že ta louka, co po pravý straně toho mezníku jest, náleží Kozlovu a co po levý straně toho mezníku, to k Velký Vsi^{14]} náleží. Item od toho mezníku veden sem k jednomu pařezu za chvojovým pod lesem při jedný cestě, tu mi zprávu dali, že to vše, což po pravý straně téhož pařezu jest, že náleží Kozlovu.^{15]}

Nejvýznamnější je ovšem pasáž, v níž Tomáš líčí další část cesty těmito slovy: „Item odtud veden jsem dále od téhož pařezu lesem k vrchu nahoru vedle jednoho příkopu, březiny tu jsou, dali mi zprávu, že to, což po pravé straně téhož příkopu jest, že náleží Kozlovu“.^{16]} Správa je pro nás velice důležitá, protože onen zmiňovaný příkop sice mohl být součástí staré cesty, ale také příkopem tehdy již jistě zaniklého opevnění, tvořícím pozemkovou hranici. Při pohledu na současnou mapu okolí Kozlova je dobře patrné, že katastrální hranice mezi Ošelínem a Plezomem probíhá ještě dnes v těsné blízkosti bývalého opevnění a zaniklé vsi. Je samozřejmé, že tento příkop nelze ztotožnit s příkopem tvrziště bez výhrad; pro tuto možnost by však svědčil fakt uvedený ve zprávě, že v okolí příkopu byly březiny, tedy porost vyskytující se na vlhčí půdě, která je v okolí zaniklého opevnění dodnes. Jen pro ilustraci uvedme, že Kašpar Keč vedl v roce 1586 další spor s kladrubským klášteřem, reprezentovaný jeho opatem, již výše uvedeným Josefem Vronem, „o posekání lesa, třinácte dřev, na gruntech těch v pustotině, jenž slove Kozlovsko“.^{17]}

13] Dnes Dolní Plezom, Horní Plezom a Plezom (dříve Prostřední Plezom), č. o. Ošelín, okr. Tachov.

14] Velká Ves, č. o. Bor, okr. Tachov.

15] NA, DZV 66, fol. O 22–22v.

16] Tamtéž, fol. O 22v.

17] NA, DZV 23, fol. G 19v.

Výpověď literatury a dalších pramenů

Z uvedených zpráv plyne, že ves Kozlov byla během 15. a 16. století rozdělena nadále na dvě části, z nichž jednu vlastnil kladrubský klášter a druhá bývala součástí ošelínského statku. Rozhodně nezanikla v roce 1422, jak bývalo často uváděno; mohlo se tak stát až po roce 1558, kdy je ještě uváděna jako existující, a před rokem 1567, kdy se poprvé uvádí jako pustá. Zánik vsi zřejmě pokračoval rychle, o čemž svědčí i název Kozlovsko v roce 1586. I po zániku většího dílu vsi však zůstalo několik objektů přece jen obývaných, neboť v době kolem roku 1770 se v popisu příslušné sekce prvního vojenského (Josefského vojenského) mapování uvádí toto: „Kozlov, dvě chalupy u cesty z Damnova do Ošelína“. ^{18]} Z textu však neplyne, zdali objekty stály v místech zaniklé vsi, nebo jestli byly předtím vystavěny západněji, již v místech dnešní usedlosti, rozložené asi 300 metrů severně od zbytků původní středověké vsi. Tři objekty, zvané Kozlov a zakreslené v katastrální mapě z roku 1838, totiž leží již mimo areál starší vsi. ^{19]}

Podle výše uvedených informací, četných jiných materiálů a literatury však Kozlov nemusel být pouhou poddanskou vsí. V jeho těsné blízkosti stávalo středověké opevnění, převážnou většinou autorů dosud interpretované jako pozůstatek středověké tvrze. Tak již známý topograf Johann Gottfried Sommer roku 1838 uvádí, že asi čtvrt hodiny západně od Ošelína, v místech, kde se říká „beim Schlössel“, stával podle pověstí zámek. ^{20]} Stejnou zprávu po něm beze změny opakuje o několik let později J. A. Dunder. ^{21]} Jen zmínku o samotě Kozlov, k níž náleží zbytky stavby zvané „beim Schlössel“ a opatřené příkopem s valem, publikoval v roce 1845 F. C. Watterich. ^{22]} August Sedláček informoval obdobně jako dříve Sommer a Dunder, že přibližně čtvrt hodiny cesty západně od Ošelína „jest tvrziště prostranné, širokým příkopem objaté, jehož jméno a osudy neznámy“. ^{23]} Podobně v soupisu památek stříbrského okresu z roku 1908 je uvedeno tvrziště neznámého jména, jmenované místními obyvateli „beim Schlössel“. ^{24]} Konečně publikace o panských sídlech západních Čech

18] NA, Josefské vojenské mapování, sekce č. 136, textová část, pag. 47.

19] NA, Indikační skica obce Ošelín, Plzeňsko 346.

20] Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen VI. Pilsner Kreis*, Prag 1838, s. 235. „Man sieht jetzt nur einen breiten Wallgraben; vielleicht ist es eine Verschanzung aus dem dreissigjährigen Kriege.“

21] J. A. DUNDER, *Kraj Plzeňský*, Praha 1845, s. 218. Sommerovu zprávu opakuje beze změn proto, že jeho dílo je v podstatě překladem 6. svazku Sommerovy Topografie.

22] F. C. WATTERICH von WATTERICHSBURG, *Handwörterbuch der Landeskunde des Königreichs Böhmen*, Prag 1845, s. 944, u hesla Oschelin.

23] August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII. Plzeňsko a Loketsko*, Praha 1905 s. 136. Několik zpráv pojících se ke vsi pak uvedl v knize Týž, *Místopisný slovník historický Království českého*, s. d. 1908, s. 451.

24] Jaroslav KAMPER – Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých*

z poloviny osmdesátých let minulého století se také zmiňuje ve stati o Ošelínu o tom, že „západně od vsi (tj. Ošelína), v místech, kde se kdysi říkalo U zámečku, se zachovaly poměrně prostorné zbytky opevnění, obklopené širokým příkopem. O jeho původu není však nic známo.“ Autoři dále na základě údajů J. G. Sommera opakují tvrzení o původu lokality ve třicetileté válce.^{25]} Zdeněk Procházka s autorem tohoto příspěvku zařadili místo do soupisu panských sídel tachovského okresu a ve stati zveřejnili několik písemných zpráv s náčrtem lokality.^{26]} Kozlov byl poté zařazen do soupisu panských sídel zaniklých po roce 1945,^{27]} zmíněn byl rovněž v encyklopedii českých tvrzí^{28]} a v publikaci Tomáše Karla a Ludka Krčmáře z roku 2006.^{29]}

Všechny uvedené zprávy v podstatě opakují základní informaci J. G. Sommera, rozšířenou maximálně o kusý popis lokality, doplněný Augustem Sedláčkem a mladším terénním náčrtem. Shodují se v tom, že západně od Ošelína v místech, kde kdysi stávala ves Kozlov, existuje nebo existovalo nějaké opevnění či tvrziště, blíže však nepopisované a nelokalizované. To také potvrzují nálezkové zprávy a další materiály, pocházející z padesátých až sedmdesátých let minulého století, dnes uložené v několika institucích. Jsou obsahově velmi důležité, neb zachycují poměrně přesně stav lokality a její osudy během dvou desetiletí.

Podle nejstarších nálezkových zpráv bylo v letech 1955–1956 v místech, ležících jižně od dnešní samoty Kozlov (zvané zde Kozlí) při orbě polí a během lesních prací nalezeno množství zdí a dalších pozůstatků původní vsi. Dále pak je v nich konstatováno, že jižně od dnešní osady se nacházelo „hradiště“, obklopené valem a příkopem, o rozměrech 110 x 80 metrů, okolo něhož protékal východním směrem potok.^{30]} Dnes je již zřejmé, že opevnění nemůžeme interpretovat jako hradiště, ale jako středověké opevnění. Jeho starší dataci odporují především středověké nálezy učiněné na lokalitě. Velké rozměry lokality vznikly zřejmě změřením celého opevněného areálu včetně vnějšího valu.

v politickém okrese stříbrském, Praha 1908, s. 168.

25] Kol. autorů, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách IV. Západní Čechy*, Praha 1985, s. 249–250 (u hesla Ošelín).

26] Zdeněk PROCHÁZKA – Jiří ÚLOVEC, *Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov I*, Tachov 1988, s. 62–63.

27] Jiří ÚLOVEC, *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech*, Praha 2000, s. 147–148, obsahově shodná stať byla zveřejněna rovněž v doplněném vydání knihy z roku 2001 a dále v souborném zpracování zaniklých panských sídel Čech, Moravy a Slezska v roce 2005 (František MUSIL – Miroslav PLAČEK – Jiří ÚLOVEC, *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*, Praha 2005, s. 156–157).

28] Kol. autorů, *Encyklopedie českých tvrzí. 2. díl, K–R*, Praha 2000, s. 334 (autorem statě je Jiří Úlovec).

29] Tomáš KAREL – Luděk KRČMÁŘ, *Panská sídla západních Čech. Plzeňsko*, České Budějovice 2006, s. 107–108.

30] Nálezkové zprávy uloženy v AÚ ČSAV v Praze pod č. j. 2820/50 a 464/84; nálezková zpráva č. j. 4102/56 bohužel chybí.

V polovině padesátých let minulého století prováděl na lokalitě amatérské výkopy ošelínský ředitel školy Antonín Slípka. Ve zprávě z 24. října 1956 (viz obr. 2), zasláné tehdejšímu Archeologickému ústavu ČSAV v Praze a na vědomí plzeňské expozitury téhož ústavu (jejímž nástupcem je dnes oddělení záchranných výzkumů Západočeského muzea v Plzni), uvedl, že „*v malé skupince stromů jsem našel valy a příkop a po provedení měření jsem se školními dětmi vykopával základy tvrže (jen na rozích a sondou po délce 1 strany)*“. Mezi nálezy, nacházejícími se původně v ošelínské škole a dnes zčásti uloženými ve stříbrském městském muzeu, byla keramika a některé železné předměty (například ostruha, kopí, hroty šípů aj.).^{31]}

Na tuto zprávu zareagovala plzeňská expozitura. Do Ošelína vyslala archeoložku, paní Věru Šaldovou, která ve zprávě ze služební cesty z 12. listopadu 1956 uvedla, že 6. listopadu navštívila Ošelín a ve škole si prohlédla předměty, získané sběrem a výkopem ředitele Slípky v lokalitě a jejím okolí. Mezi nimi byly „*zlomky středověké keramiky (zdobené hlubokými rýhami, vlnovkou, se širokými prozhlábnutými uchy a členěnými pokličkami) a železné předměty (klíč, ostruha, kopí), které lze datovat nejspíše do 14. století*“. Dále uvádí, že pro nedostatek času nemohla navštívit místo, „*které řed. Slípka s dětmi prokopával a kde podle jeho výpovědi tvořilo zdivo čtverec o straně 12 m. Toto zdivo zůstalo po jeho výkopu odkryté*“. Dále uvedla, že „*ředitel Slípka byl upozorněn, že není oprávněn konat sám výzkumy a byl požádán o zjištění kat. čísla pozemku, na kterém kopal*“. Závěrem doporučila, aby místo prohlédl odborník na středověkou archeologii.^{32]} Současně, též den, zaslala zprávu také řediteli Slípkovi a sdělila mu, že o nálezech informovala Květu Reichertovou ze středověkého oddělení AÚ v Praze, která slíbila, že se „*v dohledné době přijede na nálezy i výkop podívat*“. Současně uvedla, že „*nálezy pocházejí ze 14. století*“.^{33]}

Mimo nezůstalo ani vedení Archeologického ústavu v Praze. Vedoucí záchranného oddělení Jan Rataj zaslal odboru pro kulturu rady Krajského národního výboru v Plzni žádost o urychlené prošetření záležitosti a o učinění potřebných opatření včetně zákazu dalšího poškozování památky. Současně požádal o zaslání výsledku šetření. Dopis signoval jeho zástupce Václav Patera, který zaslal kopii dopisu také na vědomí Ministerstvu školství a kultury.^{34]}

Slib daný panu řediteli Slípkovi byl skutečně splněn. Ze dne 5. prosince 1956 zůstala dochována kopie zprávy ze služební cesty do Ošelína a na Kozlov. Její autor, jehož jméno a příjmení bohužel neznáme a jehož úkolem

31] Zpráva byla uložena v AÚ ČSAV Praha, expozitura Plzeň, č. j. 12/56; kopie zprávy autorovi stati byla poskytnuta Josefem Milerem.

32] Kopie zprávy ze služební cesty uložena v Západočeském muzeu v Plzni, oddělení záchranných archeologických výzkumů, č. j. 4102/56.

33] Tamtéž.

34] Tamtéž dochována kopie dopisu č. j. 4395/56 s přípisem Dr. Věry Šaldové z 21. listopadu 1956, jímž ho vzala na vědomí.

bylo „zajištění vykopávek v Ošelíně – Kozlově“, nejprve prohlédl s panem ředitelem Slípkou nálezy učiněné na lokalitě a uložené ve škole. Další důležité informace připojil o lokalitě, již poté osobně navštívil. Ze zprávy je vzhledem k její závažnosti nutné uvést alespoň následující: „Asi jeden a půl kilometru západně od vsi Ošelína při okraji lesa na pokraji polí, asi 200 m od posledního zbytku býv. vsi Kozlova (3 usedlosti) jejíž pole obkružuje les od jihu přes západ až k severu, tam je celkem rozsahem patrné tvrziště – čtverhranné o straně prům. 16 m, obklopené příkopem. Na okraji lesa vzdáleného cca 50 m jižně je několik mohyl a několik jam pravidelného tvaru. Severně v poli podélným směrem byl v ornici zřetelný 300 m dlouhý kamenný práh. Ves Kozlov se pravděpodobně skládala ze dvou částí, jedna půlka prodaná 1576 od kladrubského kláštera se skelnou hutí a jinými obcemi (Pytlykov, Plezumo) se nacházela někde tam, kde je ještě zbytek skelné huti (podle tradice). Úzkou cestu mělkým úvozem po okraji lesa podél mohyl a jam považuje s. Slípka za starou obchodní cestu k Přimdě vedoucí a střezené tu řadou tvrzí. S. Slípka se školními dětmi se snažil objasnit záhadu tvrziště a obnažili ve vnitřním prostoru 2 rohy a sondami zjistili ohraničení zdi na 2 místech mezi rohy. Smluvil jsem s ním, že nebude pokračovat sám ve výkopech a v průzkumu a ohlídá prostor před porušováním do doby, než bude moci provést Archeologický ústav řádný a podrobný průzkum celého prostoru. Keramiku, kterou má z nálezů uschovánu ve škole spolu s ukázkami spečků z valů, ponechá zde až do příchodu zástupců AÚ. Keramika je zřejmě středověká – ale několik střepů se zdá starších (slovanských hradištních).“^{35]} Součástí zprávy o služební cestě jsou rovněž dva terénní náčrty situace opevnění a jeho okolí (viz obr. 3 a 4).

Výše uvedené zprávy z padesátých let minulého století jsou prozatím všechny, jež se dosud podařilo dohledat. Jejich obsah stačil příslušným úřadům, aby lokalitu zapsaly v roce 1957 do státního seznamu nemovitých kulturních památek.^{36]} Další dokumenty pocházejí až z počátku sedmdesátých let. Plyne z nich, že zamýšlenou terénní prospekci na lokalitě se nepodařilo provést, a dále bohužel již jen konstatují postupný zánik opevnění. Archeologický ústav ČSAV v Praze oznámil 15. června 1973 Krajskému středisku státní památkové péče a ochrany přírody Západočeského kraje v Plzni a na vědomí odboru kultury Okresního národního výboru Tachov, o obdržení hlášení, podle něhož byly ve dnech 3. až 5. června 1973 „buldozerem zničeny základy věžové tvrže Kozlov, obklopené vodním příkopem a valem na k. ú. obce Ošelín, okr. Tachov. Plocha tvrziště byla údajně srovnána na úroveň okolních polí. Zničení této kulturní památky provedlo pravděpodobně tamní JZD.“ Přípis dále uváděl, že „se zřetelem k tomu, že tvrziště Kozlov bylo zapsáno do Státních seznamů památek

35] Národní památkový ústav (dále NPÚ), územní odborné pracoviště v Plzni.

36] NPÚ Praha, evidenční list tvrziště Kozlov, o. Ošelín, okr. Tachov, Západočeský kraj, rejst. č. ÚSKP 53475/4-1833 – tvrziště Kozlov, karta založena v roce 1957.

a chráněno zákonem č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách, jde o hrubé a ničím neomluvitelné porušení zákonných ustanovení a zničení kulturní památky, kterou nelze nahradit. Dovolujeme si Vás proto upozornit na tyto skutečnosti a domníváme se, že proti viníkovi by měl být proveden přísný postih. Současně se domníváme, že by měl uhradit záchranné výzkumné práce a dokumentaci zbytků tvrze.^{37]} Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni pak 19. června 1973 zaslalo odboru kultury Okresního národního výboru Tachov dopis s informací, že „začíná se rozorávat u Ošelína bývalé hradiště Kozlov, které je památkově chráněno“. Dále uvedlo, že jelikož nebyl vydán souhlas s jeho zničením a lokalita je památkově chráněna, žádá o okamžitý zákrok u Státního statku Stříbro, farma Ošelín, která hradiště nechala rozorot.^{38]}

To jsou prozatím všechny dokumenty, jež se podařilo dohledat. Plyne z nich, že opevněnému místu bylo po jeho novém „objevení“ pro vědu dáno jen necelých dvacet let života. Nikdo ze zúčastněných samozřejmě nemohl předpokládat, že zasáhne tak rušivě zemědělská činnost. Celá lokalita byla postupně a zcela zbytečně rozorána a proměněna v louky, dnes však pro velké množství spodní vody zcela nevyužitelné, takže plocha bývalé tvrze leží ladem. Její postupný zánik dokumentuje letecký snímek, pořízený v létě 1975 (viz obr. 9), kdy byly ještě dobře patrné obrysy zanikajícího opevnění. V roce 1980 proto bylo samozřejmě upuštěno od jeho památkové ochrany.

Z vlastního tvrziště jsou dnes viditelné pouze náznaky velice mělkých příkopů okolo plochy tvrziště, které tak prakticky splynulo s okolím.^{39]} Protože plán opevnění, pořízený údajně Antonínem Slípkou, je dosud nezvěstný, zachovaly se již zmíněné terénní náčrty opevnění, pořízené během služební cesty na místo z prosince 1959, terénní náčrt tvrziště od Jiřího Čížka z roku 1979 (obr. 7 a 8) a dále dvě dosud známé fotografie lokality před jejím zničením, pocházející pravděpodobně také z poloviny padesátých let minulého století (obr. 5 a 6).

Jelikož o opevněné lokalitě více informací dosud nemáme, jeho podobu lze načrtnout jen velice hrubě. Centrální část obdélného půdorysu s delší osou orientovanou ve směru sever-jih a o rozměrech přibližně 14 x 18 metrů bylo obklopené valem a příkopem, původně jistě vodním. Na centrální ploše, porostlé ještě nedávno travou, keři a stromy, bylo viditelných několik zbytků zdiva, odkrytých zřejmě Slípkovými výkopy a interpretovatelných nejpravděpodobněji jako nároží obvodové fortifikace a pozůstatek stavby. Přístup od jihovýchodu vedl přes příkop, ovšem nelze říci, náležel-li k původnímu vybavení opevněné lokality, nebo byl pořízen až po jejím zániku. Protože pak také z výše citovaného dosud známého pramenného materiálu vyplývá pouze to, že

37] Dokument uložen v NPÚ, územní odborné pracoviště v Plzni, č. j. AÚ ČSAV 3948/73.

38] Tamtéž, kopie, č. j. 2726/73.

39] Podobný osud mělo např. tvrziště ve Studánce, o. Cheb, v osmdesátých letech minulého století rovněž zcela zbytečně zničené, protože ani jeho plochu nelze pro velké množství spodní vody hospodářsky využít jinak než jako louku.

ani jednu ze zpráv (snad až na zprávu z roku 1583) nemůžeme spojovat s existencí tohoto panského sídla, jeho historie pro nás zůstává dosud neznámá. Zbývá tak spoléhat na náhodný nález nových zpráv.

Důležitou vypovídací hodnotu mají nálezy, učiněné na valovém opevnění během průzkumu učitelem Antonínem Slípkou. Archeoložka Věra Šaldová, která je spatřila krátce po vyzvednutí a uložení v ošelínské škole, je datovala s určitou tolerancí do 14. století. Některé z nich zůstaly uchovány a uloženy ve stříbrském městském muzeu.^{40]} Jsou to zbytky tří ostruh, hrot železného kopí, část udidla a jedna celá a část další podkovy (srovnej obr. 10 až 12). Jelikož jejich zhodnocení dosud neproběhlo, lze je zatím zařadit jen rámcově do období vrcholného středověku.^{41]}

Zhodnocení a závěr

Interpretace funkce opevnění je vzhledem k výše uvedeným informacím vskutku nelehká. Pracovat lze s několika možnými scénáři. Nelze vyloučit, že valové opevnění sloužilo jako sídlo nám neznámého mana kladrubského kláštera. Je rovněž možné ztotožnit je se zprávou z 15. století, pojící se s nedalekým Plezomem, podle níž v roce 1415 prodal Habart z Erpužic část majetku v Erpužicích s poplužním dvorem a příslušenstvím za 21 kop českých grošů Divišovi z Plezomí.^{42]} Jestliže budeme na základě přídomku „de Plezim“ uvažovat o existenci tamního panského sídla, nemusíme ho nutně hledat přímo v jedné ze tří vsí, nesoucích dnes tento název, jejichž původ je nadto zřejmě mladší, ale mohli bychom je ztotožnit s opevněním u Kozlova, ležícím – jak již bylo řečeno – ještě dnes na katastrální hranici Ošelína s Horním Plezomem.

Někteří autoři se pokusili interpretovat valové opevnění jako strážní bod na trase tachovské větve zemské stezky mezi Tachovem a Kladruby, jehož obdobou může být jiné valové opevnění, zvané Nový hrad či Zámeček u Stráže,^{43]} případně opevnění ležící poblíž Černošína v poloze Tanzboden nebo opevnění poblíž Obory na Příbramsku či Kučeře na Písecku, rozložené v blízkosti důle-

40] Městské muzeum ve Stříbře. Sbirka vedena pod číslem MES/002/-05-13/249002. Předměty byly získány v roce 1963. Fotografie jsou signovány inventárním číslem a symbolem Z, tj. podsbirka Zbraně.

41] Vzhledem k nejasným okolnostem, při nichž byly nálezy učiněny, se o jejich dataci nepokusili ani odborníci. Pro srovnání bude proto nutné provést alespoň povrchový průzkum místa zaniklého opevnění a vsi se zaměřením na zisk nálezů a jejich dataci.

42] Josef EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum 2*, s. 119; další zprávy o vsi viz Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl třetí (M–Ř)*, Praha 1951, s. 377.

43] Tak Jan HAJŠMAN, *Takzvaný Nový hrad u Stráže*, Hláška. Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 12, 2001, č. 4, s. 49–54, naposledy Petr SOKOL – Filip KASL, *Opevnění Nový hrad (Zámeček) u Stráže (okres Tachov). Zeměpanská strážnice a celnice z přelomu 12. a 13. století*, *Archaeologia historica* 44, 2019, s. 627–663.

žitých středověkých cest. Ostatně o možnosti, že v těsné blízkosti kozlovského opevnění procházela zemská stezka, uvažoval již Antonín Slípka. Existence opevnění Nový hrad či Zámeček, které bylo jako dosud jediné důkladně prozkoumáno, je sice datována od sklonku 12. do poloviny 13. století s možným přesahem do jeho druhé poloviny, nicméně nelze zcela vyloučit, že kozlovské opevnění sloužilo déle, jak lze soudit podle hmotných nálezů a zejména z doložené existence zdiva, pocházejícího z původního ohrazení vnitřního areálu opevnění. S největší pravděpodobností lze prozatím odmítnout možnost, že by vzniklo, v 17. století či ještě později jako vysloveně vojenský obranný prvek.

Uvedené pokusy o interpretaci opevnění jsou částečně diskutabilní, neboť chybí konkrétní doklady, o něž by se bylo možné autoritativně opřít. Předkládané výsledky totiž přispěly k objasnění vzniku a fungování opevnění jen částečně. Podařilo se sice shrnout dosud známé informace a prohloubit je o výsledky dalšího průzkumu, zaměřeného zejména na fondy v různých institucích, nicméně to je nedostačující. Jak tedy dále? Výsledky podrobného studia historie všech okolních míst by sice mohly být zajímavé, nelze však očekávat, že by k poznání vzniku a fungování opevnění přinesly zásadní poznatky. Poslední možností, jak získat nové informace o lokalitě, je tak předně zhodnocení nálezového souboru uloženého ve stříbrském městském muzeu a kombinace jeho výsledku s archeologickým průzkumem místa zaniklých zbytků valového opevnění a nedaleko ležících pozůstatků rovněž zaniklé vsi. Na základě takto získaných výsledků pak snad budeme schopni zjistit alespoň rámcově okolnosti vzniku i zániku Kozlova.^{44]}

Defunct fortification Kozlov near Ošelín

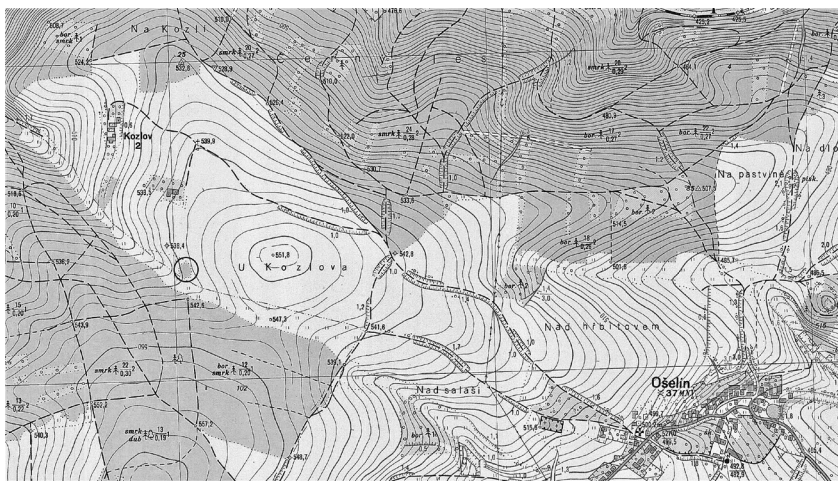
Summary

The Kozlov fortification was located about one kilometer west of Ošelín, in close proximity to the village of the same name. Written sources only document the existence of the village, they do not mention fortification. Authors have been describing its remains since the beginning of the 19th century, but no one has examined it in detail. The first survey was conducted by the director of the Ošelín school, Antonín Slípka, only in the mid-1950 s. He described them and donated part of the findings to the Municipal Museum in Stříbro. During a subsequent visit to the fortification in 1959, field sketches of it were taken and archaeological research was recommended, but could not be carried out. After 1970, the fortification was gradually plowed up and turned into a meadow.

44] Jako poslední se o povrchový sběr (s negativním výsledkem) pokusil r. 1983 Petr Rožmberský viz *Výzkumy v Čechách 1982–1983*, AÚ ČSAV Praha 1984, s. 37, č. 97.

Its gradual demise is documented by an aerial photo taken in the summer of 1975. In 1980, of course, its monument protection was abandoned. New information about the fortification can be obtained by evaluating the find file stored in the Stříbro town museum and combining the result with an archaeological survey of the site of the defunct remains of the fortification and the nearby remains of the defunct village of Kozlov.

Přílohy

1) Kozlov (okr. Tachov), lokalizace valového opevnění v prostoru mezi samotou Kozlov a vsí Ošelín. Mapa dokládá, že opevnění bylo tehdy zarostlé stromy a náletovou zelení. Zobrazen výřez ze sekce M-33-74-D-a-4 mapy z roku 1960 (tištěno v roce 1965), originál uložen v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru.

Československá akademie věd

Exp. No. 42/56

V Ošelině dne 24. října 1956.

Československá akademie věd
A r c h e o l o g i c k ý ú s t a v

v Praze.

expositura v P L Z N I .
-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

Věc: Archeologické nálezy v Kozlově.

K Vašemu dopisu ze dne 23. t. m., za. 3/56 sděluji:

Protože (podle Sedláčka) byly v Ošelině 2 tvrze - jedna na místě býv. zámku, druhá vzdáleně od Ošelína - kde je osada Kozlov/3 domův - dřívě vesnice, hledal jsem stony po býv. vesnici. V malé skupině stromů jsem našel valv a příkon a po provedení měření jsem se školními dětmi vykonal základv tvrze/jen na rozích a sondou po délce 1 stranv - více jsem s malými dětmi nemohl udělat/. Vedle na poli byly 2 černé skvrny a kamení, kde jsme kopali v hranici /asi 20-40 cm/ a našli jsme hodně střevň /rozházených kerámím pásového traktoru/ ponelnic a svízních nádob, dále 2 kotlí, ostruhu, veliký klíč, brousek a i. Vedle v lese jsem objevil řadu mohyl, tv ponechá-váme odbornému průzkumu. Směrem k místu je v lese asi v délce 200 m zna-telná stará stezka. Myslím, že vede v další tvrzi u Plezomu a další asi 3 km/ na tvrz Kozlov. Jsem toho názoru, že kozlovská tvrz mohla být před-sumutou stráží, ale není vyloučeno, že nález by mohl mít ještě větší cenu.

Objev jsem hlásil okamžitě ONV ve Stříbře, s. Veštvovi, správci musea n. Samcovi a musem v Plzni s. Ťtrnáctvovi. V srpnu jsem osobně podal zprávu v maseu v Praze, odkud jsme telefonovali Archeolog. ústavu, kde však příslušní odborníci právě nebyli přítomni.

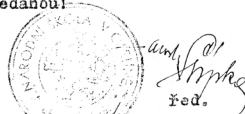
Veškeré nalezené předměty jsou v úschově v národní škole v Ošelině.

Zatím vykonali o prázdninách obhlídku na místě s. Vešta se s. Tomšem a s. Samec ze Stříbra. Dbám na to, aby až do příchodu odborníků z Archeol. ústavu nebyly způsobeny škody průzkumu a těším se, že Vaše návštěva zde bude znamenat pokrok ve zjišťování starých namátkou slovanské osídlení zdejšího kraje .

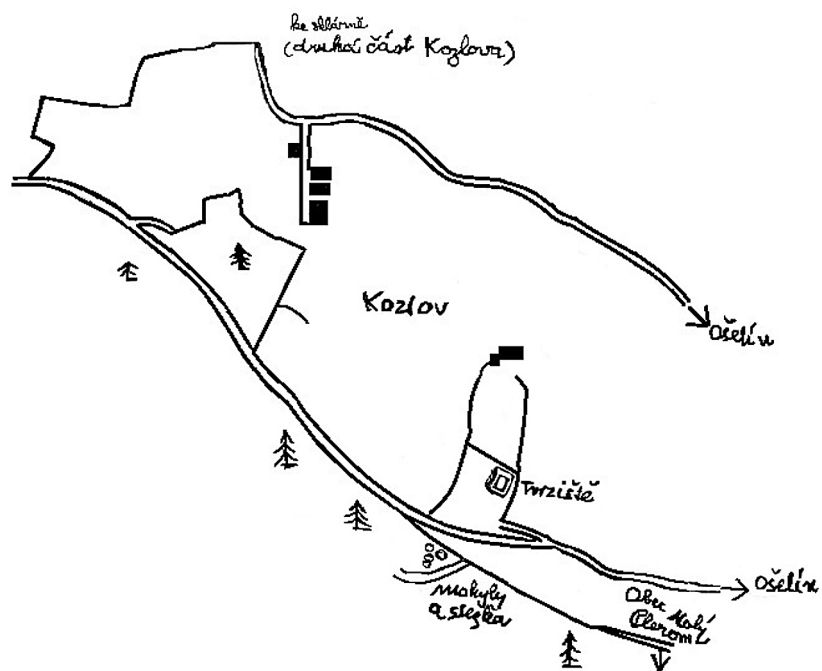
K Vašemu dotazu pak sděluji, že mne najdete dopoledne ve škole v Ošelině, odpoledne obvykle v budově MNV . Dne 29. a 31. t. m. nebudu zde přítomen.

Těším se na shledanou!

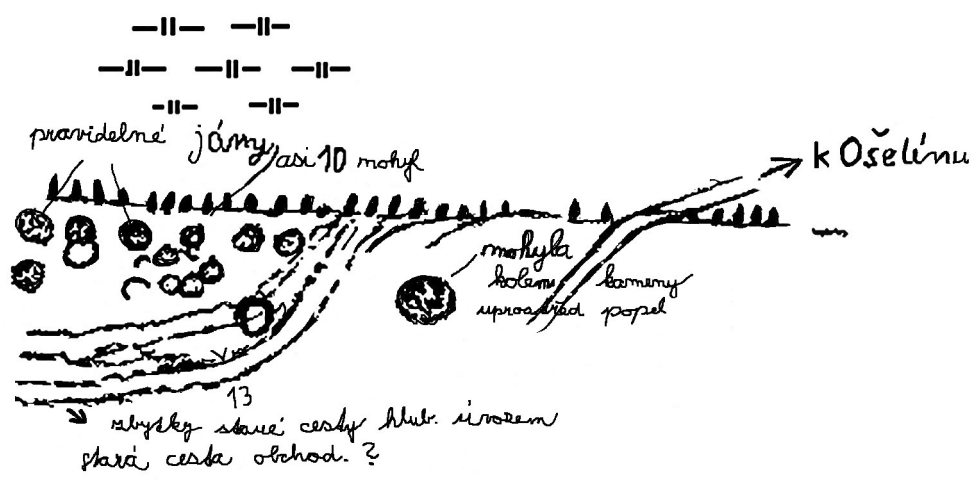
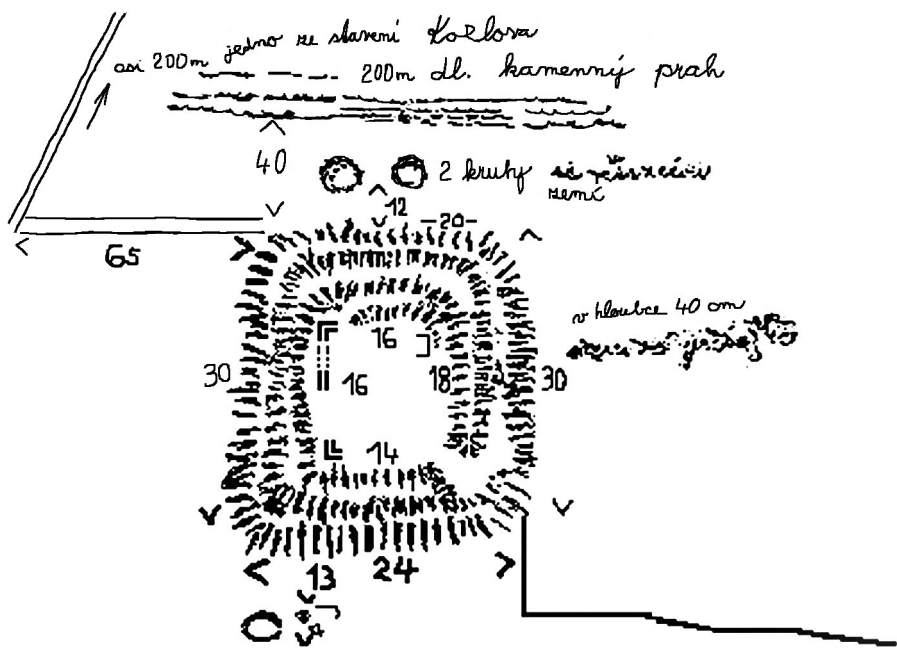
x) předatý mu. Slípky

2) Kozlov (okr. Tachov), dopis ředitele Antonína Slípky z 24. října 1956 s výsledky jeho průzkumu valového opevnění, zasláný Archeologickému ústavu v Praze. Nedohledaný originál původně uložen v plzeňské expozituře Archeologického ústavu, kopie u autora příspěvku.

3) Kozlov (okr. Tachov), terénní náčrt celkové situace opevnění, vyhotovený 5. prosince 1959. Součást zprávy o návštěvě Ošelína a Kozlova, originál uložen v plzeňském pracovišti Národního památkového ústavu.

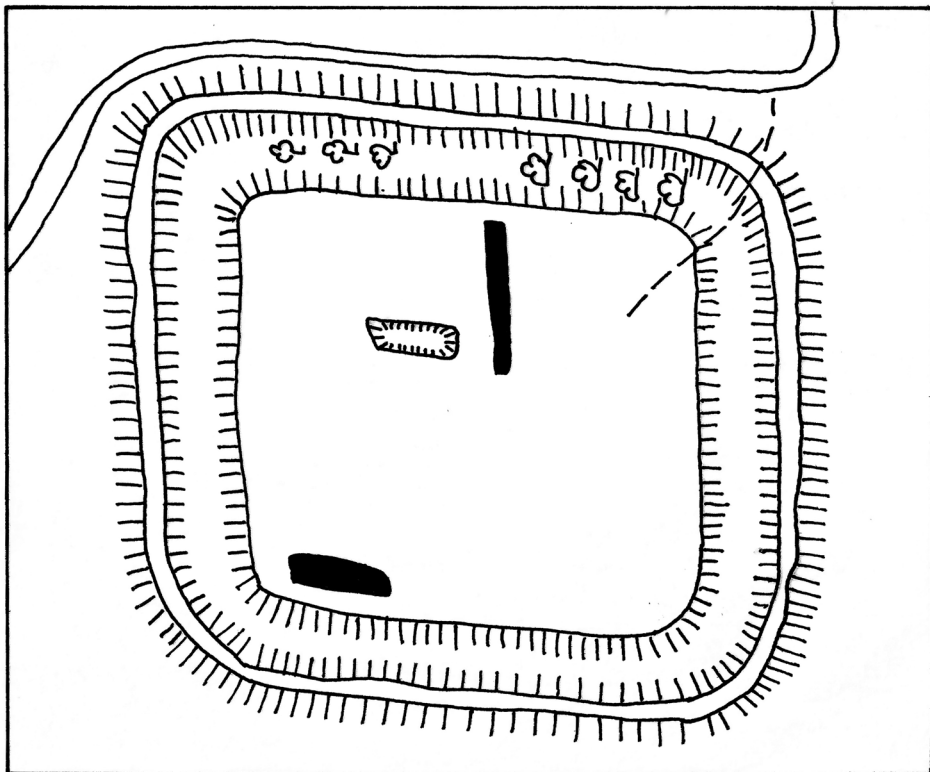
4) Kozlov (okr. Tachov), terénní náčrt zachycující opevnění s nejbližším okolím včetně několika mohyl, části průběhu zemské stezky (?) a pravděpodobně rovněž pozůstatků zaniklé vsi. V popisu zůstala bohužel dvě místa nečitelná. Náčrt je součástí zprávy o návštěvě Ošelína a Kozlova z 5. prosince 1959, originál uložen v plzeňském pracovišti Národního památkového ústavu.

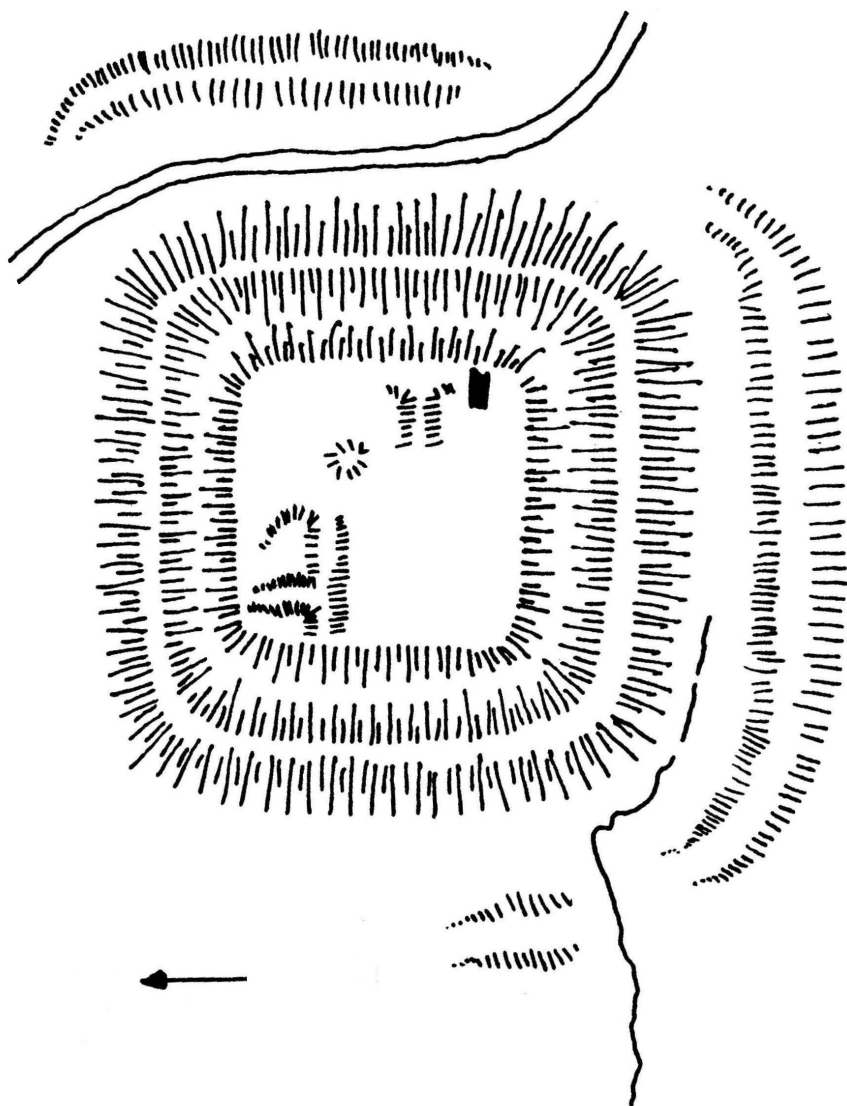
5) Kozlov (okr. Tachov), celkový pohled na lokalitu. Dobře patrné je zejména pravoúhlé nároží opevnění. Kopie uložena u autora.

6) Kozlov (okr. Tachov), pohled do příkopu, vlevo vnější val, vpravo vlastní plocha opevnění. Kopie uložena u autora.

7) Kozlov (okr. Tachov), terénní náčrt opevnění z roku 1979. Zaměření a návrh Miroslav Režňák a Jiří Čížek, vynesení Jiří Čížek, kresba Jiří Úlovec.

8) Kozlov (okr. Tachov), upravený náčrt situace tvrziště podle předlohy Miroslava Režnáka a Jiřího Čížka a ústních informací. Kresba Jiří Úlovec.

9) Kozlov (okr. Tachov), výřez z leteckého snímku, pořízeného 8. července 1975. Dobře patrná je usedlost v levé části a zbytek valového opevnění v levém dolním rohu fotografie. Originál uložen: Letecký měřický snímek 1975 – VGHMÚř Dobruška © MO ČR, č. WMSA08.1975.PRIM30.19076.

10) Kozlov (okr. Tachov), značně zkorodovaný zbytek železné ostruhy s vidličkou na ozubené kolečko, nalezený Antonínem Slípkou při průzkumu opevnění. Délka 9 cm, délka vidličky 3,5 cm. Uložen v Městském muzeu ve Stříbře, inv. č. Z-303 672/63, foto muzeum.

11) Kozlov (okr. Tachov), korozi značně narušený hrot železného kopí. Délka 25,5 cm, největší šířka 4 cm, násada s otvorem pro hřeb. Uložen v Městském muzeu ve Stříbře, inv. č. Z-305 658/63, foto muzeum.

12) Kozlov (okr. Tachov), značně zkorodovaný zbytek železné podkovy s jednou obdélnou dírkou pro hřeb. Délka 12 cm, největší šířka 2,5 cm. Uložen v Městském muzeu ve Stříbře, inv. č. Z-306 669/63, foto muzeum.

Přehledné dějiny Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni (1878-1950)

Jiří POLÍVKA – Naděžda MORÁVKOVÁ

Abstract: This study focuses on the Society of Friends of Czech Science and Literature in Pilsen, which was a cultural and educational organization active in Pilsen during the last quarter of the 19th century and the first half of the 20th century. The authors aim to provide a clear description of the basic facts, historical development, and organizational structure of this association. This is the first comprehensive study on the topic that also presents new, previously unpublished findings. Special attention is given to a clear chronological account of the society's history, as well as interesting aspects related to its activities. The study also mentions significant individuals who contributed to the society's work and their specific contributions. Finally, the impact of the Society of Friends of Czech Science and Literature on the cultural history of Pilsen and its surroundings is summarized.

Key words: Society of Friends of Czech Science and Literature in Plzen; Plzen personalities; Josef Strnad; museum in Plzen; regional history

Úvodem

V historii lidské společnosti vždy hrála zásadní úlohu sociální, resp. skupinová identita. Skupinová identita zahrnuje podobnost fyzických či psychických vlastností, jazyka nebo životních stylů různých jednotlivců. Tyto objektivní faktory jsou spojeny se subjektivním vnímáním příslušnosti k dané skupině a vytvářejí kolektivní pocit vyjádřitelný výrazem „my“. Avšak tato skupinová identita není pouze výsledkem vzájemného vnímání mezi lidmi, jednotlivci si ji aktivně budují a osvojují v rámci předem daných politicko-ekonomických a kulturně-statusových struktur, které určují jejich místo v této skupině. Tyto struktury se podílejí na tvorbě identit jednotlivců a ovlivňují jejich myšlenky a chování. Skupinová příslušnost nabízí mnoho výhod, protože každá společenská skupina má svůj sociální kapitál. Sociální kapitál může sloužit jako zdroj pro zvyšování spokojenosti jednotlivců i celé skupiny a má své pevné místo v každé oblasti činnosti a v jakémkoli regionu. Bez sociálního kapitálu by další rozvoj společnosti a dosahování cílů jednotlivců nebyly možné.

V devatenáctém století se v celé západní civilizaci nově realizuje sociální kapitál vycházející ze skupinové identity, jež vzniká, vedle tradiční náboženské a sociálně ekonomické příslušnosti, aktivní činností jednotlivců v rámci

nejrůznější spolkové činnosti. Vznikají spolky hospodářské, zemědělské, lesnické, podpůrné, vzdělávací, umělecké, učitelské, tělocvičné, turistické, střelecké, vědecké, okrašlovací a další. V rakouském soustátí nebyla zpočátku, v první polovině 19. století, stejně jako v jiných státech s absolutistickým státním zřízením, vláda spolkové činnosti příliš nakloněna. Absolutistický režim měl zájem o vznik jen určitých spolků. Těch, které by mohly podpořit rozvoj hospodářství a charitu, avšak politické či vlastenecké spolky byly zakázány. Pokud nějaké vznikaly, byly považovány za tajné společnosti, a tudíž za ohrožení pro státní moc. Nicméně, liberalizační a demokratizační vývoj se po francouzské revoluci již nedal zastavit a evropské svatoalianské režimy, včetně rakouského, musely reagovat na tento vývoj i jinak než represemi. Postupně se stávalo nutností řešit otázku spolčovacích práva, což vedlo k rozvoji spolkové legislativy, byť velmi váhavému a pomalému.

První spolkový zákon byl vydán v roce 1843 a k založení jakéhokoliv spolku bylo nutné získat souhlas státních úřadů. Během roku 1848 bylo požadováno, aby bylo povoleno spolčovací, shromažďovací a petiční právo, což byly základní požadavky liberální opozice. Nicméně po porážce revoluce byly mnohé spolky zakázány. V roce 1849 byl vydán prozatímní spolkový zákon, který umožňoval vznik pouze nepolitických spolků, a navíc pouze na základě ohlašovací povinnosti. V roce 1852 pak byl vydán nový spolkový zákon, který se vrátil k předchozí praxi z roku 1843. Nový zákon podpořil katolickou církev a její náboženské spolky, také rozvíjejícím spořitelnám, pojišťovnám, záložnám byla ve spolkové legislativě udělena zelená. V roce 1867 byl v Rakousku-Uhersku přijat tzv. Definitivní spolkový zákon, který se stal právním základem pro existenci spolků v monarchii, a dokonce i později, jen s malými úpravami, v samostatném Československu. Tento zákon konečně prosadil liberální spolkové právo, avšak zachoval ohlašovací povinnost. Pro založení spolku bylo nutné poslat písemné ohlášení a stanovy zemskému úřadu, který mohl ke vzniku spolku vznést námitky. Pokud do čtyř týdnů úřad nevyjádřil námitky, spolek nabyl právního statusu. Zemský úřad vrátil spolku stanovy s potvrzením o jeho založení. Spolkový zákon určoval podrobné požadavky na stanovy, které musel spolek deklarovat a následně vymáhat jejich plnění ze strany členstva, neměl-li být rozpuštěn zemským úřadem. Kontrolu činnosti spolků měly na starosti okresní úřady, policejní komisařství a ředitelství, a ve druhé instanci pak zemské úřady.^{1]}

V období poslední třetiny 19. století zažila spolková činnost v rakouské monarchii výjimečný rozvoj, dobu lze považovat za zlatou éru spolků. Lidé se prostřednictvím těchto sdružení realizovali v nejrůznějších zájmových oblastech (např. v umění, tělesné výchově, vzdělávání, osvětě, dobročinnosti,

[1] Jiří PEŠEK. *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům*, in: Václav Ledvinka – Jiří Pešek (red.), *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům*. Sborník referátů a materiálů ze 17. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy (=Documenta Pragensia XVIII), Praha 2000, s. 7.

ale i v politice a hospodářství) a spolupracovali v mnoha užitečných sférách: podpora českého vzdělávání v regionech, popularizace národní hudby a zpěvu, v charitativní péči o sirotky, vdovy, invalidy, staré a nemocné, v zakládání parků, péči o hmotné i nehmotné národní dědictví, ale i např. vzájemném pojišťování. Jednalo se o oblasti, které byly pro moderní, rozvíjející se společnost zásadní a na jejichž řešení stát tehdy ještě příliš nedosahoval, nebo jen v omezené míře.

Značná část spolkových aktivit v českých zemích byla ve druhé polovině 19. století spjata i s bojem za národní obrodu a národní emancipaci. Nejinak tomu bylo v tehdejší Plzni. Již v roce 1848 se zde utvořila odnož politického spolku Slovánská lípa, kterou založili Plzeňané s vlasteneckými a liberálními názory. Spolek se rozdělil na tři sekce zaměřené na politiku, průmysl a zábavu a měl asi 150 členů. Vybuďoval vlastní knihovnu a čítárnu, jeho průmyslová sekce se snažila o vzdělávání řemeslníků a dělníků a spolupracovala s dalšími spolky v Plzni. Tiskovým orgánem se stal časopis *Posel ode Mže*. Starostou spolku byl známý plzeňský buditel Josef František Smetana a ve vedení plzeňské větve Slovánské lípy se pohybovali čeští buržoazní liberálové s tendencí k austroslavismu, což se mimochodem projevilo v jejich neochotě podpořit radikálnější vystoupení v Plzni během říjnové revoluce ve Vídni. Hlavním cílem spolku bylo posilovat národní uvědomění a vzdělání v mateřském jazyce, bojovat za jazykovou rovnoprávnost v plzeňských školách a veřejném životě města. Navzdory politickému liberalismu se Slovánská lípa setkávala s útoky místních konzervativců a nacionalistů z řad německého měšťanstva a inteligence, proti nimž se spolek snažil bránit česká národní a politická práva. Slovánská lípa zanikla 23. července 1849, avšak nikdy nebyla oficiálně zrušena úřady.²⁾

V Plzni začal spolkový život nabývat na významu v 60. letech 19. století. V roce 1862 byly schváleny stanovy pro Měšťanskou besedu, která měla poskytovat členům příležitost k všeobecnému vzdělávání a společenské zábavě. První valná hromada se konala v listopadu téhož roku a spolková místnost byla otevřena ve Wankově ulici. Měšťanská beseda významně přispívala ke kulturnímu a národnímu životu v Plzni. Purkmistr města zároveň zastával funkci starosty Měšťanské besedy. V roce 1901 pak byla postavena nová budova pro Měšťanskou besedu.³⁾ V roce 1863 byl v Plzni založen spolek Sokol, který sídlil ve stejném domě jako Měšťanská beseda, dále pěvecký spolek Hlahol a v roce 1864 vznikla Řemeslnická beseda. Doslova zlatým obdobím se pro spolkovou činnost v Plzni stala léta sedmdesátá – vznikly Občanská beseda, v roce 1870, Politický spolek, v roce 1871, Dělnická beseda, v roce 1873. Dělnické organizace a spolky sociálně demokratické strany sídlily od roku 1894

2) Jan NOVOTNÝ, *Slovánská lípa 1848–1849. K dějinám prvního českého politického spolku. Část 1, Od založení spolku do svolání sjezdu Slovánských lip*, Praha 1975, s. 66.

3) *Pětasedmdesát let Měšťanské besedy v Plzni. 1862–1927*, Plzeň 1938, s. 6.

v novém Dělnickém domě, který byl postaven na pozemku nazývaném Peklo.

Jedním z nejmápnějších spolků v Plzni však rozhodně byl Spolek přátel vědy a literatury české. Jeho stanovy byly schváleny v roce 1878. Záhy se vytvořily jednotlivé odbory tohoto spolku, nejprve literárně-umělecký, pak vzdělávací, historický, právnícký a přírodovědecko-technický. A právě tímto pozoruhodným uskupením se podrobně zabývá následující studie. Klade si za cíl představit Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni v kontextu společensko-kulturního vývoje, a to v míře, v jaké dosud téma nebylo zpracováno. Zachycuje přehledně dějinný vývoj spolku, organizační strukturu, stěžejní osobnosti funkcionářů spolku, významné akce a publikační počiny. I když není možné vytvořit o dějinách spolku vyčerpávající text (Spolek přátel vědy a literatury české je spjatý v Plzni s mnoha dalšími důležitými institucemi a jejich rozsáhlou historií, zejména se založením vyšší dívčí školy, Městského historického muzea, archivu, vědecké knihovny atd.), práce se snaží o komplexní a chronologicky pojatý obraz této výjimečné instituce. Studie přináší také zcela původní a dosud nepublikované interpretace, upozorňuje na některé chyby a nepřesnosti v literatuře starší. Jako hlavní zdroj pro práci posloužila publikace snad nejautentičtější, a to jubilejní kniha *Padesát let Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*.^{4]} Zohledněna byla ale i mladší literatura, jež se spolku a jeho historie nějak dotýká, příslušné texty obou syntéz o dějinách Plzně,^{5]} a mnohé další relevantní texty. Základem ovšem byla práce s archivním fondem spolku a pozůstalostním fondem jeho „otce-zakladatele“ Josefa Strnada. Oba jsou uloženy v Archivu města Plzně.^{6]} Studie může působit deskriptivně, neboť výsledkem analýzy výše jmenovaných pramenů je opravdu podrobné faktografické vypsání historie spolku, s mnoha detaily, které prameny poskytují a které doposud nebyly publikovány. Autoři jsou však přesvědčeni, že i dnes mohou být takové studie užitečné a sloužit čtenáři a případnému dalšímu badateli.

Ustavení spolku. Kulturní a společenský kontext doby

Souhrnně lze konstatovat, že šedesátá léta se nesla ve znamení doznívajícího boje za emancipaci jazyka a národní hrdost. Od sedmdesátých let se viditelně rozvíjel národní společenský život, publikační aktivity v češtině, stejně jako české divadlo.^{7]} Tyto celonárodní tendence můžeme sledovat i v prostředí Plzně

4] Josef STRNAD – Felix Adam VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni. Od roku 1878 do roku 1928*, Plzeň 1928.

5] Václav ČEPELÁK a kol., *Dějiny Plzně. II, Od roku 1788 do roku 1918*, Plzeň 1967; Karel WASKA a kol., *Dějiny města Plzně 2. 1788–1918*, Plzeň 2016.

6] Archiv města Plzně, fondy Literárně umělecký klub Plzeň a Strnad Josef.

7] Viktor VIKTORA, *Literární vývoj ve druhé polovině 19. století*, in: K. Waska a kol., *Dějiny města Plzně 2*, s. 642.

a západočeského regionu.^{8]} Na přelomu 19. a 20. století pak navíc můžeme pozorovat stoupající zájem o regionální témata v umění, v Plzni zejména o regiony, jakými byly Šumava nebo Chodsko.^{9]} Ty stále více spojovaly město Plzeň s venkovem, a tudíž s češtinou.^{10]}

S literaturou šla často ruku v ruce otázka školství a nebylo tomu jinak ani v Plzni. Pro 29 tisíc Čechů ve městě, tedy čtyři pětiny plzeňského obyvatelstva, bylo k dispozici osm českých škol, z toho jedna měšťanská pro dívky a jedno české reálné gymnázium. Pro německou menšinu čítající šest tisíc obyvatel bylo k dispozici šest škol, měšťanská, dvě obecné, gymnázium, reálka^{11]} a vyšší průmyslová škola.^{12]} Založení posledních dvou jmenovaných si Němci vymohli mezi lety 1873–1876.^{13]} Celkově to byla velká disproporce, nicméně právě i díky ní se začala česká část společnosti více aktivizovat. Navíc je třeba podotknout, že paradoxně většina plzeňských měšťanů, řemeslníků a obchodníků české národnosti studovala na německé měšťanské škole.

To se pomalu začalo měnit od roku 1870.^{14]} Zpomalený vývoj českého školství v Plzni byl způsoben hospodářskou depresí a nesázemi české části populace v 70. letech, které zároveň utlumily i kulturní oblast. Postupné rozšiřování českého školství začíná až na sklonku tohoto období, neboť se už podařilo vymanit z krizových útrap.^{15]}

Plzeň byla průmyslově silné město.^{16]} Ve druhé polovině 19. století se definitivně zbavila zbytků svého středověkého rázu. Hlavní zásluhu na tom měl někdejší purkmistr Martin Kopecký, který si vytýčil za cíl udělat z Plzně město lázeňského typu. Odstranily se hradební zdi a všech pět bran. Částečně i díky jeho snahám se Plzeň více otevřela a zmodernizovala.^{17]} Znamenalo to též příchod nové inteligence a s ní i pronikání nových myšlenkových proudů a iniciativ. Dále se rozšiřovaly starší průmyslové závody, vznikly nové, byla zbudována železnice,^{18]} která spojila Plzeň s Prahou, Brodem nad Lesy (Furth

8] Bohumil JIRÁSEK, *Dějiny literatury v západních Čechách (1890–2006)*, Plzeň 2008, s. 6.

9] Jedná se zejména o autory, jako byli K. Klostermann, J. Š. Baar nebo J. F. Hruška.

10] B. JIRÁSEK, *Dějiny literatury v západních Čechách*, s. 7.

11] Na ní pedagogicky působil Karel Klostermann, který se paradoxně později stal hlavním představitelem českého kulturního života.

12] Felix Adam VONDRUŠKA, *Jubileum Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Český deník, 22. 11. 1918, roč. 7, č. 277, s. 3.

13] Václav SPĚVÁČEK, *Rozvoj plzeňského školství v poslední čtvrti 19. století*, in: V. Čepelák a kol., *Dějiny Plzně II*, s. 166.

14] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku přátel vědy a literatury české*, s. 4.

15] V. SPĚVÁČEK, *Rozvoj plzeňského školství*, s. 166–167.

16] B. JIRÁSEK, *Dějiny literatury v západních Čechách*, s. 7.

17] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku přátel vědy a literatury české*, s. 3.

18] Otto STELZER, *Nástin kulturního života v Plzni*, in: Fridolín Macháček (red.), *Plzeň a Plzeňsko v minulosti i přítomnosti*, Plzeň 1925, s. 117.

im Wald), Českými Budějovicemi, Vídní, Chebem i Železnou Rudou.^{19]} Plzeň byla druhým nejlidnatějším městem v Čechách, neboť počet obyvatelstva se tu pohyboval kolem 35 tisíc. Měla bezmála 28 průmyslových podniků,^{20]} přičemž 10 z toho českých.^{21]} Jak už bylo zmíněno, německé obyvatelstvo bylo sice početně slabší, ale zato drželo značnou hospodářskou sílu^{22]} a s ní se pojící společenskou prestiž a přízeň vládních míst.^{23]}

Spolková činnost se všeobecně začala rozmáhat po vydání únorové ústavy roku 1861^{24]} a později ještě více díky vydání zákona o spolčování z roku 1867.^{25]} Tento zákon byl používán velmi shovívavě. Státní moc prakticky do činnosti spolků nezasahovala, a pokud ano, tak marginálně.^{26]} Poslední třetina 19. století se nesla ve znamení stupňujících se národnostních střetů mezi Čechy a Němci. Obě etnika vytvářela „obránné spolky“, které hájily jejich zájmy a požadavky. Díky snahám těchto uskupení se zapojily do veřejného života často i lidé z dosud neaktivních společenských vrstev a kruhů. Rozmíšky se tak odehrávaly nejen ve vysoké politice, ale i v každé větší národnostně heterogenní obci a městě.^{27]} O těchto spolcích lze také souhrnně říct, že se často organizačně podílely na rozličných druzích umělecké činnosti a vytvářely vztah veřejnosti k ní. Všeobecně se snažily formovat kulturu.^{28]} Spolková činnost tak byla hlavním charakteristickým trendem v sedmdesátých letech, nicméně její počátky lze hledat již v letech šedesátých.^{29]}

První literární spolek vůbec byl založen roku 1878 v Chrudimi^{30]} a druhý v Kolíně.^{31]} Vznik takovýchto ryze literárně orientovaných organizací znamenal

19] V. ČEPELÁK a kol, *Dějiny Plzně II*, s. 249.

20] Roku 1869 zakoupil Waldsteinovy závody Emil Škoda a položil tak základ pro růst největšího výrobního podniku ve městě. V. ČEPELÁK a kol, *Dějiny Plzně II*, s. 249.

21] F. A. VONDRUŠKA, *Jubileum Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, s. 3.

22] O. STELZER, *Nástin kulturního života v Plzni*, s. 116.

23] V. SPĚVÁČEK, *Rozvoj plzeňského školství v poslední čtvrti 19. století*, s. 166.

24] V. VIKTORA, *Literární vývoj ve druhé polovině 19. století*, s. 642.

25] -vek-, *Aby „národ ctil sebe sám“: K 100., výročí založení Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Plzeňský přehled, 1978, č. 9, s. 1.

26] Jan NOVOTNÝ, *Úloha spolků v uměleckém a kulturním životě v Čechách na konci 19. století*, in: Ivan Martinovský – Kristina Kaiserová (red.), *Umění a veřejnost v 19. století*. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve Státní vědecké knihovně v Plzni, Ústí nad Labem 1998, s. 143.

27] Karel ŘEHÁČEK, *Pět zapomenutých: osobnosti plzeňského veřejného života přelomu 19. a 20. století*. Plzeň 2009, s. 9.

28] J. NOVOTNÝ, *Úloha spolků*, s. 144.

29] Hana DOBRÁ, *Příspěvek spolku přátel vědy a literatury české v Plzni k rozvoji české kultury v 2. polovině 19. století*, in: Oldřich Král – Blanka Svadbová – Pavel Vašák (red.), *Prameny české moderní kultury*. Materiály z mezioborového symposia Plzeň 17.–19. března 1988, sv. 2, Praha 1988, s. 359.

30] Emil FELIX, *Literární Plzeň v obryse*, Plzeň 1933, s. 104.

31] Karel ADÁMEK, *Z naší doby*, Velké Meziříčí 1887, s. 242.

vyvrcholení národních obrozeneckých snah vycházejících z tendencí Národní strany svobodomyšlné, mladočechů. Ti zejména v 70. letech čelili rozporům se staročechy. Polemiky, půtky a bezohledné hádky mezi jejich politickou reprezentací způsobily u lidí nezáměr o umělecké prostředí a masivní pokles nakladatelské činnosti.^{32]} Samotní staročesi svým přístupem k voličům, tedy jejich nezáměrem o politické aktivity, způsobili, že literární spolky se začaly tvořit a prosperovat díky vrstvám, které literatura do té doby nezajímala.^{33]}

Přenos myšlenky o literárním spolku do plzeňského prostředí byl jen otázkou času.^{34]} To však neznamená, že to byl nápad revoluční. V Plzni již od šedesátých let působila rozličná uskupení, jak již bylo řečeno v úvodu této studie, nebyly však primárně orientovány na literaturu. V sedmdesátých letech se ustavily ještě další spolky, jako např. Politický spolek, spolek Vlastimil, Matice slovanská, Klub českých dam nebo utrakvistická Jednota učitelská, která se ale brzy připojila ke Spolku českých učitelů.^{35]} Různá další sdružení nesla roztočivné názvy, přičemž v mnohých působili i budoucí činitelé Spolku přátel vědy a literatury české. Jedná se o kroužek U Zopfů, kde působil Augustín Nevšímal, Adolf Srb nebo Václav Peták,^{36]} dále hudební kroužky U Scheidenhofenů^{37]} nebo stolní společnost Mňau^{38]} scházející se na Jíkalce a pořádající zábavy na Lochotíně. V druhém jmenovaném sdružení nalezneme zajímavé osobnosti, jakými byli například Karel Vorel nebo Václav Pečenka.^{39]}

Německá menšina vyvíjela v zakládání spolků obdobnou aktivitu. Mezi ně řadíme tělovýchovný spolek Aar (1864), hudební Pilsner Liedertafel (1867), divadelní Theatherverein (1868) či kulturně-osvětový (neoficiální, tzv. stolní) Schlaraffia (1891). Německé spolkové aktivity celkově zastřešoval Německý dům, někdy též zvaný Kasino, založený roku 1871.^{40]} *Handbuch der Vereine für*

32] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA. *Padesát let Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, s. 4.

33] Literární spolek plzeňský, *Plzeňské listy*, 19. 4. 1894, č. 47, s. 1.

34] Právě vznik chrudimského spolku podnítil Františka Schwarze k sepsání provolání k veřejnosti. O něm viz dále.

35] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA. *Padesát let Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, s. 4.

36] Právník a pozdější purkmistr Václav Peták se zapsal do dějin Plzně jako velký bojovník za české školství. Věnoval se však i sociální problematice a vyzýval zámožné jednotlivce, aby přispěli do nadací pro různá sociální zařízení. Výsledkem byla například útulna pro chudé rodičky nebo poradna pro nastávající matky. V. SPĚVÁČEK, *Rozvoj plzeňského školství*, s. 167.

37] Gusta ALSTROVÁ, *Ze starého archivu*, *Český deník*, 19. 6. 1938, roč. 27, č. 167, s. 2.

38] Plzeňský básník a dramatik Bernard Guldener byl autorem několika veseloher. Druhá hra, uvedená roku 1867, měla též název Mňau. Obecenstvo čekalo satiru na plzeňské poměry a ctihodné měšťany působící ve spolcích tohoto ražení. V důsledku nedůsledného zastírání pravé identity parodovaného knihtiskaře a redaktora Ignáce Schiebla ze strany herce se zvedla zlostná reakce tisku, která vedla v Guldenerův odchod z Plzně. V. VIKTORA, *Literární vývoj ve druhé polovině 19. století*, s. 652–653.

39] G. ALSTROVÁ, *Ze starého archivu*, s. 2.

40] V. VIKTORA, *Literární vývoj ve druhé polovině 19. století*, s. 642.

die Reichsrathe vertretenen Königreiche,^{41]} oficiální seznam spolků pro Předlitavsko vydaný na počátku 90. let, eviduje další později vzniklé plzeňské spolky jako například Spolek techniků (1886), Spolek českých lékařů (1887) nebo Ústřední jednotu českých lékařů (1888). Společně jsou zařazeny v kategorii „Wissenschaftliche Vereine“, tedy vědecké spolky.^{42]} Na těchto posledních je konkrétně vidět, že sdružovaly skupiny osob ze stejných společenských kruhů nebo zaměstnání.

Celkový rozmach spolkové činnosti v závěru 19. století dokazuje i fakt, že v roce 1890 bylo pro celé země Koruny české evidováno téměř 16 tisíc takovýchto uskupení. Pro celé Předlitavsko pak více než 30 tisíc. Tyto spolky můžeme vnímat zároveň jako občanské iniciativy, které jsou pro nás důležitým měřítkem rozvoje moderní občanské společnosti.^{43]} Náhled na ně však nebyl v době jejich fungování vždy pozitivní a bylo o nich psáno i takto: „... spolky vyhazují sice mnoho peněz na večírky, jubilea, výlety, zábavy a jiné malichernosti, avšak literatura bývá jimi zřídka podporována. Nyní je sice módou a takřka mánií spolky zakládati (kvůli mnohonásobným předsedům, šíření nesvornosti v obcích), ale účelu často bývá zapomináno.“^{44]} Plzeňský Spolek přátel vědy a literatury české se od mnohých podobných i zcela jiných spolků lišil. Neorientoval se jen na podporování literatury, odebrání českých knih a časopisů, ale také nabádal své členy k aktivní literární či vědecké činnosti, pořádal přednášky s různorodými tématy, nebo všeobecně usiloval o vytváření čehokoliv, čím by se utužovala národní hrdost a šířila vzdělanost.^{45]} To vše vytvářelo koncept plzeňského spolku podobný spíše jakési formě regionální akademie věd, která předběhla svým vznikem podobně směřovanou leč celonárodní Hlávkovu akademii věd o celých dvanáct let.^{46]}

Konstituování a účel spolku

Jako rok vzniku Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni je obvykle uváděn červenec roku 1878. Vznik jako takový však nelze stanovit zcela přesně, a to hned z několika důvodů. Hlavním z nich je skutečnost, že se spolek formoval průběžně, nejméně od počátku zmíněného roku. Prvotním impulsem bylo bezesporu

41] Vydala statistická ústřední komise ve Vídni. Nezahrnuje však množství poboček a místních organizací náležejících pod své ústředí se sídly v jiných městech. J. NOVOTNÝ, *Úloha spolků*, s. 143.

42] *Handbuch der Vereine für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder: Nach dem Stand am Schlusse des Jahres 1890 und mit 1 Anhang für das Jahr 1891*. Wien 1892, s. 396.

43] J. NOVOTNÝ, *Úloha spolků*, s. 145.

44] Bohuš PODBORSKÝ, *Literární reminiscence: (pokračování)*, Vlast': časopis pro poučení a zábavu 5, 1889, č. 4, s. 318.

45] K. ADÁMEK, *Z naší doby*, s. 242.

46] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 644.

provolání k široké veřejnosti^{47]} (šířené letákem, jehož autorem byl František Schwarz),^{48]} které agitovalo k založení takovéto organizace. Schwarz se tak stal duchovním otcem této myšlenky. Pod jeho výzvu se podepsalo 62 osob,^{49]} mezi nimi například tehdejší purkmistr František Pecháček, ředitel české realky František Částek, advokát a purkmistr Plzně Josef Krofta, lékař Vilém Šell, advokát a pozdější purkmistr Plzně Václav Peták, novinář Ignác Schiebl, továrník Eduard Dubský, knihkupec a knihtiskař Jan Robert Port, redaktor Adolf Srb nebo architekt Antonín Baum.^{50]} Tvrzení o podpisu 54 osob, v souvislosti se spolkem hojně uváděné, náleží ale patrně k jinému dokumentu, a to z 10. února 1878.^{51]} Ten se nachází v Archivu města Plzně a počet 54 podepsaných je zde snadno dostupný k přepočítání a souhlasí. Jedná se o jakousi deklaraci vzniku a účelu „společnosti“, kterou podepsali vybraní vzdělanci. Svým podpisem zároveň stvrdili dohodu o prvním datu schůze.^{52]} Zprávy a další informace vázané ke konstituování spolku se objevují průběžně v dobovém tisku již od března.^{53]} První schůze se konala 25. února v Měšťanské besedě^{54]} za hojně účasti plzeňských vzdělců. Od tohoto setkání lze datovat počáteční fázi spolku, řízenou prozatímním vedením v čele s Františkem Částkem. Na tomto setkání se přítomní usnesli o potřebě založit spolek k podpoře rozšiřování domácí literatury a vědy či k ochraně památek Plzně i okolí. Do stanov spolku se rozhodli zařadit ustanovení scházet se každou sobotu na neformálních setkáních v Měšťanské besedě, kde hodlali rokovat o svém dalším úsilí i aktuálních tématech.^{55]} Do zmínovaného července už spolek stačil podniknout množství přednáškových a jiných aktivit. Úplně první z nich byla přednáška advokátního koncipienta JUC. Augustina Nevšímala o veselohře *Krásná Helena* od J. Žofky, člena spolku.^{56]}

47] G. ALSTROVÁ, *Ze starého archivu*, s. 2.

48] Schwarz platil za výborného organizátora kulturního a společenského života, odborníka na samosprávu a schopného žurnalistu. V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 643. O F. Schwarzovi blíže Dagmar HUDECOVÁ, *František Schwarz – reformátor obecní správy*, *Minulostí Západočeského kraje* 26, 1990, s. 157–168.

49] Někdy se objevuje tvrzení o podpisu 54 mužů, zejména v *Plzeňských listech*. Viz *Jubileum spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, *Plzeňské listy*, 13. 10. 1903, č. 231, s. 1–2.

50] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 5.

51] O stejný dokument se jednat nemůže i proto, že zde chybí podpisy některých výše uvedených osobností.

52] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 19, karton 360, Korespondence 1878–1900. Nestránkováno.

53] *Zprávy z venkova*, Čech: politický týdeník katolický 10, 2. 3. 1878, č. 51, s. 4.

54] Jedná se o budovu v tehdejší ulici Wankova (Vankova), dnes Jungmannova. Daniel METLÍČKA, *Měšťanská beseda* [online]. 31. 10. 2019 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z [www: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_udalosti & load=1126](https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_udalosti&load=1126).

55] *Verein von Freunden der böhmischen Literatur und Wissenschaft*, Pilsner Reform 9, 27. 2. 1878, č. 17, s. 1–2.

56] F. A. VONDRUŠKA, *Jubileum Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, *Český deník* 7,

Než spolek zahájil oficiální činnost, stačil uskutečnit jedenáct takovýchto debatně-přednáškových večerů.^{57]} Přednáška byla v této době ideální, neefektivnější a neúčinnější formou popularizace a předání nových poznatků širšímu okruhu osob.^{58]} Všechny přednášky byly ovšem prozatím jen pro uzavřenou společnost. Dále byl spolek, již v červnu, požádán městskou radou o konzultaci v souvislosti s pojmenováním plzeňských ulic. Sedmičlenné komitě vypracovalo návrh, který byl bez větších výhrad přijat. Červenec je jako měsíc založení patrně uváděn zejména proto, že v tomto měsíci, konkrétně 29. července, se konalo první, výjimečné valné shromáždění, z něhož vzešel prozatímní výbor, fungující do září téhož roku. Výbor čítal zpočátku pouze sedm místo dvanácti osob, jak udávaly stanovy, neboť ještě nebyly vytvořeny jednotlivé odbory,^{59]} jejichž předsedové ve výboru měli též zasedat.^{60]} Zároveň také byly 8. července pražským místodržitelstvím schváleny spolkové stanovy.^{61]} Zajímavostí je, že existuje v archivu dodnes strojopis návrhu těchto stanov s mnohými změnami a ručními opravami. Například zde stojí, že „*jednací řeč je česká, ale jinak je oprávněn každý jiný jazyk*“, avšak do finální verze se dostalo jen „*jednací řeč je česká*“. I to svědčí o tom, že ryze české smýšlení se v počátcích vzniku muselo teprve prosadit.^{62]}

Hlavním účelem organizace bylo zejména podporování spisovatelů, vědy, literatury či osvětově-edukačních aktivit nebo také pořádání hudebních večírků či výstav.^{63]} V týdeníku *Čech* bylo v březnu 1878 krátce shrnuto vymezení cílů spolkové činnosti takto: „...*dociliti čilejšího ruchu v literárním životě a učiniti přítrž lhostejnosti, kteráž v příčině té poslední dobou v míře veliké se rozšířila. Voláme spolku tomu z plna srdce: Zdař Bůh!*“.^{64]} Vytyčení účelu a funkce spolku se v tisku a dalších zdrojích hojně objevuje v různých květnatých formách vyjádření. Jedním z nejpobulárnějších a nejčastěji citovaných je: „*Náš spolek bojuje za zničení hnusného bejlí předměstské literatury, mezi domácím lidem naším pilně kolportované!*“^{65]} Dalším je například přímo první paragraf stanov spolku: „*Spolek má za účel pěstovati vědu a literaturu českou a zvláště, pokud sloužiti budou potřebám a zájmům tohoto města a kraje, podporovati vše, co*

22. 11. 1918, č. 277, s. 3.

57] G. ALSTROVÁ, *Ze starého archivu*, s. 2.

58] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 644.

59] O odborech a organizační struktuře viz dále.

60] *Jubileum spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Plzeňské listy, 13. 10. 1903, č. 231, s. 1.

61] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 8.

62] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 4, sign. KB. 360 – stanovy spolku z roku 1878, „návrh“. Nestránkováno.

63] Tamtéž, inv. č. 1, sign. KB. 360, s. 4.

64] *Zprávy z venkova*, Čech: politický týdeník katolický 10, 2. 3. 1878, č. 51, s. 4.

65] -vek-, *Aby „národ ctil sebe sám*, s. 1.

v té příčině ku povznesení vědy a literatury české povede, a buditi v lidu lásku k vlasti a osvětě.“^{66]} Ze všech těchto vyjádření jasně vyplývá celková tendence spolku nešířit jen pouhou vzdělanost nebo kulturní osvětu, ale zejména posilovat a utužovat národní vědomí v duchu mladočeské vlastenecké orientace.^{67]} Bránění větší politické činnosti přineslo jen větší národnostní jednotu, ke které burcoval i tisk ve zprávách o založení spolku takto: „... se pro každého upřímného syna českého národa stává dvojnásob povinností vstoupit do kruhu vlasteneckých mužů prodchnutých opravdovou láskou k rodnému jazyku a k nejvyšším duchovním statkům českého lidu, a nejen dědictví otců proti jakémukoli zničení bránit před cizími zásahy, ale také ji podle svých nejlepších schopností poctivou intelektuální prací zachovat.“^{68]} Paradoxně později vliv mladočesství přinesl větší zájem širších vrstev o politiku jako takovou a způsobil tak relativní oslabování zájmu obyvatelstva.^{69]}

Příprava stanov probíhala od února až do července 1878. Již v počátcích svého vzniku ale o sobě spolek dával vědět v tisku. Prvním takovým signálem bylo uveřejnění osnovy stanov v *Plzeňských listech* v dubnu téhož roku.^{70]} Tento koncept se od finálního dokumentu oficiálně schváleného v červenci ještě jistou měrou liší, nicméně i tak představuje alespoň prvotní představení spolku širší veřejnosti. Toto představení můžeme z dnešního moderního pohledu považovat za výborný marketingový tah, neboť zde byly jasně stanoveny i podmínky přijetí pro případné zájemce o členství. Hlavním iniciátorem tvorby stanov byl ředitel české reálky František Částek, toho času první zatímní předseda spolku, který též řídil výše zmíněnou první schůzi dne 25. února 1878.^{71]} Spolu s ním se na tvorbě stanov podílel komitét, jemuž Částek předsedal, složený z následujících osob: tajemníka Františka Schwarze, prof. Františka Aloise Hory, PhDr. Aloise Houšky a JUDr. Karla Vorla.^{72]} Tito muži se stali hlavními hybateli počátečního dění, protože právě oni měli na starosti přípravu a aktivizaci všeho, co bylo pro vznik a rozvoj společenství nezbytné.^{73]} Největší podíl na finálním výsledku stanov měl výše zmíněný František Schwarz, který byl pro spolkovou myšlenku silně zapálen.^{74]} V konceptu stanov je jméno organizace

66] *Činnost literárního spolku plzeňského*, Hlídko literární 3, 1886, č. 6, s. 189.

67] B. JIRÁSEK, *Dějiny literatury v západních Čechách*, s. 6.

68] *Verein von Freunden der böhmischen Literatur und Wissenschaft*, Pilsner Reform 9, 27. 2. 1878, č. 17, s. 1–2.

69] *Literární spolek plzeňský*, Plzeňské listy, 19. 4. 1894, č. 47, s. 1.

70] *Osnova stanov spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Plzeňské listy, 4. 4. 1878, č. 27, s. 3.

71] J. STRNAD – F. AVONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 7.

72] G. ALSTROVÁ, *Ze starého archivu*, s. 2.

73] *Verein von Freunden der böhmischen Literatur und Wissenschaft*, Pilsner Reform 9, 27. 2. 1878, č. 17, s. 1.

74] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 7, sign. KB. 360 – Oslava 50. výročí založení spolku 6. 11. 1928, prof. Vondruška, s. 2.

původně uvedeno jako Společnost přátel vědy a literatury české, ale ve finální podobě je již změněno na Spolek přátel vědy a literatury české či zkráceně Spolek literární.^{75]} Bez ohledu na pozdější spolkové pády i vzestupy ale lze konstatovat, že po minimálně prvních třicet let měla jeho činnost podněcující i formující význam pro lokální prostředí.^{76]} Spolkoví představitelé byli jakýmiś poradci a hybateli v kulturních otázkách týkajících se města Plzně i kraje, přispívali určitou měrou k vyšší společenské úrovni a prestiži aktivit spolku.^{77]}

Organizační struktura spolku

Spolek byl dle stanov rozdělen do pěti odborů,^{78]} do kterých se následně členstvo rozřazovalo v závislosti na povaze zájmů jednotlivců.^{79]} V čele odborů stanuli volení zvláštní předsedové a referenti, kteří byli svými pravomocemi de facto schopni předsedu zastoupit ve všech klíčových činnostech. Aby jednotlivé odbory mohly začít působit, musely mít nejprve alespoň sedm členů. Jeden člen mohl působit ve vícero odborech, avšak pouze v jednom směl být volen do řídicí správy.^{80]} Do čela těchto pěti odborů byli zvoleni muži, které můžeme právem považovat za výkvět české plzeňské inteligence své doby. Historicko-archeologický odbor vedený Václavem Pečenkou a Josefem Strnadem^{81]} se měl věnovat hlavně vyhledávání, sběru a zpracování domácích pramenů i podporování zájmu o umělecké či historické památky a péči o ně.^{82]} Literárně-umělecký odbor v čele s Juliem Korábem a Hynkem Pallou si kladl za cíl vyvolávat oblibu lidu k české domácí literatuře a umění a vést jej tak ke všeobecnému vkusu. Praktické využití právní vědy, její šíření mezi obyvatelstvo a aplikace národohospodářských i samosprávných zásad bylo cílem právnického odboru^{83]} řízeného Karlem Houškou a Antonínem Jindrou. Přírodovědecko-technický odbor, v jehož čele stanuli Vilém Šell a Karel Veselý,^{84]} se zaměřoval na vědecké zkoumání přírody s přesahy do jejího využití i obeznámení širší veřejnosti s nejnovějšími technickými výtvarky a jejich praktickou aplikací v domácnostech a podnicích. V čele vzdělávacího odboru, orientovaného na oblast

75] *Osnova stanov spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Plzeňské listy, s. 3.

76] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 189.

77] KRBEŠ, *65 let LUKu v Plzni*, Český deník 32, 1. 10. 1943, č. 269, s. 3.

78] -vek-, *Aby „národ ctil sebe sám“*, s. 1.

79] H. DOBRÁ, *Příspěvek spolku přátel vědy a literatury české*, s. 360.

80] *Stanovy spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Plzeň 1878, s. 10–11.

81] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 6.

82] *Jubileum spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Plzeňské listy, 13. 10. 1903, č. 231, s. 1–2.

83] *Stanovy spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, s. 3–4.

84] E. FELIX, *Literární Plzeň v obryse*, s. 105.

školství, celoživotní vzdělávání všech občanů s důrazem na zdokonalování tuzemského průmyslu,^{85]} stanuli ředitel reálky František Částek a ředitel měšťanské školy Dominik Knobloch.^{86]} Zde je vidět, že spolek se snažil postihnout co největší okruh vědeckých odvětví^{87]} a jeho zaměření bylo velmi širokospektrální, mohli bychom říci až téměř obecné a nevyhraněné. Těmto dílčím odborům byl nadřazen správní výbor jakožto vrchní představitel spolkového vedení. Jednalo se o správu volenou na jeden správní rok počítaný od 1. ledna. Výbor se skládal z předsedy spolku, pěti předsedů a pěti referentů jednotlivých odborů, doplněných o sedm volených zástupců, které volila valná hromada. Správní výbor následně ze svého středu volil nejvyšší spolkové funkce: předsedu, místopředsedu, jednatele, pokladníka, knihovníka a správce domu.^{88]} Důležitý byl zejména soulad mezi předsedou, jakožto vůdcem a duší spolku, a jednatelem, hlavním hybatelem dění. Pokud jeden z nich utlumil svou angažovanost, často tím oslabil a následně utlumil aktivitu druhého. Místopředseda zastupoval předsedu spíše jen ve výjimečných situacích. Ostatní členové výboru již neměli ve spolku tak dominantní postavení, navíc se jich na těchto zbylých postech vystřídal více.^{89]}

Členstvo, valné hromady prvních let existence a významné akce

Všichni členové si byli dle stanov rovni při užívání spolkových vymožeností, jakými byly například knihovna, čítárna, přednášky nebo návštěva muzeí. Také měli rovný hlas při volení správního výboru na valné hromadě. Členstvo se dělilo do pěti kategorií. První z nich byli členové čestní, často významné osobnosti, někdy až celostátního formátu, volené valnou hromadou. Druhou představovali zakládající členové, kteří museli jednorázově složit poplatek 20 zlatých nebo věnovat spolku umělecké či vědecké dílo.^{90]} Nutno podotknout, že 20 zlatých v té době nebyly malé peníze, fakticky se jednalo téměř o jeden měsíční plat úředníka.^{91]} Další byli činní členové, často přímo z Plzně a nejbližšího okolí, platící čtyři zlaté ročně. Poslední dvě skupiny představovali členové bydlící mimo Plzeň i okolí. První, takzvaní přispívající členové platili dva zlaté ročně a druzí, dopisující členové pak byli prostředníky ve styku s venkovem k šíření

85] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 6.

86] E. FELIX, *Literární Plzeň v obryse*, s. 105.

87] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 643.

88] *Stanovy spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, s. 7.

89] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 40.

90] *Stanovy spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, s. 5–6.

91] Jiří SEJBAL – Jan ŠMERDA – Milan HOFER – Jiří PEKÁREK, *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997, s. 314.

spolkových snah a myšlenek.^{92]} Činnost spolku a všech členů měla probíhat zásadně apoliticky.^{93]} Počet členů se pohyboval v době založení kolem šedesáti pěti.^{94]} Za celou dobu existence spolku různě kolísal, v závislosti na prosperitě sdružení. Neklesal však pod 100 a nepřerůstal 240.

První oficiální řádná valná hromada se konala dne 29. září 1878.^{95]} Byla zahájena přednesem zprávy o činnosti spolku redaktorem Adolfem Srbem. V *Plzeňských listech* byly uvedeny parafráze jejího znění takto: „...*myšlenka zříditi v Plzni spolek literární byla zdravou a její uskutečnění vyhovovalo skutečným potřebám. Toho důkazem jest, že nyní téměř celá česká inteligence Plzně shromážděna jest v spolku.*“^{96]} Připomenuty byly dále spolkové počiny, mezi nimi jmenujme alespoň pořádání dvou slavností věnovaných Josefu Jungmannovi a Vítězslavu Hádkovi, zakoupení kvalitních českých knih v hodnotě 80 zlatých, zřízení komise sledující činnost a repertoár místního divadla,^{97]} předložení návrhu na pojmenování plzeňských ulic po zasloužilých osobnostech, který byl až na drobné změny městem přijat, nebo žádost na vyčlenění prostor pro muzeum, jež měli v plánu zříditi.^{98]} Právě zde na tomto shromáždění bylo také zvoleno nové vedení. Místopředsedou se stal lékař Vilém Šell,^{99]} předsedou František Schwarz, který si tuto pozici udržel přes dvě desetiletí.^{100]} Závěrem následovala přednáška hosta spolku, historika a archiváře Jaromíra Čelakovského,^{101]} na téma o důležitosti místopisných dějin pro vlastenecký dějepis.^{102]} Další referencie o přednáškových aktivitách se objevily i v průběhu dalších měsíců v *Plzeňských listech*. Veskrze se jednalo o slova chvály a adoraci: „*A vizme literární spolek plzeňský, kterak ten pracuje, chutě a radostně pracuje k cíli, pro nás zvláště touto dobou veledůležitěmu, stává se při tom znenáhla vzorem spolkův českých měst. Schůze odbyvá se v něm za schůzi a žádná pro pouhé jméno.*“^{103]} Členové spolku přednášeli i v jiných spolicích, zejména v řemeslnické,

92] *Stanovy spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, s. 5–6.

93] B. JIRÁSEK, *Dějiny literatury*, s. 6.

94] H. DOBRÁ, *Příspěvek spolku přátel vědy*, s. 364.

95] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 12.

96] *Valná hromada Spolku přátel vědy a literatury české*, Plzeňské listy, 3. 10. 1878, č. 79, s. 2.

97] Divadlo bylo považováno za prostředek výchovy obyvatelstva v národním duchu. H. DOBRÁ, *Příspěvek spolku přátel vědy*, s. 363.

98] *Valná hromada Spolku přátel vědy a literatury české*, Plzeňské listy, 3. 10. 1878, č. 79, s. 2.

99] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 40.

100] H. DOBRÁ, *Příspěvek spolku přátel vědy*, s. 360.

101] Právník, archivář a právní historik, svého času i poslanec v zemském sněmu a říšské radě. Jaroslava HOFFMANNOVÁ – Jana PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník archivářů českých zemí*, Praha 2000, s. 125–126.

102] *Valná hromada Spolku přátel vědy a literatury české*, Plzeňské listy, 3. 10. 1878, č. 79, s. 2.

103] *Uznání důležitosti a činnosti zdejšího spolku literárního*, Plzeňské listy, 14. 11. 1878, č. 91, s. 3.

občanské a dělnické besedě, v Českém politickém spolku, Kruhu učitelek nebo ve Spolku českého učitelstva. Dále zajížděli i do jiných měst jako například do Klatov, Starého Plzece nebo Blovic.^{104]} Dnešním zpětným pohledem je však nutno konstatovat, že ne u všech jmenovaných spolků dovozovalo prostředí, v němž působily, pracovat k rozvoji umění a vědy v kraji dostatečnou měrou.^{105]}

Druhá valná hromada se konala 7. prosince 1879^{106]} a nesla se ve zcela obdobném a pozitivním duchu jako ta první.^{107]} Členové se během prvních let horlivě angažovali a nadšeně pracovali pro spolkovou věc. Přednášelo se dokonce i o prázdninách.^{108]} Schůzi zahájil přednáškou o potřebách literatury předseda Schwarz. Dále pokračoval zprávou o činnosti, kterou oznámil odchod JUDr. Karla Vorla^{109]} z pozice jednatele spolku. Ten byl nahrazen gymnaziálním profesorem Františkem Aloisem Horou. Předseda v tomto projevu také sumarizoval hlavní počiny minulého období.^{110]} Mezi nimi stojí za zmínku zejména uspořádání vzpomínkové slavnosti a zasazení pamětní desky^{111]} věnované plzeňskému buditeli Josefu Vojtěchu Sedláčkovi,^{112]} jemuž byla též zasvěcena první vydaná spolková publikace,^{113]} z pera Adolfa Srba.^{114]} Dále stojí za zmínku ze spolkové aktivity založení krejcarového spolku^{115]} k podpoře chudé školní mládeže, dne 18. května 1879, podání návrhu ke zřízení sirotčince,^{116]} předložení

104] *Jubileum spolku přátel vědy a literatury české v Plzni: (dokončení)*, Plzeňské listy, 14. 10. 1903, č. 232, s. 2.

105] Václav VODÁK, *Výtvarnická sdružení v západních Čechách. Kapitola z dějin západočeského výtvarnictví*, in: Sborník Vyšší pedagogické školy v Plzni, Praha 1959, s. 198–199.

106] V přesném datu určení se dobový tisk rozchází, Pilsner Reform z 10. 12. 1879 uvádí 7. prosince, *Plzeňské listy* z 14. 12. 1879 uvádějí „minulé pondělí“, což by ale připadalo na 8. prosince.

107] *Spolek přátel vědy a literatury české: valná schůze*, Plzeňské listy, 14. 12. 1879, č. 10, s. 2.

108] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 12.

109] *Plenarversammlung des literarischen Vereines in Pilsen am 7. Dezember 1879*, Pilsner Reform 10, 10. 12. 1879, č. 99, s. 1.

110] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 41.

111] H. DOBRÁ, *Příspěvek spolku přátel*, s. 361.

112] Spolek mu dal postavit také pomník nad hrobem. -vek-, *Aby „národ ctil sebe sám“*, s. 1. Na tuto pamětní desku patrně přispěl 100 zlatými pražský spolek Svatobor, zastoupený hlavním archivářem města Prahy Josefem Emlerem. Nicméně, v dopise je chybně uvedeno jméno Josef Vojtěch Smetana. Je tedy patrná záměna příjmení. Časově však dopis (23. 1. 1879) odpovídá době vzniku památníku Josefa Vojtěcha Sedláčka ke dni 23. 2. 1879. Archiv města Plzně, Literární umělecký klub, inv. č. 19, sign. KB. 360, Korespondence 1878–1900. Též Kateřina FANTOVÁ, *Pamětní deska Josefu Vojtěchu Sedláčkovi* [online]. 2. 11. 2020 [cit. 2022-02-17]. Dostupné z [www: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_objektu & load=204 & qt=&qc=&qc=](https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_objektu & load=204 & qt=&qc=&qc=)

113] -vek-, *Aby „národ ctil sebe sám“*, s. 2.

114] Předmluva k publikaci: Adolf SRB, *Spisovatel Josef Vojtěch Sedláček*, Plzeň 1879.

115] Josef ČIPERA, *Činnost literárního spolku plzeňského za prvních 10 let: (dokončení)*, Plzeňské listy, 15. 3. 1888, č. 32, s. 1.

116] *Spolek přátel vědy a literatury české: valná schůze*, Plzeňské listy, 14. 12. 1879, č. 10, s. 2.

návrhu k založení městského muzea^{117]} z 8. listopadu 1879 městskému zastupitelstvu.^{118]} Muzeum bylo opravdu následujícího roku otevřeno veřejnosti,^{119]} a to díky iniciativě továrníka Eduarda Dubského z Vitiněvsi, který se stal jeho prvním ředitelem na tři roky,^{120]} ale i díky aktivitě pánů Františka Schwarze, Františka Částka a Josefa Strnada.^{121]} Dalšími spolkovými počiny bylo také sbírání materiálu pro sepisování dějin města Plzně, prodej a slosování výherců knih téměř na každé přednášce či pozvolné rozšiřování spolkové knihovny. Plné znění Schwarzova projevu bylo uveřejněno v *Plzeňských listech*. Závěrem vyjádřil svou víru v kontinuitu pozitivního vývoje spolku i národnostních snah heslem: „*Ve vědění naše spasení!*“^{122]} Další jednání provázela aktivní debata všech zúčastněných. Za zmínku z jejich závěrů stojí zejména udělení čestného členství cestovateli Emilu Holubovi.^{123]} Stal se tak prvním čestným členem vůbec. Jeho odpověď na telegrafovanou zprávu zněla: „*Račte laskavě vyslovit slovněmu spolku mých nejvroucnějších díků za mě prokázanou zvláštní úctu, až mě to možné královskou Plzeň ponavštíviti, osobně mých díků vydám.*“^{124]} Téma výzkumu v neznámých zemích spolek celkově zajímal. Holub později v Plzni dvakrát přednášel o své cestě po jižní Africe a přivezl s sebou i část svých etnografických sbírek.^{125]} Druhým hlavním počinem tohoto správního roku se stal návrh Jaroslava Schiebla na podání žádosti obecnímu zastupitelstvu o finanční podporu na sepsání dějin města Plzně.^{126]} Právě Schiebl stál též za vydáváním novin *Pilsner Reform: Zeitschrift für Politik und Volkswirtschaft*, které referovaly v prvních letech o činnosti spolku společně s *Plzeňskými listy*.

Dne 8. listopadu 1880 se konala třetí valná hromada za uplynulý správní rok. Její začátek byl patrně zpožděn a navzdory plánované 19. hodině začala

117] K němu byla zřízena i přidružená vědecká knihovna díky podnětu F. Částka. *Jubileum spolku přátel vědy a literatury české v Plzni: (dokončení)*, *Plzeňské listy*, 14. 10. 1903, č. 232, s. 2.

118] Alena SKALOVÁ, *Josef Strnad (1879–1930), muž, který zasvětil život historii města Plzně*, *Vítaný host v Plzeňském kraji* 15, 17. 4. 2020, č. 1, s. 28.

119] Fridolín MACHÁČEK, *Městské historické museum v Plzni, jeho vývoj a jeho úkoly*, in: Josef Strnad – Fridolín Macháček (red.). *Sborník Městského historického musea císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni 1, Plzeň 1909*, s. 9.

120] Tomáš BERNHARDT – Anna PEŘINOVÁ, *Politický a společenský vývoj 1873/1875–1914*, in: K. WASKA a kol., *Dějiny města Plzně 2*, s. 189.

121] Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Dějiny archivu*, in: týž – Adolf Zeman – Václav Mentberger, *Městský archiv v Plzni. Průvodce po archivu*, Plzeň 1954, s. 22.

122] *Spolek přátel vědy a literatury české: valná schůze*, *Plzeňské listy*, 14. 12. 1879, č. 10, s. 2.

123] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 17.

124] Archiv města Plzně, Literární umělecký klub, inv. č. 19, sign. KB. 360, Korespondence 1878–1900. Nestránkováno.

125] V příštích letech se k tématu exotiky vázaly i další přednášky, např. roku 1887 přednášel Josef Wunsch o svém objevu pramenů Tigridu či roku 1895 Enrique Stanko Vráz o svých cestách po rovníkové Americe. H. DOBRÁ, *Příspěvek spolku přátel*, s. 361.

126] *Spolek přátel vědy a literatury české: valná schůze*, *Plzeňské listy*, 14. 12. 1879, č. 10, s. 2.

až okolo půl desáté večer, protože se do té doby neshromáždila více než nutná třetina činných členů. Dle *Pilsner Reform* „byla nepřítomnost zdejších učitelů markantní“.^{127]} Po přečtení zprávy o stavu v jednotlivých oborech i spolku jako takovém byly všem přítomným vydány legitimační listky.^{128]} Nejen, že se za tento správní rok zvýšil počet členů o 32 na 185,^{129]} ale také posílila publikační činnost díky vydání druhé spolkové publikace *Gustav-Pfleger Moravský* připravené Františkem Aloisem Horou,^{130]} o níž je nutno poznamenat, že se jedná o jedinou životopisně zaměřenou publikaci věnovanou této osobnosti,^{131]} a třetí z pera Julia Korába,^{132]} nazvané *Vývoj knihtiskařství a české prvotisky*.^{133]} Další horlivá a rozmanitá aktivita byla reprezentovaná zejména udělením finančního daru k jubileu hudebního skladatele Bedřicha Smetany,^{134]} zapojením sboru Hlahol^{135]} jako doprovodného tělesa k večírkům,^{136]} přijatým členstvím v množství bratrských spolků, jako byla Umělecká beseda, Matice česká, Historický spolek, Sdružení pro vystavení národního divadla,^{137]} Jednota českých matematiků a fysiků nebo spolku akademiků kraje plzeňského Radbuza.^{138]} Bylo odebíráno mnoho časopisů, mezi nimi například *Světozor*, *Lumír*, *Památky archeologické* nebo *Divadelní listy*.^{139]} Dále bylo usneseno, že

127] *Plenarversammlung des Pilsner literarischen Vereines*, *Pilsner Reform* 11, 10. 11. 1880, č. 90, s. 1.

128] *Valná hromada literárního spolku*, *Plzeňské listy*, 14. 11. 1880, č. 92, s. 4.

129] *Plenarversammlung des Pilsner literarischen Vereines*, *Pilsner Reform* 11, 10. 11. 1880, č. 90, s. 1.

130] Gustav PFLEGER MORAVSKÝ – František Alois HORA (red.), *Gustav Pfleger Moravský. Životopisné zápisky básníkovy*, Plzeň 1880.

131] V. VIKTORA. *Literární vývoj*, s. 648.

132] Václav SPĚVÁČEK, *Základy novodobého školství v Plzni*, in: V. ČEPELÁK a kol. *Dějiny Plzně II*, s. 129.

133] Kniha podává svědectví o knihtiskařské vyspělosti staré Plzně, které vyplývá i ze skutečnosti, že zde roku 1468 byla vytištěna první česká kniha. Julius KORÁB, *Vývoj knihtiskařství a české prvotisky: ku čtyřsetletému jubileu české typografie*, Plzeň 1880, s. 1–3.

134] Příspěvek činil 30 zlatých, což dokládá výkaz příspěvků zaslaný k tomuto jubileu, slavnému dne 4. 1. 1880. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 19, sign. KB. 360. Korespondence 1878–1900. Nestránkováno.

135] Hynek Palla, jeho dirigent, byl též činným členem Spolku přátel vědy a literatury české. O zájmu o hudební aktivity svědčí i skutečnost, že v prvních letech existence spolku byly téměř po každé přednášce zpívány sborové nebo i sólové písně. H. DOBRÁ, *Příspěvek spolku přátel*, s. 361–362.

136] *Valná hromada literárního spolku*, *Plzeňské listy*, 14. 11. 1880, č. 92, s. 4–5.

137] Kartička potvrzující činné členství pro rok 1880 prozrazuje i výši poplatku k přijetí na 20 zlatých. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 19, sign. KB. 360. Korespondence 1878–1900. Nestránkováno.

138] Kartička potvrzující roli Spolku přátel vědy a literatury české jakožto zakládajícího člena Spolku akademiků kraje plzeňského Radbuza taktéž dokládá výši poplatku za tuto pozici ve výši 5 zlatých. Tamtéž

139] *Plenarversammlung des Pilsner literarischen Vereines: (Schluß)*, *Pilsner Reform* 11, 17. 11. 1880, č. 92, s. 1.

budou vydány spisy básníka Bernarda Guldenera a na jeho dům bude umístěna pamětní deska.^{140]} Na tomto příkladu lze vidět, že všechny aktivity spolku nebyly vždy úspěšné. Návrhy městu na uskutečnění tohoto plánu byly podávány v příštích letech několikrát.^{141]} Tyto snahy však nebyly korunovány úspěchem a pamětní deska nevznikla,^{142]} ačkoli úsilí projevil v roce 1913 i politik a aktivista František Lukavský,^{143]} autor Guldenerovy biografie.^{144]} Na tomto třetím valném shromáždění František Schwarz navíc obhájil post předsedy a získal 37 ze 40 možných hlasů.^{145]}

O valném shromáždění konaném pro rok 1881 nebylo nikterak referováno, nicméně můžeme předpokládat, že proběhlo ve formálním rázu, jak předepisovaly stanovy. Jisté je ovšem to, že literárně-umělecký odbor během této doby mezi valnými hromadami 1881 až 1882 patrně pozastavil svou činnost. Těsně před zahájením valné hromady, konané dne 23. října 1882, se totiž tento odbor obnovil pod předsednictvím prof. Františka Aloise Hory, s referentem Františkem Hirschem.^{146]} Taktéž došlo k přesunům ve vedení. Hora opustil post jednatele a stal se místopředsedou.^{147]} Již po roce byl ale nahrazen JUDr. Karlem Houškou.^{148]} Na uvolněné místo jednatele nastoupil prof. Josef Čipera, který na něm setrval téměř dvě desetiletí^{149]} a zapsal se do spolkových dějin jako snaživý propagátor akcí a výborný organizátor.^{150]} Právě Čipera jako jednatel zahájil valnou hromadu 23. října 1882 svou zprávou. Dle *Plzeňských listů* podávala informace jen o období mezi 9. lednem a 23. říjnem 1882, neboť údajně Čiperův předchůdce (patrně tedy F. A. Hora) opomenul dodat přehled za své období. Nicméně i přesto jeho zpráva obsahuje zejména souhrn činnosti a přednášek jednotlivých odborů a změn v rámci jejich vedení. Na této schůzi byl také zvolen český historik Václav Vladivoj Tomek druhým čestným členem spolku.^{151]}

140] *Valná hromada literárního spolku*, Plzeňské listy, 14. 11. 1880, č. 92, s. 4–5.

141] E. FELIX, *Literární Plzeň*, s. 105.

142] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 15.

143] *Český deník* 5, 24. 12. 1916, č. 356, s. 14.

144] František LUKAVSKÝ, *Básník Bernard Guldener*, Písek 1926.

145] Plenarversammlung des Pilsner literarischen Vereines: (Schluß), Pilsner Reform 11, 17. 11. 1880, č. 92, s. 2.

146] *Valná hromada literárního spolku*, Plzeňské listy, 29. 10. 1882, č. 87, s. 1.

147] Zde dochází k rozporu mezi publikací *Padesát let Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, která klade konec F. A. Hory a začátek J. Čiperu na pozici jednatele již do roku 1880, a *Plzeňskými listy*, jež uvádějí, že J. Čipera byl jednatel od 9. 1. 1882.

148] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 40–41.

149] *Posl. Josef Čipera šedesátníkem*, Plzeňské listy 46, 16. 3. 1910, č. 61, s. 1.

150] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 40–41.

151] *Valná hromada literárního spolku*, Plzeňské listy, 29. 10. 1882, č. 87, s. 1.

Ještě několik měsíců před touto valnou hromadou se 8. května, v den narození Františka Schwarze, konal ve velkém sále Měšťanské besedy slavnostní přátelský večer věnovaný jeho osobě. Zde pronesl oslavnou řeč o jeho působení F. A. Hora.^{152]} Jednalo se fakticky o jakési laudatio s cílem ukázat velké zásluhy oslavence v národním boji a úspěchy v literární tvorbě. Nákladem spolku byla vydána Schwarzova podobizna^{153]} vytvořená technikou světlotisku.^{154]} Mimořádně je dodnes považována za jeho nejoblíbenější snímek.

Mimořádná valná hromada z 11. června 1883 se konala primárně kvůli návrhu na zřízení české vyšší dívčí školy v Plzni.^{155]} Tato škola byla následně opravdu založena a již 3. března 1884 byla zahájena výuka s prvními 37 žačkami.^{156]} Pokus o její založení se objevil už dříve, z podnětu Boženy Čechové,^{157]} avšak projekt z důvodu finančních nesází i sňatku samotné Čechové nakonec ztroskotál.^{158]} Jejího nápadu se později ujal školní inspektor Pavel Jehlička.^{159]} Z jeho iniciativy podnikl spolek průzkum národnostní skladby žáků a žaček na plzeňských školách, ze kterého vyplynulo, že žáci a žačky obecných a měšťanských škol české národnosti často docházejí do německých škol.^{160]} Založení vyšší dívčí školy tak lze považovat za ryze pronárodní počín. Pokud dívky měly tu možnost, často po dokončení měšťanské školy chtěly prohlubovat své vzdělání. To však bylo možné jen v německých školách, které je odcizily českému prostředí. Spolek dokonce vypracoval i učební osnovy a podal ministerstvu žádost o zřízení školy svým jménem.^{161]} Komisi, která zpracovala návrh osnov, vedl prof. Václav Bursík, jenž se opíral o pomoc Josefa Čipery, Tomáše Cimrhanzla a Pavla Jehličky.^{162]} Záhy školu ale spolek předal do správy města Plzně, protože nebyl schopen ji financovat. Než byly pro školu zrekonstruovány

152] *Slavnostní přátelský večer Schwarzův v Plzni*, in: Urbánkův věstník bibliografický. Měsíčník pro rozhled v literatuře, hudbě a umění 3, Praha 1882, č. 5, s. 139.

153] Josef ČIPERA, *Činnost literárního spolku plzeňského za prvních 10 let: (dokončení)*, Plzeňské listy, 15. 3. 1888, č. 32, s. 1.

154] *Slavnostní večer Schwarzův v Plzni*, Národní listy 22, 7. 5. 1882, č. 125, s. 2–3.

155] *Spolek přátel vědy a literatury české*, Plzeňské listy, 10. 6. 1883, č. 46, s. 6.

156] V. SPĚVÁČEK, *Rozvoj plzeňského školství*, s. 168.

157] Byla to první učitelka-žena v Plzni a později i ředitelka této vyšší dívčí školy. Byla též zakladatelkou dámského zábavného a vzdělávacího spolku Milada v Plzni a členkou Hlaholu. Š. PFLEGEROVÁ – Dagmar HUDECOVÁ, *Božena Čechová* [online]. 31. 10. 2019 [cit. 2022-02-03]. Dostupné z [www: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti & load=1227](https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=1227).

158] Naděžda MORÁVKOVÁ a kol. *Ženské téma v dějinách plzeňského vzdělávání*, Praha 2017, s. 35.

159] Š. PFLEGEROVÁ, *Pavel Jehlička* [online]. 31. 10. 2019 [cit. 2022-02-03]. Dostupné z [www: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti & load=2732](https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=2732).

160] V. SPĚVÁČEK, *Rozvoj plzeňského školství*, s. 168.

161] *Jubileum spolku přátel vědy a literatury české v Plzni: (dokončení)*, Plzeňské listy, 14. 10. 1903, č. 232, s. 2.

162] V. SPĚVÁČEK, *Rozvoj plzeňského školství*, s. 168.

důstojné prostory,^{163]} sídlila od září 1884 dočasně v bývalé Měšťanské besedě ve Wankově ulici (dnes Jungmannově),^{164]} konkrétně v prostorách sálu spolku. Stalo se tak na žádost purkmistra Františka Pecháčka: „Dovoluji sobě usnešení toto seznámiti s uctivou žádostí, by ctěný spolek Váš své místnosti k tomu účelu propůjčiti ráčil, za čež svého času přiměřená náhrada se poskytne.“^{165]}

Doba stagnace a následného úpadku

Postupem času upadala aktivita, horlivost i počáteční odhodlání členstva.^{166]} Všeobecně se více než sdružení samo začali uplatňovat aktivní jedinci, někdy i bez záštity organizovaných skupin spolkového typu. Máme zde na mysli kulturní činitele, jakými byli Josef Böttinger,^{167]} spisovatel Antonín Šnajdauf, malíř, architekt a pedagog František X. Ledvina, architekt a ředitel muzea umělecko-průmyslového Josef Škorpil a muzejní pracovník A. Kopecký. Díky jejich činnosti byla v roce 1884 uspořádána výstava Umělecké besedy z Prahy, která podnítila sběratelství obrazů u dalších významných osob.^{168]} Osobnosti, jako např. již zmíněný ředitel Škorpil, vyvíjely i památkářské snahy, když byly v Plzni v letech 1884–1885 bourány historické domy. Podobně jako on se literárně-umělecký a historicko-archeologický odbor společnými silami pokusily alespoň zachránit portály některých bouraných domů, což se povedlo například k případě domu U červeného srdce, jehož portál byl umístěn v lapidáriu muzea.^{169]}

Co se týče spolku, můžeme konstatovat, že myšlenka odborové činnosti se i navzdory hojně propagaci neujala^{170]} a počet přednášek se také zvolna snižoval v důsledku neúčasti členů.^{171]} O tom vypovídá článek v *Plzeňských listech* pojednávající o činnosti odborů mezi roky 1884–1885 takto: „*Pohříchu, že nelze v žádné z těchto příčin počítati správní rok právě minulý mezi ty, na něž by se se zvláštním uspokojením pohlížeti mohlo.*“^{172]} Literárně-umělecký odbor

163] O osudech této školy i jejích budovách viz více N. MORÁVKOVÁ a kol. *Ženské téma*, s. 39–56.

164] *Jubileum spolku přátel vědy a literatury české v Plzni: (dokončení)*, Plzeňské listy, 14. 10. 1903, č. 232, s. 2.

165] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 19, sign. K.B. 360. Korespondence 1878–1900. Nestránkováno.

166] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 17.

167] Ten opakovaně přednášel i ve Spolku přátel vědy a literatury české.

168] V. VODÁK, *Výtvarnická sdružení*, s. 198–199.

169] V. ČEPELÁK a kol. *Dějiny Plzně II*, s. 161.

170] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 643.

171] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 17.

172] *Činnost odborů literárního spolku 1884–1885*, Plzeňské listy, 3. 4. 1886, č. 40, s. 2.

se už od vytvoření potýkal s neaktivitou, tak alespoň organizoval přednášky, nicméně i tak zanikl poměrně záhy. Pokus o obnovu A. Nevšímalem roku 1888 se setkal s neúspěchem. Vzdělávací odbor potkal stejný osud a rozešel se též již roku 1879. Jeho agendu a činnost převzal Spolek českého učitelstva v Plzni. Aktivita právníckého výboru byla nepravidelná a značně kolísala. I přes slibný rozvoj v období 1882–1884 nakonec nastal útlum a roku 1885 se znenadání vzdal činnosti. Následován byl odborem historicko-archeologickým téhož roku a odborem přírodovědecko-technickým^{173]} o rok později, a to navzdory tomu, že oba doposud celkem pravidelně pracovaly.^{174]} Členové působící v přírodovědecko-technickém odboru se stali základem pro nově vzniklý Spolek architektů a inženýrů plzeňských.^{175]} Spolek přátel vědy a literatury české tak postupně pohlížel na své odstěpené bývalé odbory jako na „malé bratry“, kteří již samostatně rozvíjejí svou činnost mimo rodné prostředí.^{176]} Další náznaky počínající stagnace se objevují od roku 1886,^{177]} ale faktické hlavní prohloubení přichází až o sedm let později.^{178]} Zprávy z tisku se omezují na pouhé adorační projevy, plné zanicených tužeb, přání a ukázek všestranné důležitosti organizace, avšak je zřetelné, že osvěta již pomalu upadá a spolek se již stává uzavřeným kruhem intelektuálů pořádajícím přednášky, které už tolik neoslovují širší veřejnost.^{179]} V průběhu roku 1887 bylo o přednáškách a jejich obsahu referováno v *Hlídce literární*, avšak i zde je uvedeno, že František Schwarz na začátku své přednášky poukázal na problém, který již dříve zmínila i redakce. A to ten, že spolek se potýká s velkým nedostatkem přednášek zejména literárního charakteru, které jsou ve spolkové činnosti zcela ztraceny a zatlačeny do pozadí vědeckými.^{180]} Na podzim roku 1887 se spolek sešel po delší době ve vysokém počtu 150 členů. Předsedou Schwarzem byly shrnuty problémy a výzvy, kterým spolek musí čelit, zejména pak jeho izolovanost vůči prostému lidu a jiným osobnostem, které v něm nepůsobí. „*Nedovedeme si nepřítomnost vysvětliti jinak, leč ostýchavostí, o níž doznati musíme, že jest opravdu nemístnou, ba v nynějších trudných dobách politických i škodlivou... Není čas rozlišovat se nyní. Ať učenec, ať řemeslník, ať obchodník anebo dělník,*^{181]} *každý jest synem vlasti a přispěti*

173] Jeho činnost převzaly nové samostatné spolky Klub přírodovědecký a Spolek techniků.

174] *Jubileum spolku přátel vědy a literatury české v Plzni: (dokončení)*, Plzeňské listy, 14. 10. 1903, č. 232, s. 2.

175] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 644.

176] *Spolek přátel vědy a literatury české: (slovo jubilejní)*, Plzeňský obzor, 7. 10. 1903, č. 116, s. 1.

177] Počet přednášek ale v této době ještě vůbec neklesal. Důkazem jsou i zprávy v tisku o proběhlých aktivitách. *Činnost literárního spolku plzeňského*, Hlídka literární 3, 1886, č. 6, s. 188–189.

178] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 17.

179] *Valná schůze spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Plzeňské listy, 18. 3. 1886, č. 33, s. 1–2.

180] *Spolek přátel věd a literatury v Plzni*, Hlídka literární 4, 1887, č. 6, s. 186.

181] Struktura spolku byla od začátku existence složená zejména z pedagogů, úředníků lékařů

může ku zdaru jejímu, ku zvelebení vědy a literatury naší. Literární spolek nečiní rozdíl mezi pány a dělníky, boháči a chudáky – zde všichni jsou si rovni.^{182]} Předseda Schwarz spatřoval ve společnosti vysoké množství problémů. Zhoršení hospodářských poměrů, prohloubení sociálních rozdílů mezi lidmi, zájem o noviny a politiku místo literatury, neobjektivní novinářskou kritiku vůči všemu se štváčskými tendencemi bez hájení národních zájmů, neexistenci velkého národního spolku jakožto reprezentanta českého žilvu na mezinárodním poli, hlavně pak duševní roztržštěnost národa vůbec. „*Sotva vznikne někde nějaký žurnál, už má svůj kroužek čtenářů, kteří se od ostatních odlučují, každý spolek má svůj kroužek, ba i každá hospoda na venkově, veškeré tyto kroužky a kruhy se pak navzájem trou, jeden snižuje druhého, domnívaje se, že jenom tak mu lze vyniknouti, čímž maří se drahocenný čas planým hašteřením a následkem toho je, že není systematické práce a život náš společenský jest rozedrán... Nedívím se tomu, že cizina o výši našeho duševního života nic neví, nejsme nikde zastoupeni.*“^{183]}

Rok 1888 znamenal desetileté výročí působení spolku. Na jubilejní schůzi 5. února přednášel jednatel prof. Čipera o výsledcích a činnosti organizace. Za toto období bylo uspořádáno více než 400 přednášek, přičemž nejvíce se angažovali pánové Schwarz, Čipera, Hora, Strnad a Nevšimal.^{184]} Většinu z těchto oblíbených dýchánků pak navštěvovalo osazenstvo, o kterém lze říci: „*je na tom stupni vzdělanosti, že větší část těchto přednášek může si čerpat z různých spisů. Bylo by velice žádoucí, aby do dýchánků přicházelo aspoň časem i jiné obecnstvo, a ne stále totéž, náprava v této příčině je velice nutná.*“ Dále byly zopakovány hlavní úspěchy.^{185]} Byly též vtyčeny nové cíle, jako založení obecné knihovny a veřejné čítárny, stavba nového divadla či označování historických památek po celém městě.^{186]} Vnitřní odborová činnost upadla do definitivního rozkladu. V roce 1888 podnikl jedinou aktivitu literárně-umělecký odbor, který uspořádal výstavu děl malíře Augustina Němejce^{187]} a několik přednášek. Ostatní žádnou vnitřní aktivitu neprojevovali.^{188]} Jednou z mála dohledatelných snah je připojení spolku v rámci slavnosti odhalení pamětní desky

či advokátů. Zástupci nižších vrstev řemeslníků a obchodníků zde téměř chyběly. H. DOBRÁ, *Příspěvek spolku*, s. 364.

182] *Spolek přátel vědy a literatury české*, Plzeňské listy, 6. 10. 1887, č. 120, s. 3.

183] Tamtéž.

184] J. ČIPERA, *Činnost literárního spolku plzeňského za prvních 10 let*, Plzeňské listy, 13. 3. 1888, č. 31, s. 1.

185] Např. založení vyšší dívčí školy, krejcarového spolku, spolku k opravě chrámu františkánského, vydání znaku města Plzně tiskem.

186] J. ČIPERA, *Činnost literárního spolku*, s. 1.

187] Němejce ve svých folkloristických malbách vykresloval mizející osobitý duch českého venkova. V. ČEPELÁK a kol, *Dějiny Plzně II*, s. 252.

188] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 18.

na rodném domě Josefa Škody^{189]} dne 28. července 1889, kde účastníci setkání na památku obdrželi list s básněmi. Mimochodem, jedna z nich byla od Škodova otce, věnovaná synovi.^{190]} Navzdory těmto drobným počínům ale snahy o aktivizaci uvnitř spolku ze strany vedení nepadaly příliš na úrodnou půdu.

Vnější kontakty a styky též nebyly ideální. V důsledku svého „venkovského“ umístění se spolek ocital v izolaci vůči pražskému prostředí. Tamní spolky o kontakt s venkovskou Plzní nejevily zájem. Spolek přátel vědy a literatury české navíc nedisponoval vlastními novinami,^{191]} kterými by na sebe mohl více upozornit.^{192]} Otázkou zůstává, zdali by jejich existence pomohla, neboť: „*Při známých poměrech v Plzni list ten by zašel dříve než „Nová Plzeň“ svého času, kteráž ani ročníku nedokončila. V Plzni jeví se pravdou, že kde blahobyť, tam musy podřimují.*“^{193]} Viditelných zpráv o spolkové činnosti bylo málo, navíc často jen v lokálním plzeňském nebo příležitostně i moravském tisku, který však byl velmi vzdálen pražskému zájmu.^{194]} Spolek se v důsledku toho marně snažil o „literární centralismus“ ve vztahu k Praze, takže výsledkem byla pouhopouhá ignorace ze strany tamních kruhů a z toho plynoucí minimální vliv Plzně.^{195]} Vnitřní rozklad byl pro změnu prohlouben nezájmem lidí o vstup do spolku, takže přispívající a dopisující členstvo fakticky zaniklo nebo ukončilo své působení a další členové též nepřibylí.

Často se tak spíše spolková podpora stala zároveň záštitou pro osobní aktivity členů. Vynikal zejména historik a archivář Josef Strnad^{196]} svými publikacemi, které vycházely běžně nákladem spolku.^{197]} Jedná se však o téměř jedinou světlou výjimku. Celkově aktivity dále upadaly. Například komentované přednášky a výlety profesora Strnada roku 1892 převzal nově založený Klub

189] prof. MUDr. Josef Škoda (10. 12. 1805 Plzeň – 13. 6. 1881 Vídeň) byl lékař vnitřního lékařství a vysokoškolský profesor na Vídeňské univerzitě a strýc průmyslníka Emila Škody. Pavel CVRČEK, *Pamětní deska prof. Josefu Škodovi* [online]. 2015 [cit. 2022-09-02]. Dostupné z [www: http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/12/](http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/12/).

190] Archiv města Plzně, Literární umělecký klub, inv. č. 19, sign. KB. 360, Korespondence 1878–1900. Nestránkováno.

191] První návrh na vytvoření vlastního časopisu redigovaného spolkem se objevil až po dvou desetiletích a pocházel od Kroužku přátel starožitností, reprezentovaného předsedou Ladislavem Lábkem. Ani tehdy se návrh, navzdory relativně dobře nadneseným parametrům a obsahu, nezrealizoval. Archiv města Plzně, Literární umělecký klub, inv. č. 20, sign. KB. 361, Korespondence 1901–1914. Nestránkováno.

192] J. ČIPERA, *Činnost literárního spolku*, s. 1.

193] Bohuš PODBORSKÝ, *Literární reminiscence: (pokračování)*, Vlast: časopis pro poučení a zábavu 5, 1889, č. 4, s. 318.

194] J. ČIPERA, *Činnost literárního spolku*, s. 1.

195] B. PODBORSKÝ, *Literární reminiscence* s. 318.

196] Josef Strnad, toho času správce archivu patřícího pod Městské historické muzeum.

197] Josef STRNAD (ed.), *M. Šimona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské*, Plzeň 1883; týž, *Znak královského města Plzně*, Plzeň 1883; týž (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad. Část I., od roku 1300–1450*, Plzeň 1891.

českých turistů.^{198]} Právě vznik nových uskupení tohoto charakteru jen prohluboval odliv členů, kteří přecházeli jinam, do turistického, technického či jiných, i politických, spolků. Ve snaze udržet si alespoň nějakou popularitu začaly být ve Spolku přátel vědy a literatury české pořádány hudební večírky s příležitostnými debatami a přednáškami.^{199]} Hudba, zpěv a recitace se zdály být vhodným prostředkem kultivace veřejnosti a neodmyslitelně začínaly patřit ke všem rozličným druhům shromáždění.^{200]} Nicméně ani to nepomohlo k tomu, aby se zapojily širší kruhy plzeňské inteligence. Alespoň ženský okruh posluchaček se částečně rozšířil, i když ne tolik, jak by si vedení představovalo. V tehdejší společnosti ženy neměly ani volební právo a jejich angažovanost mohla být vnímána i rozporuplně^{201]}: „*Nepravím, že by pouhé přednášky literární mohly samy o sobě způsobiti v dámských hlavičkách ihned tak náhlý převrat, ale jistý návod, cestu k takové malé revoluci ukázati by přece jen byly schopny.*“^{202]}

Navzdory jistému rozkladu uvnitř spolku byla 27. března 1892 uspořádána slavnost věnovaná J. A. Komenskému. Tento počín se uskutečnil jako společný podnik ve spolupráci se Spolkem českého učitelstva a Kruhem českých učitelek v hale Waldekova hotelu.^{203]} Navíc navzdory zákazu ministra kultu a vyučování Paula Gautsche.^{204]} Slavnost byla dle tisku hojně navštívena lidmi ze všech vrstev společnosti, kteří zde vyslechli přednášku prof. Antonína Rezka.^{205]}

Ochabování spolkových aktivit však stále pokračovalo. Poslední přednáška se uskutečnila 3. května 1897 a v roce 1898 vše vyvrcholilo v naprostou rezignaci,^{206]} protože se nepřednášelo už vůbec.^{207]} Ukončení přišlo 30. října 1899,

198] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 18.

199] *Literární spolek plzeňský*, Plzeňské listy, 19. 4. 1894, č. 47, s. 1.

200] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 652.

201] Mezi lety 1878–1899 proběhlo 579 přednášek. Pouze ve dvou případech byly přednášejícími ženy – Julianna Pallová (*O české otázce ženské*) a Marie Rokosová (*O básních J. V. Sládka*). V pozdějších letech, zejména po rozpadu Rakouska-Uherska se počet přednášejících žen zvýšil. J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 47–95.

202] *Literární spolek v Plzni*, Plzeňské listy, 13. 11. 1894, č. 135, s. 1.

203] Dnešní hotel Slovan.

204] Dle českých liberálních periodik měl kníže Fürstenberk, arcibiskup olomoucký, předložit osobně císaři Komenského spis *Lux in tenebris* s podtrženými pasážemi „národně“ orientovaného charakteru. To mělo způsobit, že ministr kultu a vyučování Paul Gautsch zakázal při příležitosti Komenského jubilea jakékoli oslavy, nepovolil den volna a účast dětí ze všech škol v Čechách a na Moravě na slavnostech. Zákaz byl vnímán jako zásadní útok na organizaci oslav a jako zpochybnění pedagogického odkazu Komenského. Karel ŠIMA, *Národ a stát slaví Jana Amose Komenského. Srovnání Komenského oslav v roce 1892 a 1920*, in: *Historie – otázky – problémy* 6, č. 1, 2014, s. 111–112.

205] V. SPĚVÁČEK, *Rozvoj plzeňského školství*, s. 169.

206] V této době v Plzni vrcholil boje „o českou radnici“ vedené Václavem Petákem, který své snahy koronoval ziskem rozhodujícího postavení v okresním zastupitelstvu, ziskem purkmistrovského úřadu a zavedením českého jazyka v úřadování. V tomto boji mu byl nápomocen František Schwarz, který propagoval tyto cíle také, zejména tiskem nebo agitací mezi lidem. V. ČEPELÁK a kol. *Dějiny Plzně II*, s. 251.

207] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 17.

kdy byla svolána valná hromada poprvé od 16. dubna 1894, tedy po více než pěti letech. Tisk dokonce hovořil o znovuzřízení spolku, což je zcela na místě vzhledem k dlouhé nečinnosti. Na schůzi se též zvolilo nové vedení, ve kterém již nefiguroval odstoupající dosavadní jednatel Čípera ani místopředseda Částek. Díky tomuto jednání jako by získal spolek nový „vítr do plachet“ a opět zahájil činnost.^{208]}

Návrat prosperity

Obnovená činnost přinesla pořádání pravidelných pondělních večírků doplněných o recitační či hudební produkce prováděné zejména členy činohry a opery městského divadla. Znovu se obnovila i publikační činnost, když bylo rozhodnuto roku 1900 o vydání básní Josefa Františka Smetany. Přípravou byl pověřen knihovník spolku Jaroslav Šťastný.^{209]} Po vydání knihy v roce 1905 byly její výtisky darovány do některých redakcí lokálního tisku či některým spisovatelům.^{210]}

Dne 7. dubna 1902 opustil František Schwarz post předsedy po více než 23 letech. Na jeho místo nastoupil advokát Heřman Šikl. Stál v čele spolku pouhý rok,^{211]} za tuto krátkou dobu však inicioval udělení čestného členství pro pány Schwarze, Částka a Čípera.^{212]} V době Schwarzova odstoupení se místopředsednického postu ujal Josef Strnad,^{213]} kterého můžeme považovat za představitele mladší spolkové generace. V letech 1903–1906 Strnad^{214]} získával

208] *Valná hromada Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Plzeňské listy, 1. 11. 1899, č. 249, s. 2–3.

209] O tom viz dále v podkapitole Spolkem vydané publikace Jiří POLÍVKA – Naděžda MORÁVKOVÁ, *Korespondence historika Josefa Strnada, zakladatele odborného plzeňské dějepisectví, uložená v Archivu města Plzně*, Bohemiae occidentalis historica 7, č. 2, 2021, s. 119–121.

210] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 6, sign. KB. 360 – Výroční zpráva 1905/1906 Spolku přátel vědy a literatury české, s. 14.

211] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 40.

212] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 6, sign. KB. 360 – Výroční zpráva 1905/1906 Spolku přátel vědy a literatury české, s. 14.

213] Ten byl činným členem spolku už od raných začátků, což dokládá i jeho členská přihláška k historickému a literárně-uměleckému odboru z 10. srpna 1878, kterou podal tehdy ještě jako suplující učitel. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 20, sign. KB. 361 – Korespondence 1901–1904. Nestránkováno.

214] Toto období můžeme považovat z hlediska vedení za období nejistoty. Z výroční zprávy vyplývá, že stál v čele spolku jakožto předseda zakládající člen prof. František Částek. Dá se ale předpokládat, že Částek z pozice zakládajícího člena měl dostatečný vliv a tuto pozici si tak držel v tomto „přechodném“ období pro historii spolku až do zvolení J. Strnada v roce 1906. Zajímavé je, že výroční spolková publikace Částkovo předsednické období zcela zamlčuje. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 6, sign. KB. 360 – Výroční zpráva 1905/1906 Spolku přátel vědy a literatury české, s. 8.

vliv i ze své pozice místopředsedy.^{215]} V roce 1903 spolek oslavil 25 let své existence. Při této příležitosti bylo 12. října uspořádáno setkání pro zakladatele, funkcionáře, členy i příznivce z řad veřejnosti. Zde přednesl místopředseda Josef Strnad vzpomínkovou řeč s přehledem veškeré činnosti organizace.^{216]} Ta se měla stát základem pro publikaci o dějinách spolku. Kvůli vytížení J. Strnada bylo vydání odsunuto na výročí třiceti let existence, nicméně ani tehdy nakonec kniha nebyla sepsána a nevyšla.^{217]} Výše zmíněný vzpomínkový večer byl prodchnut optimismem a vírou v lepší budoucnost. Zúčastnil se i purkmistr Plzně Václav Peták, který připomněl, že město mnohokrát ochotně vyhovovalo spolkovým osvětovým snahám a že i nyní jim zachovává přízeň. Poté byly nahlas čteny blahopřejné telegramy a dopisy. Účastníci po ukončení hlavního programu zůstali v sále a vzpomínali na počátky svých spolkových snah. Největší zájem všech budil originál provolání Františka Schwarze s podpisy, který koloval po sále. Mnoho z podepsaných už v Plzni nepůsobilo, nebo již zemřeli.^{218]} Roku 1903 spolek vydal k pořádané výstavě děl malíře Jaroslava Špillara^{219]} svým nákladem seznam vystavovaných prací s úvodem od chodského národopisce Jana Františka Hrušky.^{220]} Podíl na uskutečnění této výstavy v Plzni měl tehdejší jednatel JUDr. Josef Královec.^{221]} Toho pojil se Špillarem velmi vřelý přátelský vztah. V dopise z roku 1903 jej požádal o vytvoření erbů, který by charakterizoval účel a poslání spolku. Špillar nakreslil rozevřenou knihu a na ní sedící sovu, symbol vědy. Spolek jej pak užíval na záhlaví dopisů a exlibris knih.^{222]} V roce 1905 pak spolek pořídil pamětní desku na rodný dům českého malíře Václava Brožíka v Hamru u Třemošné^{223]} a uspořádal výstavu reprodukcí jeho děl v budově tamní školy.^{224]} Několik obrazů bylo zapůjčeno přímo správou tamního muzea, několik muselo být zapůjčeno z Prahy. Výstava byla spojena i s přednáškou a rozdáváním brožury o Brožíkově životě a díle.^{225]}

215] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 40.

216] *Spolek přátel vědy a literatury české: (slovo jubilejní)*, Plzeňský obzor, 7. 10. 1903, č. 116, s. 1.

217] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 43.

218] *Jubileum spolku přátel vědy a literatury české v Plzni: (dokončení)*, Plzeňské listy, 14. 10. 1903, č. 232, s. 2.

219] Ivana JONÁKOVÁ, *Malířství*, in: K. WASKA a kol. *Dějiny města Plzně II*, s. 559.

220] F. A. VONDRUŠKA, *Jubileum Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Český deník 7, 22. 11. 1918, č. 277, s. 3–4.

221] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 24.

222] František X. BUCHA, *Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni. Převrané tradice*, Plzeňsko. List pro vlastivědu západních Čech 19, č. 3, 1992, s. 45.

223] F. A. VONDRUŠKA, *Jubileum Spolku*, s. 4.

224] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 24.

225] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 6, sign. KB. 360 – Výroční zpráva 1905/1906 Spolku přátel vědy a literatury české, s. 10.

V kontrastu s deklarovanou relativní prosperitou stál názor občanů, který viděl spolek jako „uzavřený kruh profesorů a doktorů“. Přednášky a aktivity se setkávaly se zájmem širší veřejnosti, avšak zájem o aktivní členství upadal. Členové tak dostávali za úkol propagovat ve svých společenských vrstvách spolkovou myšlenku a zájem o vstup. Nábor nových členů vždy stačil sotva pokrýt úbytek starých, který byl často způsoben přestěhováním nebo úmrtím.^{226]} Dne 7. května 1906 zemřel čestný předseda^{227]} František Schwarz^{228]} a v červnu zakládající člen Augustin Fodermayer. Valná hromada v dubnu 1906 zvolila za předsedu dosavadního místopředsedu Josefa Strnada a za nového místopředsedu spisovatele a pedagoga Karla Klostermanna, čímž byla generační obměna dokonána. Mladá krev reprezentovaná i Dr. Františkem Lukavským měla zájem na zvyšování úrovně českého školství. Z Lukavského podnětu byly vypracovány osnovy pro dívčí lyceum, ve které se, za souhlasu města, přeměnila vyšší dívčí škola.^{229]} Dále nutno poznamenat, že v roce 1906 bylo poprvé zvažováno přepracování stanov v souladu s moderní dobou, ale „výbor porovnav stanov některých mladých spolků literárně uměleckých snah v jiných městech došel poznání, že stanov nových spolků těch nic zvlášť nějak příznivě se lišícího se od stanov našeho spolku neobsahují, ale že ve stanovách Spolku přátel vědy a literatury české i při jejich stáří vytyčen je úkol jeho se vzácnou šírokokostí, takže obsahuje daleko více volnosti, nežli jí skýtají stanov mladších literárních spolků.“^{230]}

Jednatel Josef Královec byl později aktérem jedné nepříliš příjemné události pro dějiny spolku. Dne 18. března 1907 přednášela ve spolku slečna Markéta Wachtlová^{231]} o Elisabeth Barrett-Browningové, jejím životě a díle.^{232]} Wachtlová se v korespondenci s nakladatelem *Ženského obzoru* Janem Ziegloserem^{233]} z 11. dubna 1907 zmínila, že spolek si zamlouvá 250 exemplářů jeho časopisu s tím, že má zájem o její přednášku v něm otištěnou. Spolek však o jejím zřejmě nevyžádaném počínání nic netušil a odmítl tak zaplatit požadovanou částku 151,26 Kč za tisk, neboť spolek sám nic neobjednal, jen údajně

226] *Spolek přátel vědy a literatury české. Zpráva o činnosti za správní rok 1906–7 přednesená na valné hromadě spolku 20. dubna 1907*, Plzeňský obzor, 22. 4. 1907, č. 46, s. 2.

227] Jaroslav SCHIEBL (ed.), *František Schwarz*, in: Almanach král. města Plzně na rok 1913, Plzeň 1913, s. 103.

228] V soustrastném dopise zasláném jeho vdově je o něm hovořeno takto: „Ztrácit vlast ve věcněm velkého muže, záslužně činného muže ušlechtilé povahy. Kraj plzeňský pokrokumilovaného duševního vůdce a rádce a spolek náš svého cílevědomého zakladatele, obětavého dlouholetého předsedu, čestného člena...“ Archiv města Plzně, Literární umělecký klub, inv. č. 20, sign. KB. 361 – Korespondence 1901–1914. Nestránkováno.

229] F. A. VONDRUŠKA, *Jubileum Spolku*, s. 3.

230] Archiv města Plzně, Literární umělecký klub, inv. č. 6, sign. KB. 360 – Výroční zpráva 1905/1906 Spolku přátel vědy a literatury české, s. 3.

231] Působila jako středoškolská učitelka v Plzni.

232] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 81.

233] Š. PFLEGEROVÁ, *Jan Ziegloser* [online]. 3. 3. 2021 [cit. 2022-09-13]. Dostupné z [www.encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti & load=1489](http://www.encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=1489).

Wachtlové naznačil příležitostný zájem. Návrh nakladatelství na rozprodej čísla časopisu mezi spolkové členy za 80 haléřů za kus také nepadl na úrodnou půdu.^{234]} V důsledku toho se Ziegloser obrátil na advokáta Antonína Klouda,^{235]} který zaslal jednateři spolku Královcovi dopis, kde žádal urychlené vyplacení požadované částky jeho mandantovi s komentářem, že nelze čekat na pozvolné rozprodávání po spolkových schůzích. Sám však příznával, že se jednalo o nepřijemnost vzniklou nedopatřením. Královcova odpověď stavěla spolek do role oběti nedorozumění. Oponoval skutečností, že Wachtlová neměla členství ve spolku, a navíc ani spolek nedisponoval požadovanou částkou pro Zieglosera. Wachtlová při následné návštěvě u advokáta Klouda prohlásila, že byla zmocněna Královcem k objednavce. Následkem toho bylo spolku vyhrožováno žalobou. Ziegloser záhy kontaktoval předsedu spolku Strnada s návrhem, že přijme 100 Kč a nebude řešit věc před soudem.^{236]} Pravděpodobně se tak stalo, neboť o soudu se nepodařilo dohledat žádné záznamy.

Rok 1907 byl pro spolek významný i tím, že zde přednesl svůj cyklus šesti přednášek *O vývoji myšlenek socialismu* Tomáš Garrigue Masaryk, s relativně pozitivní odezvou doloženou vysokým počtem návštěvníků (mezi 800–1500).^{237]}

Dále spolek usiloval o uvádění slovanských her v městském divadle. Vybraní členové měli předložit návrhy vycházející z literatury. Zvítězil návrh hry *Hoře z rozumu* od ruského romantického autora Alexandra Sergejeviče Gribojedova. Úsilí bohužel skončilo fiaskem, když ředitel divadla Vendelín Budil prohlásil, že není v silách divadla dílo realizovat.^{238]} Podobně neúspěšně skončil pokus o vydání *Zápisníku mistra Bedřicha Smetany z dob mistrových studií v Plzni* z roku 1908, jenž měl vyjít nákladem spolku po dlouhodobém úsilí Ladislava Dolanského. Bohužel k němu pro velký odpor skladatelových žijících nejbližších příbuzných nedošlo.^{239]}

Na spolkovou činnost nebylo vždy všemi nahlíženo jako na kvalitní osvětu. Jeden takový kritický text sepsal jistý anonym „Hřebík“ na přelomu let 1911/1912 a byl vydán v „*plzeňském čísle Samostatnosti*“.^{240]} V reakci na výtky publikoval jednatel spolku Antonín Zátoupek fejeton,^{241]} v němž kritikovi

234] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 20, sign. KB. 361 – Korespondence 1901–1914, Nestránkováno.

235] Český právník, politik, představitel pokrokového hnutí „omladinářů“. Právně činný ve státoprávně pokrokové straně, taktéž spolupracovník jejího listu *Samostatnost*. Jeho advokátní kancelář sídlila v Praze na Malostranském náměstí. JOSEF TOMEŠ a kol., *Český biografický slovník XX. století (K-P)*, Praha 1999, s. 82.

236] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 20, sign. KB. 361 – Korespondence 1901–1914, Nestránkováno.

237] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 644.

238] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 24–25.

239] KRBEŠ, *65 let LUKu v Plzni*, *Český deník* 32, 1. 10. 1943, č. 269, s. 3.

240] Zmíněný příspěvek „anonyma Hřebíka“ v novinách *Samostatnost (Samostatnost: orgán radikálně pokrokový)*. Praha 1897–1914, 1924–1935) nebyl v ročníku 1912 ani 1911 nalezen.

241] Vzhledem k nedohledání textu kritiky je přiložena Zátoupkova odpověď v plném znění pro

oponoval a vybízela jej, aby se do spolkových aktivit směle zapojil.^{242]} Kritický náhled anonyma „Hřebíka“ nemusíme považovat za ojedinělý postoj. Zároveň je nutno poznamenat, že *Český denník* měl jistou tendenci spolku stranit, což dokládá i skutečnost, že publikoval informace o přednáškách adorujících jejich vzdělávací a osvětový účinek i hojnou účast. Dle tvrzení redaktora *Plzeňských listů* Karla Tomana v dopise jeho budoucí ženě byla po přednášce Marie Gebauerové o Boženě Němcové pořádána taneční zábava s hudebním doprovodem, která přilákala množství dam. Nabízí se tedy otázka, na kolik byla veřejnost interesována přednáškou a na kolik programem po jejím skončení.^{243]}

Dne 11. března 1912 se uskutečnila slavnost věnovaná předsedovi Strnadovi a místopředsedovi Klostermannovi.^{244]} Byla pro ně oba překvapením i proto, že na ní oba obdrželi tituly čestných členů.^{245]} O prestiži tohoto ocenění svědčí i fakt, že od doby založení je získali jen skutečně významné a přední osobnosti.^{246]} Večírek byl prodchnut hudebními vstupy hostů, jako byl například pěvecký sbor Dělnické besedy, klavírní trio a sólisté.^{247]} Též byl spojen s přednáškou člena spolku, plzeňského archiváře a historika PhDr. Fridolína Macháčka o plzeňské historiografii a Strnadových zásluhách.^{248]}

Brzy poté konaná valná hromada přinesla dne 29. května 1912 velmi zajímavé návrhy. Znovuzvolený předseda Strnad poukázal, že v příštím roce oslaví spolek jubilejních 35 let existence. Hned na to předstoupil bývalý jednatel, tou dobou člen JUDr. Josef Královec, a přednesl návrh, aby se spolek k tomuto výročí rozpustil, připojil se jako umělecko-přednáškový odbor k Měšťanské besedě a pozměnil stanovy.^{249]} To paradoxně v době, kdy byl počet členů konstantní, návštěvnost aktivit stoupala a spolek byl v rozkvětu.^{250]} Po rozsáhlé debatě, ve které vystoupili například pánové Strnad, Klostermann, Macháček,

ucelené pochopení problematiky.

242] Antonín ZÁTOPEK, *Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni*, *Český denník* 1, 7. 1. 1912, č. 7, s. 1.

243] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 646.

244] *Rodinná slavnost v „Literárním spolku“*, *Český denník* 1, 13. 3. 1912, č. 73, s. 2.

245] A. ZÁTOPEK, *Z činnosti Spolku literárního v Plzni za rok 1911–12*, *Český denník* 1, 16. 6. 1912, č. 165, s. 5.

246] *Český denník* ve svém článku zmiňuje, že od roku 1878 do roku 1912 získalo čestné členství jen 5 osob. Z toho zmiňuje spisovatele Adolfa Heyduka, ředitele Františka Částka (chybně uvádí křestní jméno jako Josef) a poslance/bývalého jednatele Josefa Čiperu. Nicméně toto tvrzení je chybné, neboť spolek měl čestných členů mnohem více. J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 16.

247] Hrány byly primárně skladby vážné hudby, jako např. Mozartovo Largo, Mendelssohnovo trio D-moll či skladby Josefa Suka.

248] *Rodinná slavnost v „Literárním spolku“*, *Český denník* 1, 13. 3. 1912, č. 73, s. 2.

249] *Valná hromada Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, *Český denník* 1, 31. 5. 1912, č. 149, s. 2.

250] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 42.

Stelzer, Zátopek, Šimerka či sám autor vize Královec, byl tento návrh jedno-
myslně zamítnut. Po jednání bylo ještě před ukončením schůze rozhodnuto, že
spolek se stane členem Společnosti českého divadla v Plzni, kde bude zastu-
pován voleným delegátem.^{251]} Nutno podotknout, že Královcův návrh alespoň
na změnu stanov byl dnešním pohledem opodstatněný, neboť byly zastaralé,
a navíc od roku 1906 nebyly již žádné volné, dostupné výtisky. Pokud vytvořit
nové stanovy se objevil roku 1911, kdy byla stanovena komise z J. Královce,
F. Macháčka, F. Kučery a O. Trosta. Plán se však nerealizoval. Královcův trou-
falý návrh na zrušení spolku alespoň znovu podnítl přípravy k vytvoření no-
vých stanov.^{252]} Fridolín Macháček byl navíc pověřen sepsáním historie spolku
k jeho 35. výročí. Měl tak vykonat práci původně uloženou Strnadovi. Nebyl
však s to dokončit spis ani za dobu tříletého čekání mezi lety 1910–1913.^{253]}
Nakonec žádný text bohužel nedodal a kniha vydána nebyla.

V závěru roku 1912 pak svět opustil další ze zakládajících členů spolku,
Dr. Vilém Šell.^{254]} Jeho úmrtí bylo završením odchodu staré generace, která
stála u zrodu organizace. Tisk mu věnoval vzpomínkový fejeton, který celkově
shrnuje rozsáhlé působení této osobnosti v Plzni.^{255]} Vzpomínkových akcí v této
době už přibývalo – této zimní akci ještě předcházela akce srpnová, a to odha-
lení pamětní desky Františku Schwarzovi na jeho domě v Husově ulici č. p. 774
(dnes 17/01).^{256]} Zde však byli spolkoví členové jen jako hosté, neboť počín
pocházel primárně z iniciativy Jednoty samosprávných úředníků obecních
a okresních v Království českém.^{257]}

Spolková činnost byla omezována vznikem dalších spolků, jako byl Osvě-
tový svaz, Spolek pro národopis a ochranu památek a Spolek přátel výtvarného
umění. Spolek přátel vědy a literatury české tak poté zúžil své působení hlavně
na přednáškovou, osvětovou a literární činnost spojenou s odebíráním nejno-
vějších knih. Jeho původní příliš širokospektrální a obecně definované zaměře-
ní se tak stávalo minulostí.^{258]} Spolek se v důsledku této menší „krize identity“

251] *Valná hromada Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Český denník 1, 31. 5. 1912, č. 149, s. 2.

252] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 26.

253] A. ZÁTOPEK, *Z činnosti Spolku*, s. 5.

254] Š. PFLEGEROVÁ, *MUDr. Vilém Karel Adolf Šel (Schelle)* [online]. 10. 3. 2022 [cit. 2022-09-02]. Dostupné také z www: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=146.

255] *MUDr. Vilém Šell mrtev*, Český denník 1, 22. 12. 1912, č. 354, s. 4.

256] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 20, sign. KB. 361 – Korespondence 1901–1914. Nestránkováno. K. FANTOVÁ, *Pamětní deska Františku Schwarzovi* [online]. 9. 4. 2020 [cit. 2022-09-13]. Dostupné z www: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_objektu&load=48.

257] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 20, sign. KB. 361 – Korespondence 1901–1914. Nestránkováno.

258] A. ZÁTOPEK, *Z činnosti Spolku*, s. 4.

omezil na sledování pouhých dvou svých směrnic. Cítil na poučování a vzdělávání členů prostřednictvím přednášek, zvyšování zábavy prostřednictvím hudebních produkcí, dále též na podporu literatury všemi možnými prostředky či na rozšiřování knihovny o hodnotné spisy.^{259]} Spolkový pohled na kritiku přednášek od části veřejnosti byl formulován v *Českém denníku* takto: „*Je zvláštním zjevem dnešní doby, že každou chvíli slyšíme o té neb oné přednášce, že nestála za mnoho, ne-li za nic, a na druhé straně, že potřebujeme-li řečníka, že jen velmi těžko jej opatříme. Tedy na jedné straně hojnost kritiků, na druhé straně naprostý nedostatek pracovníků.*“^{260]} Témata přednášek se dlouhodobě vyhýbala okruhům budícím kontroverze a spory mezi osazenstvem. Souhrnně se jim ani nedá upřít jistá monotematicita, zejména u literárních přednášek, mísená se zlomkovitostí a nahodilostí témat. Přednášky byly často věnovány klasickým tvůrcům z dob národního obrození.^{261]}

Valná hromada dlouhodobě požadovala pořádání debatních večerů. Nikdo je však nebyl ochoten řídit. Po přednášce prof. Aloise Tuháčka o rukopisech Královédvorském a Zelenohorském, konané 20. listopadu 1911, by se debata bývala rozhořela.^{262]} Výbor spolku ji však nedovolil, neboť spor o jejich pravost byl považován za uzavřený. Na své přednášky v této době spolek mimo jiné lákal i tím, že rozdával vývěsní tabulky do výloh pro knihkupce. O přednáškách byly často do novin psány zprávy^{263]} nebo předem otištěny pozvánky. Zajímavou akcí spolku je pro nás například dvoudílný cyklus přednášek s hudebními ukázkami o Wagnerově opeře *Parsifal*, konaný v březnu 1914. Cílem byla jednoznačně osvěta, protože opera v té době ještě navzdory všem snahám divadla v Plzni uvedena nebyla.^{264]} Událost organizoval hlavně prof. Zdeněk Černý,^{265]} který se dokonce po úspěšném dokončení přihlásil u spolkového výboru o honorář takto: „*Celá akce Parsifala – přednáška i koncert – dopadla dle všeobecného úsudku velice úspěšně, že měla vzápětí vedle silného morálního výsledku i nečekaný efekt finanční. Obrovská práce, která spočívala v rukou dvou činitelů – kol. Zátopka jako jednatel a mne – spojena byla s morálními a fyzickými překážkami, nezvyklými výlohami, proto očekáváme, že kvitována bude způsobem u přednášečů obvyklým, tj. přiměřeným honorářem.*“^{266]}

259] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 42.

260] A. ZÁTOPEK, *Z činnosti Spolku*, s. 4.

261] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 644–646.

262] Roku 1883 přednášel o této problematice též Julius Koráb. *Dějiny města Plzně 2* uvádějí, že se se toto téma již více neobjevilo. V souvislosti s informacemi z *Českého denníku* lze považovat toto tvrzení za sporné.

263] A. ZÁTOPEK, *Z činnosti Spolku*, s. 4–5.

264] *Parsifal v Plzni*, *Český denník* 3, 18. 2. 1914, č. 39, s. 3.

265] Bývalý jednatel z období 1909–1911, v roce 1914 již řadový člen.

266] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 21, sign. KB. 361 – Korespondence 1914–1918. Neustránkováno.

Dle tvrzení Černého tak lze uvažovat o skutečnosti, že se přednášky nekonaly vždy pouze z dobročinnosti, ale i díky honorářům pro přednášející.

Práce na nových stanovách byla dokončena roku 1914, kdy byly přijaty na valné hromadě 27. dubna a dodatečně ještě 1. srpna schváleny místopředsedstvím. Hlavní zásluhu na vytvoření stanov měl soudce Ota Trost.^{267]} Byly zkráceny téměř o polovinu. Myšlenka odborů byla ze spisu už definitivně vypuštěna, členové byli rozděleni jen do tří kategorií na čestné, zakládající a činné, dále se výbor vedení volil na tři roky místo na jeden.^{268]} Přibyly nové funkce – zapisovatele, který měl vést knihu zápisů ze schůzí a valných shromáždění, a funkce zpravodaje,^{269]} jehož starostí bylo v tisku uveřejňovat významné události spolkového života a zprávy z nich. Navíc přibyly drobné změny umožňující konat druhé valné shromáždění do půl hodiny po konci prvního, pokud se k jeho začátku sešla potřebná skupina jedné osminy členů. Dále byly stanoveny i podmínky zániku spolku, a to v případě poklesu činných členů pod 20 či na základě usnesení valné hromady. Jmění se v tom případě mělo dát do správy města Plzně.^{270]}

První světová válka utlumila přednáškovou činnost tak, že v prvních třech válečných letech jejich počet nepřekročil deset za rok.^{271]} Naopak knihovna se těšila větší popularitě a využívalo ji o několik desítek členů víc. Roky 1917 a 1918 už přinesly výrazné zlepšení aktivit napříč celým spolkem.^{272]} Na shromáždění 11. listopadu 1918, v den, kdy byly ukončeny boje na západní frontě, vystoupil předseda Strnad s projevem, kde jasně definoval, že spolek vstupuje do nové doby v nezávislé a svobodné republice. Dne 18. listopadu 1918 pak spolek na dalším setkání oslavil 40 let své existence. Na této schůzi získalo čestné členství rekordních 13 osob. Vydání publikace o spolkové historii od Felixe Vondrušky bylo pro nevhodnost doby odsunuto.^{273]} Program výše zmíněného slavnostního večera k 40 letům prozrazuje, že kromě správních záležitostí byl navíc obohacen o recitaci Nerudových *Zpěvů*

267] Ten se v roce 1916 stal jednatelem spolku a byl jím až do roku 1919. Před tím byl krátce jednatelem prof. Jaroslav Polák, prokazatelně 15. 5. 1914. Funkci opustil z důvodu konání vojenské služby. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 21, sign. KB. 361 – Korespondence 1914–1918. Nestránkováno.

268] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 26.

269] Funkce zpravodaje byla pravidelně zaměňována s funkcí pořadatele, neboť se často vzájemně zastupovali. Z tohoto důvodu nelze přesně stanovit působnost jedinců na těchto postech. J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 41.

270] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 3, sign. KB. 360 – Stanovy spolku, výtisk z roku 1914, s. 5–7.

271] Plzeň za války musela čelit zhoršujícímu se zásobování, vojensko-policejnímu teroru nebo tragickým událostem jako např. výbuchu muniční továrny u Bolevce, zastřelení hladových dětí v létě r. 1918 či kompletní militarizaci Škodovky. V. ČEPĚLÁK a kol. *Dějiny Plzně II*, s. 254.

272] O tom svědčí například i jmenování mnoha nových čestných členů.

273] J. STRNAD – F. A.VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 86–89, 37, 26–27.

pátečních či *Sovových Zpěvů domova* plzeňskou herečkou Otýlíí Beniškovou^{274]} a obsahoval i hudební vsuvky v podobě zpěvu národních písní.^{275]}

Spolek přátel vědy a literatury české po vzniku republiky

Spolek se v „nové době“ pokusil navázat na své minulé neuskutečněné snahy z 80. let 19. století a usiloval tak o zasazení pamětní desky Bernarda Guldenera na Guldenerovský dům. I přes veškeré snahy skončila akce neúspěšně. Celkově spolková aktivita po roce 1918 velmi kolísala. To bylo způsobeno i odchodem mnoha osvědčených členů z vedoucích pozic. Místopředsedu Karla Klostermanna nahradil Čeněk Šimerka, který se však záhy, po rezignaci Josefa Strnada roku 1919, stal předsedou. Místopředsednického postu se ujal Felix Vondruška. Obměna se však týkala celé struktury vedoucího výboru, rezignovali knihovníci i jednatel Ota Trost, který byl jako soudce přeložen do zakarpatského města Berehovo. Jeho nástupce Alois Krajíc po krátké době rezignoval a byl nahrazen roku 1920 Bohušem Vlkem. Příčinou Krajícovy rezignace byl jeho neúspěch při pokusu spolek rozpustit na valné hromadě 18. října 1920. Tato událost dočasně podnítila vyšší aktivitu spolku, jež ale celkově v letech 1918–1930 různým způsobem kolísala. Stejně tak i počet členstva, přičemž maxima (246 členů) dosáhl spolek v roce 1918. Další rok následoval pokles, který se zastavil až roku 1927, na 160 členech.^{276]} Popularita přednáškových večerů u publika rovněž kolísala a byla velmi závislá na tématu. Například za sezónu 1922/1923 přednášky navštívilo 998 osob, největší počet návštěvníků byl 140, nejnižší 30. Nutno poznamenat, že největšímu zájmu se těšil přednáškový cyklus o manželství a láskách nejznámějších spisovatelů.^{277]} Zde je patrná i jistá senzacechtivost publika.

Z podnětu spolku vznikl roku 1922 fond Josefa Strnada,^{278]} založený k jeho sedmdesátinám.^{279]} Spolek fondu věnoval částku 500 Kč.^{280]} Fondové finance, často pocházející z darů, byly využívány k rozšiřování stálých sbírek Městského historického muzea a archivu prostřednictvím nákupu vhodných předmětů.^{281]}

274] Dagmar HUDECOVÁ – Karel ŘEHÁČEK, *Plzeňské ženy. Významné, zasloužilé i zajímavé. 1840–1939*, Plzeň 2017. Nestránkováno.

275] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 19, sign. KB. 360 – Korespondence 1878–1900. Nestránkováno.

276] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 27–28, 40–42.

277] Bohuš VLK, *Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni*, Kulturní věstník Plzeňska: příloha „Plzeňska“, 1924, č. 5, s. 4.

278] J. POLÍVKA – N. MORÁVKOVÁ, *Josef Strnad*, s. 47–49.

279] F. MACHÁČEK, *Josef Strnad. Doprovodem po výstavě Městského archivu a fondu Josefa Strnada, kterou k počtě jeho 75. narozenin uspořádalo Historické museum*, Plzeň 1927, s. 16.

280] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 30.

281] F. MACHÁČEK – Luděk PIK, *Zpráva o fondu Josefa Strnada za rok 1922*, Sborník Městského historického muzea v Plzni VII, 1923, s. 90.

V roce 1926 se spolek stal členem Matice slovenské se sídlem v Turčianskom Svätom Martině. Legitimace dokládá, že byl jejím členem přesně osm let, tedy do konce roku 1934.^{282]} Rok 1928 určuje zejména padesátileté výročí existence spolku. Slavnostní večírek k tomuto jubileu se uskutečnil 6. listopadu 1928 po 20. hodině v Klostermannově síni Měšťanské besedy v Plzni. Program se skládal z hudebních interpretací děl Antonína Dvořáka, přednesů oslavných básní věnovaných velkému výročí a projevů nejvyšších spolkových činitelů, tedy předsedy Šimerky, místopředsedy Vondrušky^{283]} a jednatele Vlka.^{284]} Informace o tomto večeru byla i s krátkým exkurzem do spolkové historie a recenzním zhodnocením výroční knihy publikována v *Českém deníku*. Nejvíce výstižná a shrnující jsou závěrečná slova článku: „*Byl to večer vpravdě povznášející. Paměť oživena byla vzpomínkami na doby minulé, na pracovníky zemělé i žijící, a na události, jež se spolku příznivě i nepříznivě dotýkaly.*“^{285]} U příležitosti výročí byl vydán spis *Literární Plzeň v obryse*,^{286]} podrobná plzeňská literární historie z pera profesora obchodní akademie Emila Felixe. Felix byl mimo jiné jedním z nejvytíženějších spolkových přednášejících společně s Felixem Vondruškou.^{287]} Dle dohody bylo spolkem předem stanoveno, že se bude jednat o knihu stručnou, zpracovanou metodou vědeckou, kde se bude objektivně a výstižně pojednávat o spisovatelích svázaných s Plzní. Smluvený honorář ve výši 1000 Kč měl být vyplacen ihned po dodání rukopisu, avšak za podmínky, že se spis stane okamžitě majetkem spolku, který si navíc vyhrazoval, po poradě s nezávislým odborníkem, právo na úpravy či korektury.^{288]}

Navíc, po dlouhém půlstoletí své existence, se spolek konečně také dočkal sepsání svých vlastních dějin, o které se usilovalo již od roku 1903, ale kvůli různým problémům k nim nedošlo.^{289]} Vydání k dvacátému pátému výročí se nezdařilo také, jak již bylo uvedeno výše, neboť tehdy pověřený Fridolín Ma-

282] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 10, sign. KB. 360 – Legitimace matice slovenské z. r. 1933 pro Spolek přátel vědy a literatury české. Nestránkováno.

283] Kompletní znění slavnostní přednášky prof. Vondrušky, dlouhé asi 45 minut, je dodnes přístupno v Archivu města Plzně. Fakticky se jedná o výčet nejdůležitějších událostí spolkové historie. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 7, sign. KB. 360 – Oslava 50. výročí založení spolku 6. 11. 1928, prof. Vondruška, s. 1–17.

284] Tamtéž, Oslava 50. výročí založení spolku 6. 11. 1928. Nestránkováno.

285] -dk, *Padesát let Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni*, Český deník 17, 7. 11. 1928, č. 310, s. 2.

286] První svazek byl vydán roku 1930, druhý 1933. Emil FELIX, *Literární Plzeň v obryse. I. Od nejstarších dob až do konce XVIII. století*, Plzeň 1930; týž, *Literární Plzeň v obryse II. Od národního obrození k státní samostatnosti*, Plzeň 1933.

287] Bohumil JIRÁSEK – Viktor VIKTORA, *Literární tvorba v Plzni v letech 1918–1945*, in: Adam Skála a kol., *Dějiny města Plzně 3. 1918–1990*, Plzeň 2018, s. 799.

288] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 22, sign. KB. 361 – Korespondence 1918–1933. Nestránkováno.

289] *Padesát roků Literárního spolku v Plzni*, Nová doba 34, 16. 3. 1928, č. 76, s. 3.

cháček text nedodal.^{290]} Výroční kniha k 50. výročí, sepsaná nakonec místo-
předsedou prof. Felixem Vondruškou, je pro nás základním zdrojem informací
dodnes. Knihu sestavil na základě rukopisů již staříčkého prof. Josefa Strna-
da.^{291]} Strnad zachytil čtyřicet let dějin spolku a Vondruška doplnil zbývajících
deset opíraje se o Strnadovu pomoc.^{292]} Spis byl prodáván za „nepatrný peníz“
5 Kčs.^{293]}

Periodikum *Nová doba* ve svém článku uvedlo vybrané spolkové počí-
ny.^{294]} Za zmínku jistě stojí to, že od doby založení do vydání knihy spolek
uspořádal přes 1000 přednášek.^{295]} Navzdory tomuto úctyhodnému číslu se spo-
lek dlouhodobě potýkal s nedostatkem přednášejících i vhodných témat. Chy-
běli také noví členové, kteří by „vnesli život“ do stárnoucí organizace. Snahu
projevoval zejména jednatel Bohuš Vlk, který pravidelně přispíval svými refe-
ráty do *Českého denníku*, *Českého směru*, *Plzeňska* a *Stráže*, ve snaze rozšířit
zájem o spolkové aktivity.^{296]}

K výše zmíněnému padesátiletému výročí spolek obdržel i několikero
blahopřejných zpráv. Za zmínku stojí blahopřání od Osvětového svazu, který
byl se spolkem spřízněn^{297]} a přál mu závěrem: „*Na cestu do druhé padesát-
ky let Vám přejeme, aby Vaše ušlechtilé snahy docházely většího a většího
porozumění ve veřejnosti ...*“.^{298]} Daleko hlubší význam má však blahopřání
bývalého předsedy Josefa Strnada, tehdy již starého pána s narušeným zdra-
vím a omezenou hybností, který ukončil společenskou dráhu. Jeho bezmála
třístránkové přání obsahuje nejen gratulace, ale i vlastní vzpomínky na mla-
dické působení ve spolku či přání a rady do budoucna. Toto blahopřání zmi-
ňuje i *Český deník* jakožto jeden z významných zasláných příspěvů.^{299]}

290] Antonín ZÁTOPEK, *Z činnosti Spolku literárního v Plzni za rok 1911–12*, Český denník 1, 16. 6. 1912, č. 165, s. 5.

291] *Šedesáté narozeniny prof. F. A. Vondrušky*, Český deník 28, 19. 5. 1939, č. 137, s. 3.

292] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 33.

293] F. A. VONDRUŠKA, *Jak se zapomíná: (odpověď na čl. pí. J. Skřivánkové)*, Plzeňsko. List pro vlastivědu západních Čech 16, č. 2, 1934, s. 32.

294] Je zde také uvedeno, že spolek měl v době založení několik odborů, mezi nimi např. turistický, umělecký a hudební, které časem zanikly. Jejich existenci nedokládá žádný jiný zdroj. Patrně se jedná o chybu. *Padesát roků Literárního spolku v Plzni*, *Nová doba* 34, 16. 3. 1928, č. 76, s. 3.

295] Tamtéž.

296] J. STRNAD – F. A. VONDRUŠKA, *Padesát let Spolku*, s. 28–30.

297] METLIČKA, Daniel. *Osvětový svaz* [online]. 9. 10. 2020 [cit. 2022-09-07]. Dostupné také z [www: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_udalosti&load=1530](https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_udalosti&load=1530).

298] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 7, sign. KB. 360 – Oslava 50 výročí založení spolku 6. 11. 1928. Nestránkováno.

299] Tamtéž.

Spory kolem spolkové publikace

Vondruškova spolková publikace byla později, v letech 1933/1934, podrobená výtkám a kritice ze strany Jarmily Skřivánkové-Šimerkové.^{300]} Ta publikaci chválí jakožto stručný souhrn obsahu jednatelejších zpráv, avšak vytýká jí absenci líčení pořádání hudebních večírků v letech 1904–1910. Důvody spatřuje následující: „...je to tak prosté: ředitel J. Strnad, usměvavý, vlídný, milovaný všemi, spolkový předseda vděčné paměti, byl v době sepisování věkem již nachýlen a prof. F. Vondruška nemohl se opírat o vlastní zážitky z uvedených let, protože tehdy ještě v Plzni nebyl; zápisy pak se patrně ztratily; souhlasit se mnou mnoho zúčastněných i nezúčastněných v názoru, že jinak nemohlo k opomenutí nevídanému dojíti.“^{301]} Kritička se ve svém fejetonu rozhodla doplnit ony chybějící části. Její řádky vzbudily kontroverze a spustily výměnu názorů. Skřivánková-Šimerková ve svém textu například uvádí, že podle ní spolek ještě v roce 1903 stále skomíral a trpěl vysokou neúčastí členstva. Velkou úlohu v oživení zájmu nejen členstva přisuzuje zejména hudebním „přílohám“ k přednáškám,^{302]} které podle ní dokázaly v letech 1904/1905 vzpružit zájem veřejnosti, přilákat mládež a naplnit celou Měšťanskou besedu, tedy nejen přísáli jako doposud. Dále zmiňuje i pořádané večírky, věnované osobnostem skladatelů.^{303]} „Zdržující se všech superlativů, jimiž oplývají novinové kritiky, vybrala jsem ukázky ony na důkaz, jak krásně se žilo v „literárním“ a jak významná byla léta, zahalená tmou ve výkazu souborném spolkové činnosti... Z doložených faktů vyplývá, že je omylem, uvedeno-li v jubilejním spise, že teprve r. 1919 oživen byl spolkový ruch hudbou, ano byl oživen, protože byl znovu v úpadu, který pomalu nastával po roce 1910, kdy nejmladší mládež odvínoval život z Plzně.“^{304]}

Její názory vzbudily rozpaky a výměnu názorů, kterou, dle svého tvrzení, redakce *Plzeňska* neočekávala. Vondruška reagoval poměrně výbušným fejetonem, kde se kriticky ohradil proti jejím tvrzením, obvinil ji z několika nepravd či polopravd, zopakoval účel spolku jako literární, a ne hudební, a též oponoval jejím tvrzením s odkazy na konkrétní stránky v publikaci. Z dnešního pohledu se jedná o poměrně malicherný spor o uvedení několika jmen a událostí

300] Jarmila Šimerková byla česká spisovatelka, členka Spolku přátel vědy a literatury české, a zároveň sestra předsedy MUDr. Čeňka Šimerky. Vystudovala zpěv u primadony plzeňské opery Marie Kunzové a u profesora Emanuela Kroupy. Publikovala v *Plzeňsku*, *Českém lidu*, *Ženském obzoru*. Antonín DOLENSKÝ, *Kulturní adresář ČSR. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovnic*, Praha 1934–1936, s. 491.

301] Jarmila SKŘIVÁNKOVÁ-ŠIMERKOVÁ, *Jak se zapomíná*, Plzeňsko. List pro vlastivědu západních Čech 15, č. 6, 1933, s. 108–111.

302] Celkově hudební části měly korespondovat i s obsahem přednášky.

303] Konkrétně pak ku příkladu večery Jindřichův, Mozartův (oba 1906) a Chopinův (1910). Hudební vložky dle ní pozitivně kvitoval a ocenil i předseda J. Strnad.

304] J. SKŘIVÁNKOVÁ-ŠIMERKOVÁ, *Jak se zapomíná*, s. 108–111.

v drobné spolkové knížечce, nicméně Vondruškova oponentura je vůči kritice velmi racionální: „Nevěřím, že autorka měla úmysl jiný než ušlechtilý, ale je potřeba upozornit, že některé odstavce jejího článku vzbuzují dojem, jako by „Památník“ o hudebních produkcích na večírcích literárních vůbec nepojednával, ba jako by i celé večery zúmyslně vynechával a přehlížel. Tento neblahý dojem jen a jen zesiluje také uvádění jmen zvláště vynikajících skladatelů, jako by na ně bylo zapomenuto. Celkový dojem nestranného čtenáře je velmi nepříznivý a místo chtěné propagace díla ukazuje se na jeho méněcennost... Počet účinkujících při výplních literárních večerů rozrostl se za celé půlstoletí tak, že bylo nutno škrtnouti tu a tam aspoň jména, která se při vedlejších spolkových produkcích opakovala několikrát, anebo kde šlo o umělecky založenou rodinu vícečlennou, jejíž člen byl funkcionářem spolku. Tak se asi stalo, že bylo vynecháno jméno autorčino. (sleč. J. Šimerková, jejíž bratr je předsedou spolku)... Ačkoliv pí. Skřivánková-Šimerková někde pouze opakuje údaje „Památníku“, jinde je patrně přehlédla. Jak jinak lze vysvětliti, že vytýká vynechání jmen, která v „Památníku“ jsou a některá se dokonce vícekrát opakují? Není správné hledat příčiny domnělých opomenutí v sešlosti pracovníka tak výjimečně svědomitého, jako byl pan ředitel J. Strnad. I když mu tělo vypovídalo službu, jeho duch byl stále čilý a svěží. Jeho pohotovost a bystrost, jeho paměť a znalost detailů, jeho rozvážný úsudek a přehled byly do posledních jeho chvil prostě úžasně. Přesvědčil jsem se o tom několikrát, např. i v případě, kdy jsem na jeho odpovědnost musil škrtnouti i v knize již vytištěnou, a přece neoprávněnou poznámku, že byla vydána nákladem spolku. Strnadovo dílo – proslulého vědce – vyžaduje obzvláštní úcty a jeho jméno nemělo by se jen tak srovnávat s nějakou každoroční zprávičkou spolkovou! Mně pak zůstane provždy krásnou památkou poslední dopis tohoto vzácného muže, kde mi sděluje, že práce na „Památníku“ se mnou byla mu radostí a útěchou v době jeho utrpení a žalu.“^{305]}

Ve své odpovědi na tato slova se spisovatelka bránila vůči nařčením ze znevažování osoby J. Strnada, odmítala též Vondruškovo označení „nějaká zprávička“ pro jednatelskou zprávu roku 1907, a ohradila se, že některé hudební vsuvky si nezasluhují vzpomínání s útrpností, že „výkony nevzbuzovaly zrovna nudu a rozpaky“. Opakovaně zmiňovala nadšení posluchačů a ani Vondruškovy argumenty ji nepřiměly ke změně stanoviska. Nadále si stála za svým, že publikace dostatečně nepopsala hudební vsuvky let 1904–1910 a že nezmínila přes 43 účinkujících. Svůj článek označila za jakýsi výtažek, a nikoliv za historii úpadku spolku. „Nedorozumění snad jsem již vysvětlila, a jako ve svém předešlém článku, chci věřit i dále, že se hudební zápisy o šestiletí 1904–1910 ztratily. Proto není tento a nebyl onen článek můj ani trpký, ani provokativní, ani malicherný, ani zbytečný, nýbrž z úmyslu ušlechtilého, nezáludného.“^{306]}

305] F. A. VONDRUŠKA, *Jak se zapomíná*, s. 32–35.

306] J. SKŘIVÁNKOVÁ-ŠIMERKOVÁ, *Jak se zapomíná*, s. 35–39.

Sloučení a zánik spolku přátel vědy a literatury české v podobě sloučení s Dnešním dílem

Umělecko-kulturní skupina Dnešní dílo sdružovala literárně, hudebně, výtvarně či jinak společensky činné osobnosti a založena byla 19. ledna 1929 v Plzni.^{307]} Původně fungovala od roku 1928 pod názvem Kulturně umělecká skupina.^{308]} Organizačně zde bylo členstvo děleno na řádné, platící 20 Kč zápisné a 2 Kč každý měsíc, a mimořádné, platící 20 Kč zápisné a 5 Kč každý měsíc. Mimořádným členem se mohl stát sympatizant spolku. Celkem spolek čítal 53 členů. Redakční rada Dnešního díla je vyobrazena i v jeho almanachu.^{309]} Mezi nevýznamnější členy spolku se řadili ředitel občanské školy Eduard Šimek, učitel Václav Tyr, profesor Josef Rous, tajemník Svazu průmyslníků Václav Šperl, úředník Karel Východský, úředník Emil Mareš, spisovatelka Gusta Alstrová či lékař Otto Guth.^{310]} Dne 21. února 1932 vzniklo z popudu spolku Dnešní dílo Vydavatelské družstvo Dnešního díla v Plzni, zapsané společenstvo s ručením omezeným. Jeho cílem bylo primárně vydávat díla spolkových členů za účelem finančního profitu. Do tohoto družstva členové vložili finance s cílem nabýt základního kapitálu nutného k zahájení vydavatelské činnosti.^{311]} Ihned po sloučení se Spolkem přátel vědy a literatury české byla v roce 1933 zahájena likvidace tohoto družstva, spojená se zpětným vyplácením podílů, jež byla definitivně ukončena o tři roky později.^{312]}

LUK – pokračovatelská organizace

Od března roku 1933 probíhaly z iniciativy umělecko-kulturní skupiny Dnešní dílo se Spolkem přátel vědy a literatury české schůzky s cílem docílit spojení obou organizací v jednu. V říjnu bylo konečně docíleno názorových shod i technického zajištění celé akce, a tak výbory obou skupin podaly 15. října návrh na vzájemné sloučení. Dne 24. října došlo ke společné schůzi spolků v Měšťanské besedě.^{313]} Roku 1933 se tak spolek sloučil se skupinou Dnešní

307] Josef ROUS (red.), *Dnešní dílo. Almanach umělecko-kulturní skupiny Dnešní dílo v Plzni 1929*, Rokycany 1929, s. 46–47.

308] Jitka JANEČKOVÁ, Spolkový život a osvěta, in: A. SKÁLA a kol. *Dějiny města Plzně 3*, s. 346.

309] J. ROUS (red.) *Dnešní dílo*, s. 46–47.

310] Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 24, sign. KB. 361 – „Dnešní dílo“, vydavatelské družstvo, seznam členů 1932/1933. Nestránkováno.

311] Tamtéž, inv. č. 23, sign. KB. 361 – „Dnešní dílo“, vydavatelské družstvo, stanovy z 21. 2. 1932. Nestránkováno.

312] Tamtéž, inv. č. 28, sign. KB. 361 – „Dnešní dílo“, vydavatelské družstvo, likvidace družstva, potvrzení o vrácení podílů. Nestránkováno.

313] B. V., *Významná událost v plzeňském...*, Český deník 22, 15. 10. 1933, č. 283, s. 3.

dílo^{314]} a krátce existujícím Klubem plzeňských hudebních skladatelů, který se k tomuto počínu připojil. Tím oficiálně zanikl Spolek přátel vědy a literatury české. Nově vzniklá organizace, nesoucí název Literárně-umělecký klub, někdy též zkráceně LUK,^{315]} měla v součtu asi 195 členů.

Postupně byla obnovena spolková ediční činnost. Místo odborných monografií spíše vycházely lyrické sbírky mladých autorů, zejména díky existenci Klostermannova fondu, založeného roku 1935.^{316]} Obavy o možnou stagnaci i budoucí vývoj klubu se tak ukázaly jako zcela liché. Nová „mladá krev“ ze skupiny Dnešní dílo dovedla vzbudit zájem o další tvůrčí činnost, rozhybala tak zatuhlé staré pořádky svou iniciativou. Rozšířena byla oborová působnost a přibýly nové náměty k budoucí činnosti.^{317]} Hybatelem se stal hlavně profesor z obchodní akademie Josef Rous, který vedl v letech 1933–1941 edici LUK.^{318]} Spolek přátel vědy a literatury české přinesl do vínku LUKu zejména rozsáhlou knihovnu i největší díl členské základny.^{319]} Od roku 1940 narůstal počet členů,^{320]} stejně jako aktivita v pořádání mnoha kulturních akcí.^{321]} Tou dobou stál již v čele univerzitní profesor, historik a archeolog Jindřich Čadík.^{322]} Klub dále existoval po další desetiletí, dokonce přežil druhou světovou válku. Útlum nastal po roce 1948. Spolek nakonec roku 1950 ukončil svou činnost a rozpustil se.^{323]}

Závěrem

Spolková činnost v rakouské monarchii v poslední třetině 19. století prošla výjimečným rozvojem, který se dá považovat za zlatou éru spolků. Lidé se díky těmto sdružením realizovali v mnoha oblastech, jako například v umění, tělesné výchově, vzdělávání, dobročinnosti, politice a hospodářství. Tyto oblasti byly pro rozvíjející se moderní společnost zásadní a stát se tehdy ještě nedostával k jejich řešení, nebo jen v omezené míře.

314] V. VIKTORA, *Literární vývoj*, s. 644.

315] Bedřich VÁCLAVEK, *Kultura v Plzni*, Index. Leták kulturní informace 5, 10. 11. 1933, č. 11, s. 39.

316] KRBEŠ, *65 let LUKu v Plzni*, s. 3.

317] G. ALSTROVÁ, *Ze starého archivu*, s. 2.

318] B. JIRÁSEK – V. VIKTORA. *Literární tvorba*, s. 783.

319] B. V., *Významná událost*, s. 3.

320] Mezi ně se řadily i mnohé významné osobnosti jako například sochař Otakar Walter, malíř Jan Paroubek, malíř František Michl, skladatel Jindřich Jindřich, historik František Teplý nebo básnířka Sylva Žikešová-Boháčová. F. X. BUCHA, *Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni*, s. 45.

321] nb., *Plzeňští autoři Plzeňákům*, Český deník 33, 12. 3. 1944, č. 71, s. 2.

322] KRBEŠ, *65 let LUKu v Plzni*, s. 3.

323] -vek-, *Aby „národ ctil sebe sám“*, s. 2.

V Plzni se spolkový život začal rozvíjet v 60. letech 19. století, kdy byly schváleny stanovy pro Měšťanskou besedu, která měla poskytovat členům příležitost ke všeobecnému vzdělávání a společenské zábavě. Tento spolek významně přispěl ke kulturnímu a národnostnímu probuzení obyvatelstva a podpořil boj za národní obrodu a emancipaci. Spolky jako Slovanská lípa sehrály významnou roli při posilování národního uvědomění a vzdělání v mateřském jazyce.

Jedním z nevýraznějších plzeňských spolků však byl Spolek přátel vědy a literatury české, se svými několika odbory, včetně literárně-uměleckého, vzdělávacího, historického, právníckého a přírodovědecko-technického. Studie se podrobně zabývá historickým vývojem tohoto spolku, jeho organizační strukturou, klíčovými osobnostmi a akcemi, a přináší nové interpretace a kritiku dřívější literatury. Autoři vycházeli ze spolkového archivu a pozůstalostního fondu Josefa Strnada, zakladatele spolku. Studie poskytuje podrobný a faktografický přehled historie spolku s mnoha dříve nepublikovanými detaily a interpretacemi, které mohou být užitečné pro čtenáře i badatele.

Závěrem lze konstatovat, že spolková činnost v 19. století měla významný vliv na rozvoj moderní společnosti a na boj za národní emancipaci. Právě zmíněný spolek přinesl mnoho užitečných aktivit, které zlepšily kvalitu života lidí a přispěly k budování národní identity a kultury.

Brief history of the Society of Friends of Czech Science and Literature in Pilsen (1878-1950)

Summary

A work dedicated to the Society of Friends of Czech Science and Literature in Pilsen is based on a comprehensive overview of the basic facts related to this topic, with an extension into broader contexts. The goal of the work is to provide a summary of the socio-cultural context of the time, the historical development of the society including its periods of formation, stagnation, prosperity, wartime, and its merger with the Dnešní dílo association, as well as the emergence of the LUK association. It also includes an analysis of the changes in the organizational structure of the society, the development of its statutes, significant events, important general assemblies, and an overview of significant publications by the society.

The fundamental contribution of the study is the fact that, despite its considerable importance for the history of the city, the topic has not been extensively researched and published. Short jubilee publications by members of the society, published on the occasion of its 50th anniversary, cannot serve as a substitute for a modern professional study.

The work leads to the conclusion that the society played a significant role in the development of regional educational and literary activities. Its activities covered various fields of scientific, artistic, and social life. Its impact can be described as broad-spectrum, but at the same time, it remained faithful to its primary principles associated with education, educational activities, literary engagement, and lecture activities.

Many of its members achieved great social prestige, and as a result, entered the history of the city, representing the cream of Pilsen's intelligence of their time. Together, they acted as a kind of regional academy of science and art. The society managed to establish itself to such an extent that it survived many turbulent historical events as well as its own stagnation and declines. Its driving force throughout its existence was the dedicated individuals who often devoted all their free time to the organization. Thanks to them, the society achieved such significance that its merits in transforming Pilsen into a modern cultural city with appropriate educational and cultural infrastructure are undeniable.

TABULKA ČESTNÝCH ČLENŮ

JMÉNO	POVOLÁNÍ	ZVOLENÍ
Emil Holub	cestovatel	1879
Václav Vladivoj Tomek	historik, archivář, rektor	1882
Jan Neruda	básník	1884
Hugo Jan Karlík	převor	1884
Václav Vlček	spisovatel	1886
Adolf Heyduk	básník	1886
Václav Brožík	malíř	1886
Josip Juraj Strossmayer	biskup	1888
František Schwarz	politik, novinář	1902
František Částek	pedagog, ředitel reálky	1902
Josef Čípera	politik, pedagog	1902
Karel Klostermann	spisovatel	1912
Josef Strnad	historik, pedagog, archivář	1912
Alois Jirásek	spisovatel, učitel	1917
Otokar Březina	básník, spisovatel	1918
František Drtina	filosof, politik	1918
Gustav Habrman	politik, poslanec, ministr	1918
Eliška Krásnohorská	spisovatelka, básnířka	1918
František Krejčí	psycholog, politik, filozof	1918
Kamil Krofta	historik, politik	1918
František Lukavský	politik	1918
Josef Svatopluk Machar	básník, publicista, politik	1918
Antonín Sova	spisovatel, básník, ředitel knihovny	1918
Růžena Svobodová	spisovatelka	1918
František Xaver Šalda	spisovatel, novinář	1918
Jaroslav Vlček	politik, literární historik	1918
Josef Zubatý	indolog, etymolog, bohemista	1918
Božena Růžková	pedagožka, knihovnice	1928
Jan František Hruška	národopisec, spisovatel	1928
Augustin Němejc	malíř	1928
Cyril Purkyně	geolog, přírodovědec	1928
Antonín Šnajdauf	básník, překladatel	1928

TABULKA VYBRANÝCH FUNKCÍ VE VÝBORU SPOLKU

PŘEDSEDOVÉ

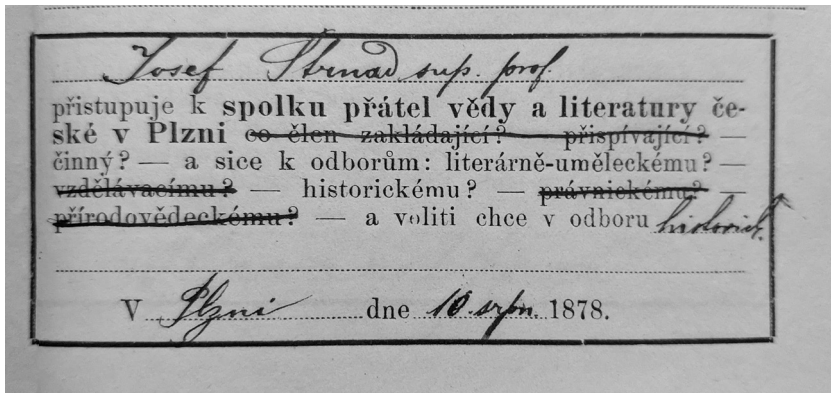
JMÉNO	POVOLÁNÍ/ TITUL	OBDOBÍ	POZNÁMKA
František Částek	pedagog	únor – září 1878	1. zatímní předseda
František Schwarz	politik, novinář	září 1878 – 7. 4. 1902	nejdéle ve funkci
Heřman Šikl	advokát	duben 1902 – 1903	za jeho působení se Schwarz, Částek a Čipera stali čestnými členy
František Částek	pedagog	1904 – duben 1906	období nejasného vedení
Josef Strnad	historik, pedagog	duben 1906 – říjen 1919	doba největšího rozkvětu
Čeněk Šimerka	lékař	1919 – 1933 (sloučení)	vznik LUK 1933

MÍSTOPŘEDSEDOVÉ

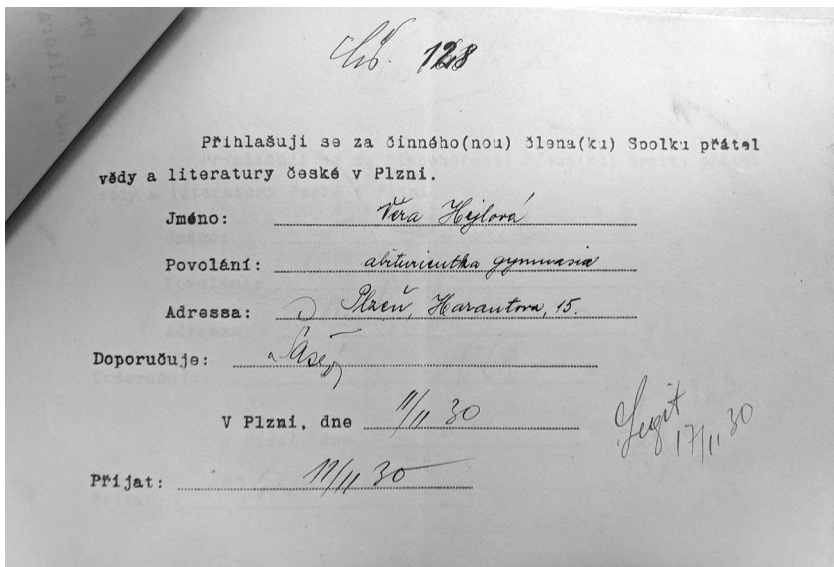
JMÉNO	POVOLÁNÍ/ TITUL	OBDOBÍ	POZNÁMKA
Vilém Šell	lékař	1878 – 1880	1. řádný místopředseda
František Alois Hora	pedagog, překladatel	1880 – 1881	upravil pro vydání publikaci Gustav Pflieger Moravský
Karel Houška	právník, politik	1881 – 1891	v čele právnického odboru s A. Jindrou v době založení spolku
František Částek	pedagog	1891 – 1899	X
Heřman Šikl	advokát	1899 – 1902	X
Josef Strnad	historik, pedagog	1902 – 1906	X
Karel Klostermann	spisovatel	1906 – 1918	X

Čeněk Šimerka	lékař	1918 – 1919	X
Felix Vondruška	básník, chemik, fyzik	1919 – 1933 (sloučení)	autor publikace o historii spolku
JEDNATELÉ			
JMÉNO	POVOLÁNÍ/ TITUL	OBDOBÍ	POZNÁMKA
Karel Vorel	právník	1878 – 1879	X
František Alois Hora	pedagog, překladatel	1879 – 1880	upravil pro vydání publikaci Gustav Pfleger Moravský
Josef Čipera	pedagog, politik	1880 nebo 9. 1. 1882 (dle Plzeňských listů) – 1899	horlivý a vynikající organizátor
Josef Královec	tajemník obchodní komory	1899 – 1909	podíl na Špillarově výstavě, 1. navrho- vatel rozpuštění spolku
Zdeněk Černý	profesor	1909 – 1911	dlouhodobě aktivní člen
Antonín Zátopek	profesor	1911 – 1914?	konec přesně neznámý
Jaroslav Polák	profesor	prokazatelně 15. 5. 1914	odchod zřejmě z důvodu vojenské služby
Antonín Zátopek	profesor	1914? – 1916	X
Ota Trost	soudce, státní zástupce	1916 – 1919	zásluhy na nových stanovách
Alois Krajíc	profesor	1919 – 1920	2. pokus o rozpuštění spolku
Bohuš Vlk	profesor	1920 – 1933 (sloučení)	aktivní přispěvatel referátů do tisku

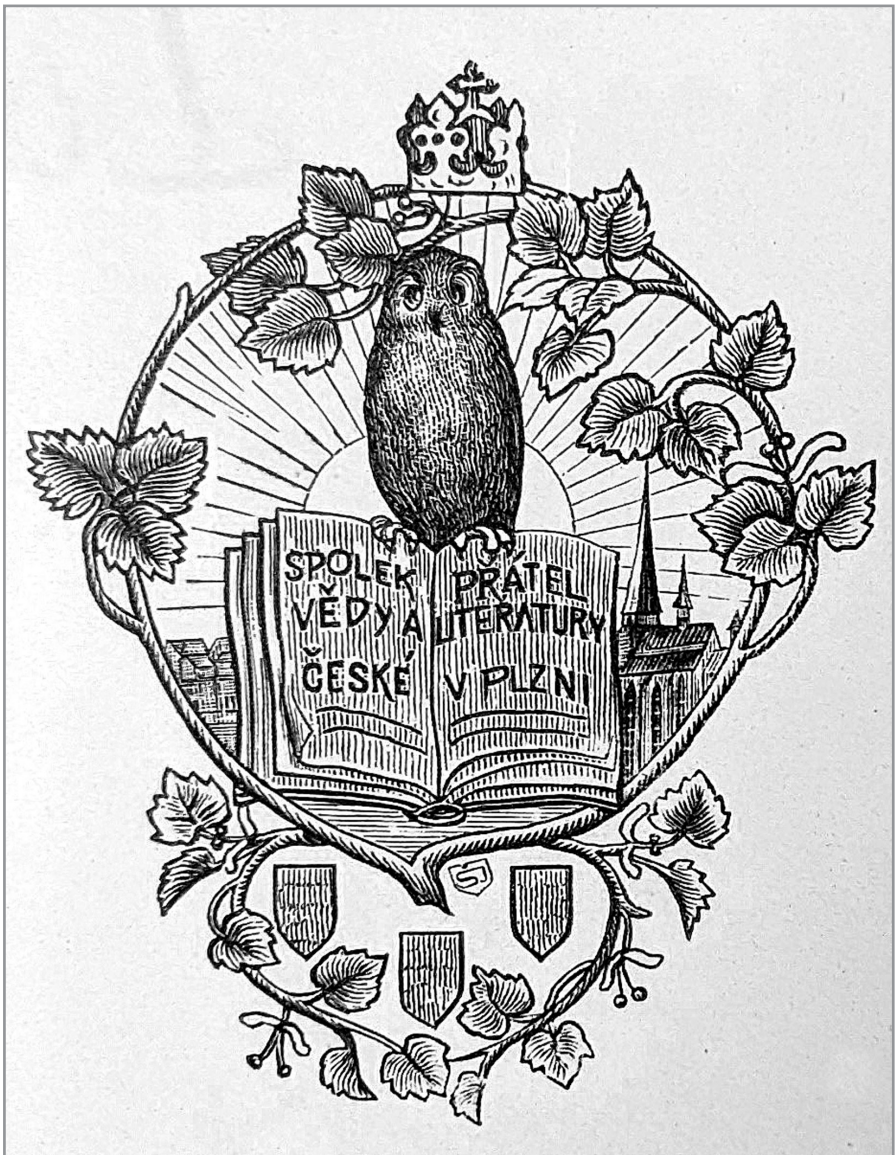
KNIHOVNÍCI/KNIHOVNICE		
JMÉNO	OBDOBÍ	POZNÁMKA
Hynek Palla	20. 7. 1878 – 29. 9. 1878	X
Julius Koráb	29. 9. 1878 – 1879	předseda odboru literárně-uměleckého
Čeněk Losenský	1879 – 8. 11. 1880	zahájení slosování i prodeje knih mezi členy
Tomáš Cimrhanzl	8. 11. 1880 – asi 27. 4. 1891	pokračoval ve šlépejích předchůdce, rozdávání knih do jiných plzeňských knihoven
František Hirsch	27. 4. 1891 – 30. 10. 1899	Zástupce mladé vrstvy členstva, prosazení myšlenky stálé samostatné knihovny
Jaroslav Šťastný	30. 10. 1899 – asi 27. 4. 1903	nezdary v rozšiřování počtu svazků
Božena Růžková	27. 4. 1903 – 1919	oddaná pracovnice, členka komise pro výkup nových knih
Otto Stelzer	1912 – asi 1913	2. knihovnk (pozice nově zřízena) k B. Růžkové
Engelbert Šubert	asi 1913 – 1919	2. knihovník k B. Růžkové, prodlouženy výpůjční doby, lístkový katalog, rozsáhlá revize, přebytečné knihy darovány, založena spolková knihovnička pro mládež
Jaroslava Divišová	1919 – 23. 10. 1922	X
Jan Inderka	krátkodobě působící	2. knihovník k J. Divišové
Ignát Hanus	krátkodobě působící	2. knihovník k J. Divišové
Josef Pelnář	23. 10. 1922 – 1933 sloučení?	zisk nových cenných knih, velký zájem členstva

2) Přihláškový lístek: stará verze. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 8, sign. KB. 360 – Členské přihlášky Spolku přátel vědy a literatury české z r. 1878. Nestránkováno.

3) Přihláškový lístek: nová verze. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 9, sign. KB. 360, Členské přihlášky Spolku přátel vědy a literatury české z let 1930–1932. Nestránkováno.

4) Erb Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 20, sign. KB. 361 – Korespondence 1901–1914. Nestránkováno.

5) Pozvánka na slavnostní večírek k 50. výročí založení spolku. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 7, sign. KB. 360 – Oslava 50. výročí založení spolku 6. 11. 1928. Nestránkováno.

6) Členská legitimace Sboru pro zřízení českého národního divadla. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 1, sign. KB. 360 – Pojistky, knihovny. Nestránkováno.

7) Členská legitimace spolku akademiků plzeňské kraje „Radbuza“. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 1, sign. KB. 360 – Pojistky, knihovny. Nestránkováno.

8) Členská legitimace Matice slovenské. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 10, sign. KB. 360 – Legitimace matice slovenské z. r. 1933 pro Spolek přátel vědy a literatury české. Nestránkováno.

9) Obraz (karikatura) členů redakční rady Dnešního díla. Archiv města Plzně, Literárně umělecký klub, inv. č. 29, sign. KB. 361 – Karikaturní obraz členů redakční rady družstva. Nestránkováno.

MATERIÁL

První a druhá generace rabštejnských Müllingů. Tvůrci hono- race malého západočeského města

Jan KILIÁN

Abstract: The work, based on the method of family reconstruction, is devoted to the fate of the first three generations of the Mülling family, who lived in Rabštejn nad Střelou in the 17th century and in the first half of the 18th century. They were the butcher Sebastian Mülling and his four sons: the butcher Johann Georg, also a butcher Peter, the tanner Ferdinand Victorin and Andreas (of unknown trade). All of them belonged to a narrow local elite, they owned a large amount of real estate, and three of them also played an important role as political representatives of their town. In addition, each of Sebastian's sons founded a vital family line, with which the Müllings in Rabštejn continued until the 20th century.

Key words: Rabštejn nad Střelou; Mülling family; early modern time; method of family reconstruction; genealogy

Během zpracování prvních komplexních dějin Rabštejna nad Střelou, které by měly být dokončeny a vydány ještě během roku 2023, jsem se velmi často setkával se jménem Müllingů, od 17. až do 20. století. Byli majiteli celé řady rabštejnských domů a dalších nemovitostí, zastávali významné pozice v městské správě, živili se nejčastěji jako řezníci a koželuhové, případně mydláři, a byť museli po druhé světové válce odejít, zanechali po sobě v lokalitě nesmazatelnou stopu i několik pozoruhodných hmotných památek. Doslova fascinující přitom byly jejich reprodukční schopnosti, které lze díky matrikám a aplikované metodě rekonstrukce rodin sledovat detailně od sklonku třicetileté války. Pro následující text byly vybrány první dvě generace, Sebastian Mülling a jeho synové, jejichž éra pokrývá více než stoleté období. Zažili tak nejen třicetiletou válku, ale i barokní rozkvet svého města, spojený s rody hrabat Pöttingů, Černínů, a nakonec i Lažanských z Bukové, kteří zdejší panství spojili s Manětínem. Během těchto let v Rabštejně vyrostl nový zámek, servitský klášter s kostelem Sedmibolestné Panny Marie, loretánská kaple i měšťanské domy, což vše dnes z historicky významného města vytváří hodnotný, památkově chráněný urbanistický celek.

Rabštejn vznikl ve vrcholném středověku, kdy na výrazné ostrožně v zákrutu řeky Střely vyrostlo coby centrum nového panství nejen město, ale i dva gotické hrady. Obyvatelstvo bylo dlouhodobě dominantně německé a živilo se řemesly i zemědělstvím, které však s ohledem na přírodní podmínky (nadmořská

výška kolem 450 m, vysoká míra zalesnění) nebylo nikdy příliš výnosné. Ne procházely tudy ani žádné významné obchodní trasy, s ohledem na malé množství urbánních lokalit v regionu však v raném novověku zhruba třísethlavý Rabštejn sehrával důležitou lokální roli, nejen co se týče trhů. Místní rodiny a jejich sociální a ekonomické poměry poznáváme detailněji až v době pobělohorské, od kdy jsou k dispozici k tomu relevantní prameny. Problematickým i přesto zůstává poznání struktury a kompetencí místní správy, do níž bylo hned několik müllingovských generací aktivně zapojeno. V čele města každopádně stáli rychtář a primas, doplňoval je nepočtený sbor radních a obecních starších. Samostatná radnice v Rabštejně nikdy nevznikla, až v 19. století získala obec alespoň vlastní místnost coby úřadovnu.^{1]}

Zakladatelem rabštejské větve rodu Müllingů mohl být **Sebastian**, který je ve městě nad Střelou poprvé doložen roku 1644. Je ovšem otázkou, zda se tu, asi někdy po roce 1610, narodil, nebo zda do Rabštejna přišel v průběhu třicetileté války, podobně jako řada jiných. Berní rula Müllinga zná jako řezníka, což bylo řemeslo, které navzdory všem válečným potížím patřilo k nejvýnosnějším a svým provozovatelům vedle profitu majetkového často přinášelo i vysoký společenský kredit. Stejně jako ostatní rabštejští hospodáři, byl první doložený Mülling berní rulou evidován jako chalupník. Jeho polnosti, které bohužel nedokážeme lokalizovat, měly rozlohu osmi strychů, což v dnešních mírách odpovídalo zhruba dvěma a čtvrt hektaru. Na zimu Mülling osíval 2,2, na jaře 3,2 strychů, jistě především méně náročným žitem. Co do množství dobytka neměl v Rabštejně díky svým pěti kravám, třem jalovicím, třem prasatům, jedné ovci a dvěma potahům (snad jeden pár koní a jeden pár volů?) konkurenci.^{2]} Rostlinná a živočišná produkce tedy v jeho hospodářství očividně sehrávala stejně důležitou roli jako řemeslo. Kromě masa z poraženého dobytka zpeněžoval i kůži, kterou prodával k dalšímu zpracování koželuhům a jirchářům, zvláště asi do Žlutic, jelikož právě z řad těchto žlutických měšťanů se rekrutovalo hned několik čestných hostů při křtech Müllingových dětí. Sotva přitom mohl na všechno stačit se svou ženou sám a lze se proto právem domnívat, že zaměstnával i několik děveček a pacholků, v řeznictví mohl mít k ruce učně nebo tovaryše. Zdá se, že finanční zisk tezauroval nejen nákupem nemovitostí, ale dokázal peníze i půjčovat oproti pojištění na (nejen?) rabštejských domech.^{3]}

1] K dějinám Rabštejna zatím alespoň: Karel FOUČEK, *Manětínsko. Manětín, Nečtiny, Rabštejn nad Střelou*, Domažlice 1994; Jan PELANT, *Města a městečka západočeského kraje*, Plzeň 1988, s. 239–240; Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI*, Praha 2004, s. 258–259; Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn. Sborník příspěvků ze semináře konaného v Manětíně 15.–17. května 1996. Mariánská Týnice 1997; Kol. autorů, *Heimatbuch des Kreises Luditz*, München 1971, s. 793–809.

2] Marie LIŠKOVÁ (ed.), *Berní rula 33. II. díl. Kraj Žatecký*, Praha 1954, s. 375.

3] Srovnej Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Plzeň, pracoviště Klášter, Velkostatek (dále jen VS) Manětín – Rabštejn, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 214r. Dům č. p. 51 získal v roce 1661 od Georga Lysicka za 140 kgm Gallus Stark. Z toho nejvíc (skoro 64 kgm)

Bylo jen otázkou času (a případně též zájmu dotyčného), kdy takto úspěšný, resp. movitý muž dosáhne odpovídajícího postavení i na lokální politické scéně. Jeho prestiž dokazují koneckonců také jména kmotrů a kmoter jeho dětí, kdy šlo nejednou o šlechtice nebo přinejmenším o vysoké panské úředníky. Zrovna tak byl on sám pravidelně zván jako kmotr či svědek při křtech dětí v Rabštejně a okolí (Manětín, Žlutice, Stvolny aj.) – kmotrem byl i synovi zámeckého purkrabího Georga Lysicka (Lisecka).^{4]} Nechyběl ani na svatbách, nejednou vedl ženichovi nevěstu.^{5]} Zda Sebastian Mülling nejprve prošel pozicí obecního staršího, než se posunul výše, nevíme. Nedokážeme ani přesně říci, kdy se stal rabštejnským rychtářem. Poprvé je v této funkci doložen v roce 1649.^{6]} Pokud se tak ale nestalo přímo v uvedeném roce, byl rychtářem jmenován jistě nedlouho předtím, jelikož v předchozích letech se v dokumentech žádná jeho funkce neuvádí, zatímco zdroje z roku 1649 ji zmiňují opakovaně. Ještě obtížnější je rozhodnout, jestli Mülling rychtářem zůstal po celou dobu až do chvíle, kdy se stal primasem, či zda jeho úřadování bylo někdy přerušeno. Jako primase jej známe od roku 1673^{7]} a je podle všeho nesporné, že jím zůstal až do své smrti začátkem roku 1681.^{8]} Sebastian Mülling je tak spjat s obnovou Rabštejna nad Střelou po třicetileté válce a s ranou pöttingovskou érou, charakteristickou fundátorskou činností hraběcí vrchnosti. Můžeme jen litovat, že k Müllingově úloze v ní nedokážeme říci více.

Zato dokážeme poměrně podrobně rekonstruovat jeho rodinné poměry, jakkoli až od roku 1643, odkdy jsou rabštejnské matriky vedeny pečlivěji. Není vyloučeno, že se teprve v právě uvedeném roce Sebastian Mülling oženil s Marianou neznámého rodu a že začátkem roku 1644 narozený Caspar byl jeho vůbec prvním potomkem.^{9]} Žádné dřívější totiž z pozdějších pramenů nepoznááme. Casparovým kmotrem se stal Adam Teyml (též Dejmal), jehož grunt o mnoho nepřežil závěr třicetileté války a nositelé teymlovského jména před vyhotovením berní ruky z Rabštejna nadobro zmizeli.^{10]} O hmotných poměrech

případlo vrchnosti, necelých 33 kgm získali přímí dědicové, zbytek další věřitelé, na prvním místě Sebastian Mülling (20 kgm).

4] Malý Lysick po něm dostal jméno Sebastian. SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, Římskokatolický farní úřad (dále jen ŘKFÚ) Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 01 (Narození, oddání, zemřelí 1638–1668). Nefoliováno, nepaginováno.

5] Např. v roce 1659, když si Martin Präntl bral Christinu Segerovou. Tamtéž.

6] Tamtéž.

7] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (Narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno.

8] Tamtéž. Pohřeb podle matriky proběhl 14. ledna 1681.

9] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 01 (Narození, oddání, zemřelí 1638–1668). Nefoliováno, nepaginováno.

10] Dejmalovský grunt se v berní rule uvádí jako pustý. M. LIŠKOVÁ (ed.), *Berní rula 33. II. díl. Kraj Žatecký*, s. 375.

a společenském postavení Müllingova kmotra se tak lze jen dohadovat. Naproti tomu druhá kmotra, či lépe řečeno svědkyně, Anna Reissová byla manželkou panského hejtmana Georga Reisse, tedy osobnosti v malém městě z nejpřednějších.^{11]} Kam ale posléze zmizel (předpokládáme že) novorozený Müllingův syn Caspar? Ve městě po něm pátráme marně, jeho jméno se už neobjeví ani jednou. Mohl zemřít v dětském věku před koncem roku 1657, odkdy jsou v Rabštejně evidováni zesnulí, nabízí se ale pochopitelně také vysvětlení, že Caspar v mladistvém věku z Rabštejna odešel, snad jako tovaryš na vandru, a usadil se na jiném místě. Naprosto stejná slova platí i pro třetího (Franz Ernst) a čtvrtého (Johann Adam) Müllingova syna. Franz Ernst se narodil v prvních říjnových dnech roku 1648 a u kolébky mu coby kmotr a svědkové stáli Johann Streitenberger (snad panský úředník), panský písař Georg Ernst Zettel (po němž jistě nesl své druhé jméno), švec Johann Miedl a čtyři další osoby, z toho dvě přespolní.^{12]} Johann Adam přišel na svět asi v prvních dubnových dnech (křest proběhl 2. 4.) roku 1651. Kmotrem se mu stal panský úřední písař Ludwig Premauer, ale pozváno bylo hned osm svědků, z toho opět několik mimo Rabštejn. Nechyběla ani manželka vrchnostenského hejtmana Ursula Müllerová.^{13]} O druhorozeném synovi Johannu Georgovi (*1645) bude řeč podrobněji, pátým Sebastianovým chlapcem pak byl v březnu 1652 narozený Josef. Jeho porod však provázely komplikace a byť novorozenec stihl být pokřtěn za asistence zámeckého purkrabího Georga Lysicka coby kmotra, stvolenského hostinského, ženy panského písaře a dcery Müllingova přítele Miedla, krátce po narození zemřel. Zřejmě ještě téhož dne.^{14]} Porod podle všeho nepřežila ani paní Mariana Müllingová. Ta kromě uvedených pěti synů dala svému muži v rozmezí devíti let ještě dceru Johannu Catharinu (*1647).^{15]}

Vdovec s malými dětmi dlouho neotálel a zřejmě hned ve druhé polovině roku 1652 nebo začátkem roku dalšího se oženil podruhé. Ani u druhého sňatku nevíme, jakého původu byla Müllingova choť, jménem Dorothea – i když zde nám takové poznání uniklo těsně, protože právě od konce roku 1653 jsou v rabštejnských matrikách nově vedeny i sňatky. Jisté je, že šlo o mladou dívku, nepochybně o několik dekád mladší. První potomek z tohoto manželského svazku vzešel na samém počátku roku 1654 a do roku 1674 následovalo dalších deset. Po Peterovi (pokřtěn 4. ledna 1654) to byli Anna Maria I (1656,

11] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 01 (Narození, oddání, zemřeli 1638–1668). Nefoliováno, nepaginováno.

12] Tamtéž.

13] Tamtéž.

14] Tamtéž. Stalo se 17. března 1652. V roli svědkyň vystupovaly Anna Christina Premauerová, žena panského úředního písaře, a Barbara, dcera Johanna Miedla.

15] Tamtéž. Dne 21. ledna 1647 byla pokřtěna Johanna Catharina. Měla šestici kmotrů a svědků: Johanna Catharina Köstlerová, Anna Prantlová, Barbara Schäferová, Georg Ernst Zettel, Paul Haudal a Adam Teyml.

jistě záhy zesnula), Anna Maria II (1657), Elisabet (1659), Dorotha (1662), Peter Paul (1663), Ester (1665), Ferdinand Victorin (pokřtěn 5. ledna 1668), Andreas (pokřtěn 27. listopadu 1670) a Rosina (1673).^{16]} Peteru Paulovi bylo dopřáno jen několik málo dní života.^{17]} Matrika navíc uvádí, že roku 1664 Müllingovi zemřelo jménem neuvedené, patrně tedy nepokřtěné dítě neznámého pohlaví.^{18]} Jinak byli kmotry opět nejčastěji zámeční hejtmani a další úředníci, eventuálně jejich manželky, v případě Estery šlo dokonce o kmotru nejvznešenější, a to o hraběnkou Ester Candidu Pöttingovou, rozenou z Oppersdorfu, urozeného kmotra měl i Ferdinand Victorin. Svědkové křtů pak byli ponejvíce buď z předních rabštejnských rodin nebo z okolních měst a městeček (Žlutice, Chyše, Lubenec).

Sebastian Mülling tedy prokazatelně zplodil celkem sedmáct dětí a biologická vitalita se měla stát jednou z charakteristických vlastností jeho rodu. A to navzdory tomu, že i Peter Paul^{19]} a jeden další potomek z druhého manželství v útlém věku zemřeli stejně jako několik jejich starší sourozenců. Müllingové Rabštejn doslova zaplavili. Zasloužilý otec Sebastian se dospělosti svých nejmladších ratolestí ani nedožil. I jeho pokračovateli v politickém odkazu, budoucímu primátorovi Ferdinandu Müllingovi, bylo v době otcova úmrtí pouhých třináct let. Poslední odpočinutí Sebastian Mülling našel v lednu 1681 na hřbitově u dnes již zaniklého rabštejnského kostela sv. Matouše.^{20]}

Nejstarším z přeživších Sebastianových dětí zůstal druhorozený syn **Johann Georg**. K jeho křtu v době probíhající třicetileté války, 29. března 1645, rodiče sezvali celkem šest svědků, tři muže a tři ženy, v první řadě pak ovšem kmotra z řad zámeckých panských úředníků – písaře Ernsta Zettela.^{21]} Předpokládejme, že coby dítě školou povinné patřil k žákům dlouholetého rabštejnského kantora Adama Černíka, načež se začal pod dohledem otce učit řeznickému řemeslu. Už jako řeznický mistr se ve svých pětadvaceti letech poohlédl po nevěstě a za životní družku si zvolil mladou vdovu Dorothu Glatzovou. O její rodině nic bližšího nevíme, patrně ani nebyla z Rabštejna nad Střelou. I proto nelze rozhodnout, nakolik si ženich tímto sňatkem finančně polepšil. Možná šlo o vdovu po řezníkovi z některého z blízkých měst či městeček. Ekonomický

16] Tamtéž. Dále pak SOA Plzeň, Sbíрка matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno.

17] SOA Plzeň, Sbíрка matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 01 (Narození, oddání, zemřelí 1638–1668). Nefoliováno, nepaginováno. Jeho pohřeb se konal 8. července 1663.

18] Tamtéž.

19] Tamtéž.

20] SOA Plzeň, Sbíрка matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno.

21] SOA Plzeň, Sbíрка matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 01 (Narození, oddání, zemřelí 1638–1668). Nefoliováno, nepaginováno.

kalkul bych v tomto případě nepodceňoval. Na svatbu Johann Georg společně s otcem Sebastianem pochopitelně pozvali vybranou společnost, v čele se zámeckým hejtnanem Hieronymem Kirschem.^{22]} Dorotha byla podle všeho o něco starší než její druhý choť a měla už přinejmenším dvě děti, chlapce Wenzla a manželova jmenovce Johanna Geoga. Je otázkou, kde nově utvořená rodina po svatbě žila, přičemž není vyloučena varianta, že obratem od Johannova otce Sebastiana koupila dům vedle panské hospody, budoucí č. p. 12. Ještě před rokem 1701, kdy byla založena pozemková kniha, Johann Georg všechny pohledávky na domě vážnoucí uhradil.^{23]}

Nutno ovšem podotknout, že intimní kontakt spolu Johann Georg a Dorothea měli již dlouho před svatbou, takže při veselce nevěstě do porodu nechyběly ani dva měsíce a rychlý sňatek byl pro zachování dobrého jména obou rodin očividně nezbytný. Před polovinou ledna 1671 se narodil prvorozený Müllingův syn Johann Wilhelm, jenž první křestní jméno dostal po otci a druhé po kmotrovi, sládkovi Wilhelmovi Hradkovi.^{24]} Fyzická přitažlivost mezi manželi nebo mužova náruživost způsobily, že Dorotha i v následujících letech rodila jednoho potomka za druhým, ve velmi krátkých intervalech. Po prvorozeném to byli další chlapci, Andreas (1672) a Johann Michael (1673), poté dcery Maria Magdalena (1675) a Anna Katharina (1677), syn Georg Anton (1680), dcera Ester (1682) a jako benjamínek Johann Christoph (1686), kterého musela Dorotha svému muži dát už ve věku výrazně přesahujícím číslo čtyřicet. Zajímavé je, že s výjimkou prvního a posledního syna – Johannu Christophovi byl kmotrem panský písař Christoph Wolf – nezval Johann Georg Mülling za kmotry nejprominentnější rabštejské měšťany a zámecké úředníky. Při křtech ale nechyběli, alespoň v roli svědků.^{25]} Maličký Andreas zemřel patrně krátce po porodu, Johannu Michaelovi se ve dvou letech mohl stát osudným tzv. psotník (spastické křeče), podobně i dvouletému Georgu Antonovi. O důvodech úmrtí desetileté Ester bychom se mohli jen dohadovat.^{26]} Ostatní děti se dožily dospělosti.

Müllingova domácnost se navzdory úmrtí poloviny vlastních dětí tedy utěšeně rozrůstala a otec se pečlivě staral o budoucnost i těch nevlastních. Zatímco Johanna Geoga Glatze nechal vyučit řeznickému řemeslu, talentovaného Wenzla Glatze dal zřejmě na studia a ten se posléze v Rabštejně stal předním úředníkem

22] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (Narození, oddání, zemřeli 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno. Svatba se konala 25. listopadu 1670.

23] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 109r.

24] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (Narození, oddání, zemřeli 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno. Křest proběhl 15. ledna 1671.

25] Tamtéž. Datum křtu Andrease neznáme, Johann Michael byl pokřtěn 29. srpna 1673, Maria Magdalena 18. srpna 1675, Anna Katharina 12. října 1677, Georg Anton 16. ledna 1680, Ester 18. září 1682 a Johann Christoph 30. dubna 1686.

26] Tamtéž. Andreasův pohřeb se konal 12. července 1672, Johann Michael byl pohřben 14. září 1675, Georg Anton 11. února 1682 a Ester 17. dubna 1692.

vrchnostenské správy. Dotáhl to až na obročního písaře. Děti, které dospěly, vyrůstaly v úplné rodině (což tehdy zdaleka nebylo samozřejmostí), jelikož Johann Georg i Dorothea se dožili požeňnaného věku. Strávili spolu dlouhých jednačtyřicet let, než zhruba sedmdesátiletá paní Müllingová v listopadu 1711 zesnula.^{27]} Vdovec s dospělými dětmi však nechtěl strávit podzim svého života v osamění, a tak se hned v příštím roce poohlédl po nevěstě, přičemž mu do oka padla Anna Gillichová ze Stvolen.^{28]} Mohlo jít o mladou dívku, s níž pak stárnoucí Johann Georg strávil svých posledních dvanáct let. Dalšího potomka mu však nedala, ať už za tím byly jakékoli důvody. Teprve začátkem prosince 1713 uzavřeli Johann Georg a Anna manželskou smlouvu, v níž Mülling své choti připsal pole o výměře tří strychů. Mělo jí zůstat i po jeho smrti, ale jen za předpokladu, že by se znovu neprovdala – pokud ano, polnosti by připadly Johannovým dětem.^{29]}

V řemesle se Müllingovi dařilo, záhy patřil k nejmovitějším rabštejnským měšťanům, mohl si dovolit nakupovat drahé nemovitosti a v otcových šlépějích aspirovat na nejvyšší funkce v lokální správě. Nejpozději od roku 1701,^{30]} ale spíš již mnohem dříve, byl zdejší radním, jímž zůstal mnoho let, snad až do své smrti. Primasem se však navzdory svým zkušenostem a zásluhám nestal, nejprve byl druhým ve městě po Georgu Ruschkovi a poté ho přeskočil i mladší bratr Ferdinand Victorin. Možná už mu s ohledem na svůj věk tuto poctu i přenechal. Naopak (a možná také až do smrti) zastával funkci řeznického cechmistra – k roku 1720 společně s bratrem Peterem a nevlastním synem Johannem Georgem Glatzem.^{31]} Pozice ve městě Müllinga doslova předurčovala k tomu, aby patřil k nejváženějším hostům při křtech a svatbách nejen místních, ale i přespolních obyvatel, v roli kmotra či svatebního svědka vystupoval nesčetněkrát. Z příslušných matričních zápisů lze také usuzovat, kdo byli nejbližší přátelé a známí rabštejnského řezníka – vcelku pochopitelně další přední sousedé, jako primátor Georg Ruschka, pekařská rodina Ölmannů či původem korutanský zedník v pöttingovských službách Martin Staudacher.^{32]} I u vrchnosti a jejího úřednictva byl dobře zapsán.^{33]}

27] Tamtéž. Pohřeb proběhl 14. listopadu 1711.

28] Tamtéž. Svatba se konala 5. července 1712.

29] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 156r. Smlouva nese datum 1. prosince 1713.

30] Tamtéž, fol. 109r.

31] Archiv Národního muzea (dále jen ANM) Praha, Topografická sbírka F – Rabštejn nad Střelou, karton 159 – potvrzení z 28. února 1720.

32] Namátkou – v roce 1680 byl kmotrem syna pekaře Franze Ölmanna, v roce 1683 se stal kmotrem syna stvolenského Johanna Lacka, o rok později kmotrem syna zedníka Martina Staudachera (dostal po něm jméno Johann Georg), v roce 1694 byl kmotrem syna primátora Georga Ruschky atd. Na svatbě svědčil třeba roku 1682, kdy si jeho mladší bratr Peter bral Magdalenu Starkovou. SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (Narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno.

33] To dosvědčuje i pozvání na křest syna panského kočího v roce 1687, jemuž byl kmotrem sám hrabě František Karel z Pöttingu. Mülling byl jedním ze svědků. Tamtéž.

Již víme, že byl Johann Georg Mülling majitelem měšťanského domu (budoucí č. p. 12) v blízkosti vrchnostenské hospody a že tuto nemovitost do počátku 18. století zcela splatil. Otcovský dům (budoucí č. p. 37) sice později získal jeho mladší bratr Peter, nicméně ani Johann Georg nepřišel zkrátka – měl nárok na podíl ve výši 18 zlatých a dalších 17 zlatých si nárokoval kvůli dluhu, který mu otec za života nestihl splatit, takže i to nyní bylo na Peterovi.^{34]} V roce 1692 prodal Johannu Georgovi Müllingovi jeho nevlastní syn Wenzl Glatz, v tu dobu již vrchnostenský obroční písař, dvoje polnosti na Močidleckém vrchu o celkové výměře 16 strychů za 180 zlatých. Mülling mu je dokázal uhradit obratem hotově. Vrchnost sice prodej kvůli jistým nesrovnalostem nejprve anulovala, ale v příštím roce jej po vysvětlení okolností přece jen povolila. Roku 1695 byla Johannu Georgovi Müllingovi do rabštejnské pozemkové knihy zapsána i nová stodola. Pozemek ve vranovském ovocném sadu pro ni získal od hraběnky Františky Eleonory Pöttingové z Manderscheidu O pět let dříve jí totiž na místě teissingerovských dědiců za 115 zlatých prodal zděděný rabštejnský dům i s příslušenstvím, k němuž jedna stodola ve Vranově patřila. Místo ní si tedy na jiném pozemku postavil stodolu novou. Potřeboval ji k ustájení svých zvířat, patrně koní. Od teissingerovského domu si ovšem pro svou potřebu vyčlenil polnosti o výměře osmi strychů a jednu louku.^{35]}

Od roku 1711 začal Johann Georg nashromážděné nemovitosti rozprodávat svým dětem a vnukovi. Hned v lednu uvedeného roku prodal svému nejmladšímu potomkovi Johannu Christophovi dům, v němž žil, stodolu ve Vranově, dva koně, vůz, pluh, rozličné hospodářské i domácí potřeby, stejně jako k domu příslušné polnosti a louky. Šlo o pole u Šibeničního vrchu o rozloze devíti strychů, o pole na Močidleckém vrchu o rozloze šesti strychů, o kus pole v Paloucích o výměře tří strychů, o dvě louky (jedna bývala u potoka poblíž chmelnice) a o zahradu nad Horní bránou poblíž staré cihelné stodoly. To vše syn získal za 300 kop grošů míšeňských, z nichž šestinu si měl odečíst coby svatební dar. Otec s matkou si přitom vyměnili byt v domě do své smrti, nebo do doby, dokud by zde bydlet chtěli, dále též louku u školního pole a zahradu nad Horní bránou u staré cihelny. Navíc měl kupec prodejci pomáhat dvanáct dní v roce při pracích na poli a zahradě. To, co nebylo předmětem prodeje, tj. další kůlny, stodoly, polnosti a louky, si Johann Georg ponechal pro svou potřebu. Syn mu pak až do smrti splácel ročně po osmi kopách grošů.^{36]} V listopadu 1713 prodal Johann Georg Johannu Christophovi i šest strychů polností u cihelny, a to za 90 zlatých, při závdavku ve výši 40 zlatých. Zbytek mu měl splácet každý rok po deseti zlatých a během pěti let skutečně vše uhradil.^{37]} V listopadu 1722 spolu

34] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 82r–82v.

35] Tamtéž, fol. 109r–110r.

36] Tamtéž, fol. 110v–111r.

37] Tamtéž, fol. 155r.

uzavřeli další smlouvu. Tou Johann Christoph od otce získal sedm strychů polností na Močidleckém vrchu za 75 kop grošů míšeňských, polovinu stodoly ve Vranově a přilehlou malou zahradu. Jelikož Johann Georg dlužil deset zlatých do sirotčí pokladny, měl je uhradit syn, zatímco zbylé peníze by se rozdělily mezi budoucí dědice. Nakonec, v prosinci 1723, ještě otec synovi za pět zlatých v hotovosti prodal i malou zahradu u Dolní brány.^{38]} Důvody prodeje jsou asi poměrně zřejmé – stárnoucí otec už na obhospodařování rozsáhlých polností nestačil, finance proudící následně od syna mu zajišťovaly důstojné stáří, přičemž nemovitosti zůstávaly v rodině.

Zkrátka ale nepřišli ani synové nevlastní. Wenzlu Glatzovi prodal Johann Georg Mülling v červnu 1712 menší pole u cihelny v hodnotě šesti zlatých rýnských.^{39]} Johann Georg Glatz zase od otčíma v roce 1723 koupil jiné polnosti o rozloze tří strychů, a to za jednapadesát kop grošů míšeňských, aniž by je musel všechny ihned uhradit, jak to tehdy u takových nemovitostí bylo běžné. Prodejce se spokojil se sedmnácti kopami, zbytek mu měl Glatz uhradit později. Další dva strychy z tohoto pole si přitom Mülling ponechal, s tím, že až zemře, polovina připadne Glatzovi a druhá polovina pateru přímých dědiců. Dodejme jen, že v roce 1734 Glatz toto pole zase prodal zpátky k domu č. p. 12 Franzi Müllingovi.^{40]} Franz byl vnukem Johanna Georga, a i on za dědečkova života získal část jeho nemovitostí. Jednalo se o pole někde u Močidlece o rozloze tří strychů, prodané za 40 zlatých a 50 krejcarů, z nichž 32 zlatých mladý Mülling dědovi odvedl obratem. A i zbytek stihl doplatit ještě před jeho skolem.^{41]} Pole o třech strýchích v Paloucích a kůlna u panské hospody připadly poté, co zanedlouho zemřela i druhá žena Johanna Georga Anna, pateru Müllingových dědiců. Kromě vnuka Franze a Johanna Christopha šlo o dvě dcery a další příbuznou (snad již znovu provdanou snachu?): Marii Magdalenu Klementovou, žijící v Doupově (v roce 1695 se jako dvacetiletá provdala za doupovského Johanna Christopha Klementa^{42]}), Katharinu Kentzovou a Katharinu Schmidtovou, žijící v Chyších. A byl to právě vnuk Franz, kdo tyto nemovitosti od ostatních spoludědiců koupil za devadesát zlatých. Odečetl si od toho ovšem náklady převyšující šestnáct zlatých, na které ho přišel pohřeb dědovy druhé manželky Anny Müllingové.^{43]} S ohledem na částku muselo jít o velmi honosný pohřeb.

38] Tamtéž, fol. 113r–114r.

39] Tamtéž, fol. 156v.

40] Tamtéž, fol. 115r–115v.

41] Tamtéž, fol. 116r.

42] SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (Narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno.

43] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 116v–117r.

Na Johanna Georga Müllinga se v Rabštejně nad Střelou jako na jednoho z mála ze zdejších měšťanů dochovala konkrétní hmotná památka, kousek pod kostelem Sedmibolestné Panny Marie. Jedná se o litinový kříž s kamenným podstavcem, na němž se dosud dají přečíst iniciály HGM (tj. Hans Georg Mülling) a letopočet 1683. Traduje se, že původně stával u cesty, na místě, kde Mülling se svým vozem srazil a usmrtil dítě. Ověřit tuto událost v pramenech se mi bohužel nepodařilo. V příslušné matrice je k roku 1683 zapsáno hned několik zesnulých dětí, které by přicházely v úvahu, jenže o příčině jejich skonu se tu nehovoří – a my nevíme ani to, zda šlo o chlapce či dívku, případně odkud ono dítě bylo, zda z Rabštejna či blízkého okolí, jelikož ve městě tehdy mohlo být i na návštěvě.^{44]}

Sám Johann Georg zesnul po nemoci,^{45]} po pořízení poslední vůle (podle všeho v přítomnosti rychtáře Sebastiana Miedla) a po přijetí poslední svátosti asi 28. října 1724, jelikož o dva dny později se na hřbitově u kostela sv. Matouše uskutečnil jeho jistě hojně navštívený pohřeb. Součástí smutečního obřadu byla nejen zpívaná bohoslužba, ale také pohřební kázání a dvě zádušní mše, jak si to význam nebožtíka zasluhoval. Do matriky poté zapisovatel uvedl, že Johann Georg Mülling zesnul ve věku 86 let,^{46]} což byl ovšem omyl, protože podle matričního zápisu svého narození se dožil „pouze“ devěťasedmdesáti let. Narážíme tu na obecně známou ošemetnost přesnosti dožívaného věku, který si tehdejší lidé ne vždy evidovali a své stáří jen odhadovali.

Peter se narodil jako nejstarší syn již ve druhém manželství Sebastiana Müllinga, a to zřejmě na samém počátku roku 1654, kdy byl 4. ledna pokřtěn. Získal v rodině poměrně neobvyklé jméno – bez pochyb po svém kmotrovi, právníkovi (veřejném notáři) a tehdy starhemberském hejtmanovi rabštejnského panství Peterovi Müllerovi.^{47]} Stejně jako jeho starší nevlastní bratr Johann Georg se vyučil řeznickému řemeslu a usadil se v rodném Rabštejně, kde také začátkem ledna 1682, nedlouho po otcově smrti, pojal za choť Magdalenu Starkovou, příslušnici přední ševcovské rodiny. Mezi svědky na svatbě nacházíme jak zmíněného sourozence Johanna Georga, tak Johanna Schierla či Ludwiga Wanglera, oba movité rabštejnské měšťany.^{48]}

44] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (Narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno.

45] Viz přípis z 8. října 1724, že Johann Georg Mülling byl již nemocný, ale že rychtáři Sebastianovi Miedlovi potvrdil, že od svého vnuka dostal doplatek za prodané pole. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 116r.

46] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, Římsko-katolická farnost Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 03 (Narození, oddání, zemřelí 1721–1742). Nefoliováno, nepaginováno.

47] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 01 (Narození, oddání, zemřelí 1638–1668). Nefoliováno, nepaginováno.

48] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad

Od svého švagra, Galla Starka, někdy poté či vzápětí získal Peter starkovský dům v přibližné hodnotě jednoho sta zlatých. Předpokládejme, že se mohl při koupi opřít o podíl z dědictví po nedávno zesnulém otci. Ve starkovském domě poté žili manželé Müllingovi bezmála dvě dekády, než Peter v roce 1701 převzal od dosud žijící matky Dorothy prostornější a cennější otcovský dům (budoucí č. p. 37) v hodnotě 237 zlatých. Místo toho, aby matku vyplatil finančně, přenechal jí své dosavadní obydlí a zavázal se k výplatě zbylého rozdílu. Ten si rozdělili nevlastní bratr Johann Georg, druhý nevlastní bratr Josef, resp. na jeho místě vrchnost, sestry Elisabeth a Anna Maria, všichni po osmnácti zlatých, kteroužto částku si jako spoludědic odečetl i Peter. Dalších patnáct zlatých si nárokovala vrchnost za müllingovské dluhy, sedmáct zlatých Johann Georg za otcův dluh vůči sobě a posledních deset zlatých mělo náležet Johannu Güllichovi, věřiteli Sebastiana Müllinga. Peterovi vzápětí připadl i podíl sestry Elisabeth, o kterou se staral a když záhy zemřela, obstaral jí pohřeb. Naproti tomu Anna Maria se provdala za Sebastiana Lavora, který od švagra Petera vyinkasoval část manželčina dědictví v obilí v hodnotě osmi zlatých. Předepsané platby pak Peter pravidelně splácel.^{49]}

V komunální politice se Peter Mülling patrně neangažoval, ať už k tomu neměl vlohly či o to nestál, ve veřejných funkcích jej nenacházíme. Zato ve svém oboru patřil k uznávaným veličinám a od neznámého data (prokazatelně 1720) zastával společně s Johannem Georgem Glatzem pozici cechmistra rabštejnských řezníků.^{50]} K roku 1691 (i později) je navíc doložen coby panský hostinský,^{51]} což nasvědčuje tomu, že si v Rabštejně na několik let pronajal panskou hospodu. Příjmy mu přitom neplynuly jen z produkce masa a hostinské činnosti, ale i ze zemědělských provozů, jelikož pěstoval obilí a choval vlastní dobytek. Od bratra Johanna Georga přikoupil ještě na sklonku svého života půlku stodoly (1720) a od Christopha Müllinga tři strychy polností na Močidleckém vrchu (1724) v hodnotě 47 zlatých.^{52]} Je nicméně otázkou, zda obojí nekupoval se záměrem předání těchto nemovitostí jednomu ze synů. Jateční dobytek pro svou živnost bral primárně od rabštejnské vrchnosti, které za něj roku 1715 dlužil s těží uvěřitelných 92 zlatých, nejvíce z místních obyvatel.^{53]}

Střelou 02 (narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno. Svědkyněmi byly Rosina Ruschková, Eva Girová a Katharina Wanglerová.

49] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 82.

50] ANM Praha, Topografická sbírka F – Rabštejn nad Střelou, karton 159 – potvrzení ze dne 28. února 1720.

51] SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno.

52] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 83 (polovina stodoly). Strana se zápisem polností není foliovaná.

53] Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Jindřichův Hradec, pracoviště zámek, Černínská

Šlo o částku, která se rovnala hodnotě solidního rabštejského domu. Mezi Rabštejskými i v blízkém okolí města platil za respektovanou personu, což dokazují jména kmotrů a svědků jeho dětí. S řadou místních i přespolních se tak Peter provázal sítí oboustranných kmotrovských vazeb, některé místní děti po něm nesly křestní jméno.^{54]}

S manželkou Magdalenou se dočkal záhy po svatbě syna Gottfrieda, kterému vybrali za kmotra kantora Gottfrieda Sukovanského. Leč z potomka se rodiče těšili jen pár dní – chlapeček třetí nebo čtvrtý den po křtu zemřel.^{55]} Následovala dcera Anna Rosina, z níž se manželé těšili přece jen déle, jenže i ona odešla ve dvou a půl letech na věčnost.^{56]} O půl druhého měsíce později ji tam následovala i druhá, začátkem října 1685 narozená dceruška Anna Katharina.^{57]} Ani trojnásobná katastrofa neodradila manželský pár od snahy o další syny a dcery, a tak v létě roku 1689 bezdětnou domácnost oživil křik novorozené Marie Rosiny.^{58]} Za další rok a půl přišel na svět Christoph, jemuž se stal kmotrem sám rabštejský primátor Georg Ruschka a mezi svědky se objevila bezmála celá místní honorace.^{59]} Poté neuplynul ani rok a půl a manželé Müllingovi na svět přivítali syna Johanna Heinricha,^{60]} napřesrok dceru Marii^{61]} a koncem května 1695 dokonce dvojčata, chlapce Petera a Paula, z nichž prvního kmotrovstvím poctil primátor Georg Ruschka, druhého kantor Sukovanský.^{62]} Oběma dětem byl vyměřen jen velmi krátký život, v řádu několika dní, jak to tehdy u dvojčat většinou bývalo.^{63]} Posledním potomkem Petera a Magdaleny Müllingových byl Johann Sebastian narozený v polovině února 1697, pro nějž se rodiče za kmotra dožádali Johanna Miedla.^{64]} Avšak tento benjamíněk

ústřední správa, fascikl 673, Rabštejn, nezpracováno (nefoliováno)

54] Např. SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno. Rok 1688.

55] Tamtéž, křest 7. ledna 1683 a pohřeb 11. ledna 1683.

56] Tamtéž. Pokřtěna dne 5. července 1684, kmotrou Rosina Miedlová, svědky Maria Ölmannová, Katharina Chvojková, Anna Teisslerová, Gottfried Sukovanský, Adam Beran, Georg Miedl a Ludwig Wangler. Pohřeb proběhl 25. ledna 1687.

57] Tamtéž. Pokřtěna 4. října 1685, kmotrou Katharina Chvojková. Pohřeb 9. března 1687.

58] Tamtéž. Pokřtěna 5. července 1689. Kmotrou Rosina Hartungová, mezi svědky i obroční písař Christoph Wolf a řada dalších, včetně kantora Sukovanského.

59] Tamtéž. Christoph byl pokřtěn 19. ledna 1691.

60] Tamtéž. Johann Heinrich byl pokřtěn 27. května 1692, kmotrem mu byl Wolfgang Bartolomeus Hassner.

61] Tamtéž. Pokřtěna 14. března 1694. Kmotrou Maria Ölmannová, svědky Maria Sukovanská a Martin Staudacher.

62] Tamtéž. Křest dvojčat proběhl 30. května 1695.

63] Tamtéž. Dne 3. června 1695 byl pohřben páterem Evženem Peter a hned 7. června i jeho dvojče Paul.

64] Tamtéž. Křest proběhl 17. února 1697 a mezi jeho svědky najdeme opět i panského zedníka

posléze používal jen jméno Sebastian. Podobně Christoph mohl být Karlem Christophem a později používat jen jméno Karl, což by vysvětlovalo výskyt matrikami nedoloženého Peterova syna Karla, a naopak absenci Christophu v otcově testamentu.

Desetinásobná matka Magdalena se dospělosti ani jednoho ze svých dětí nedožila a zarmoucený třiapadesátiletý vdovec byl nucen poohlédnout se jim i sobě po nové paní domu. Přivedl si do něj v únoru 1707 mladou, zhruba třia-dvacetiletou Rosinu Nowakovou,^{65]} s níž zplodil během deseti let dalších šest potomků. Bohužel, čtyři z nich, včetně jediného syna Josefa Moritze, zemřely pár dní, nanejvýše týdnů po narození.^{66]} Jen Elisabeth^{67]} a Anna Magdalena^{68]} prokázaly větší vitalitu. Elisabeth se pak ve svých pětadvaceti letech provdala za Simeona Schmidta do nedaleké Hluboké.^{69]} V tu dobu už ale byla její matka dávno po smrti, zesnula totiž za blíže neznámých okolností (o porodní komplikace nešlo) začátkem června 1721, údajně ve věku 37 let.^{70]}

Ani nyní nechtěl zůstat stárnoucí, přesto stále velmi vitální Mülling sám a záhy se poohlédl po třetí choti. Tento sňatek je pro badatele poněkud záhadný, protože rabštejnské matriky ho nezaznamenaly, takže nelze než usuzovat, že osmašedesátiletý vdovec se neoženil v Rabštejně, ale v průběhu roku 1722 někde v okolí s prostou venkovskou dívkou. Víme o ní pouze tolik, že se jmenovala Maria a bylo jí nějakých osmnáct let.^{71]} O dvě generace mladší dívka hned v příštím roce vilnému starci povila dalšího syna, Franze Veitha. Hrdý otec mu za kmotra obstaral vrchního panského hajného Franze Sammlera.^{72]} Na další potomky už mu nicméně nebyl dopřán čas.

Rabštejnský řezník a hostinský Peter Mülling podle matriky zemřel začátkem října 1724 ve věku 76 let, ačkoli podle matriky, v níž byl zaznamenán jeho křest, mu bylo rovných sedmdesát. Peter byl před svým skonem zaopatřen všemi náležitými svátostmi, stihl sepsat poslední vůli a rozloučit se s rodinou,

Martina Staudachera.

65] Tamtéž. Svatba proběhla 13. února 1707, hlavním svědkem se novomanželům stal 21letý Johann Christoph Mülling, syn Johanna Georga Müllinga.

66] Týkalo se to Marie Kathariny (pokřtěna 23. 3. a pohřbena 26. 3. 1709), Anny Marie (pokřtěna 4. 1. a pohřbena 11. 1. 1711), Josefa Moritze (pokřtěn 18. 2. a pohřben 8. 3. 1715) a Josefy (pokřtěna 10. 11. a pohřbena 28. 11. 1719; v matrice chybně uvedena jako bezejmenný chlapec). Tamtéž.

67] Tamtéž. Pokřtěna 30. prosince 1712, kmotrou Elisabeth Schösserová.

68] Tamtéž. Pokřtěna 28. ledna 1717, kmotrou Eva Schauerová.

69] SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 03 (Narození, oddání, zemřelí 1721–1742). Nefoliováno, nepaginováno. Svědky při jejich svatbě roku 1737 byli Ferdinand, Sebastian a Johann Müllingové.

70] Tamtéž. Pohřeb proběhl 5. června 1721.

71] Srovnej tamtéž. Podle matriky zemřela v květnu 1741 ve věku 37 let.

72] Tamtéž. Křest proběhl 15. června 1723.

kteřá ho doprovodila na místo věčného spočinutí a zajistila mu zpívanou bohoslužbu a dvojnásobnou zádušní mši.^{73]}

Po pohřbu byla v purkmistrovském úřadu přečtena poslední Müllingova vůle. Rabštejnský grunt odkázal svému nejmladšímu, i tak ale již sedmadvacetiletému synovi z prvního manželství (Johannu) Sebastianovi, ovšem s povinností vyplatit další dědice. Z domu v hodnotě dvou set kop grošů míšeňských měl uspokojit bratry Karla (Christopha?) (25 kop), Johanna Heinricha (25), ročního Franze Veitha (10), sestry Marii Elisabeth (15) a Magdalenu (15), matku Marii (10) a vnučku Annu Marii Rathovou (10), jejíž matka, Müllingova dcera Maria, již zemřela. Sám Sebastian získal podíl ve výši 90 kop. Matka Maria měla mít právo užívat po dobu osmi let jedno z polí a zrovna tak po osm let zůstat v domě. Jiné pole měl po osm let užívat malý Franz, resp. jeho poručníci k jeho užitku. Maria měla dostat také vše, co do domu přinesla. Obě uvedené sestry měly navíc nadále bydlet v domě na náklady nového majitele, a to tak dlouho, dokud by se neprovдалy. Johann Heinrich měl dostat ony tři strychy polností na Močidleckém vrchu a polovinu stodoly, které Peter Mülling v posledních letech nakoupil. Kdyby Sebastian naneštěstí zemřel, měl dům připadnout jeho ženě a dětem. K zápisu testamentu do městských knih každopádně nedošlo z blíže neznámých důvodů hned, ale až v říjnu 1726, k zápisu polností a poloviny stodoly bratru Johannu Heinrichovi dokonce až za dalších šest let.^{74]}

V době Peterova úmrtí tedy byli naživu jeho synové Christoph/Karl, Johann Heinrich, Johann Sebastian a Franz Veith. Johann Sebastian o dva roky později převzal otcovský dům a stal se významným rabštejnským měšťanem. Lze předpokládat, že v tu dobu už pětaticetiletý Christoph, v pramenech ovšem uváděný jako Karl (jeho celé jméno mohlo znít Christoph Karl Mülling), nemeškal a dávno se oženil a usadil mimo Rabštejn, jako tolik jiných měšťanských synků, kterým nekynuly vyhlídky na zisk rodičovského domu. Identická slova by mohla platit i o čtyřiatřicetiletém Johannu Heinrichovi.^{75]} Jeho nezávislá existence v Rabštejně nad Střelou totiž není doložena. Víme však, že se po dohodě s bratrem v roce 1732 skutečně ujal onoho pole na Močidleckém vrchu a poloviny stodoly z otcovského dědictví, načež již žádné peníze od Johanna Sebastianiana nepožadoval.^{76]} Pokud Johann Heinrich v Rabštejně opravdu zůstal,

73] Tamtéž. Pohřeb se uskutečnil 3. října 1724.

74] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 85r–90r. Viz také SOkA Plasy, Archiv města (dále jen AM) Rabštejn, inv. č. 24, karton 1 – výpis z městské knihy ohledně pozůstalosti po zesnulém Peterovi Müllingovi. Podle tohoto výpisu Sebastian splácel až do roku 1764.

75] SOkA Plasy, AM Rabštejn, inv. č. 24, karton 1 – Výpis z městské knihy ohledně pozůstalosti po zesnulém Peterovi Müllingovi, která byla vypořádána v roce 1726. Současně i SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, (zde) bez číslování.

76] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 86r a 90r.

dejme tomu jako podruh v některém ze zdejších domů, musel být po celý život svobodný a bezdětný. Jenže i jako takového by jej rabštejnská matrika zachytila alespoň ve chvíli jeho úmrtí, což se nestalo. Proto je pravděpodobnější varianta, že i on z Rabštejna dříve či později odešel. Ani osudy nejmladšího z bratrů, Franze Veitha, v roce 1726, kdy se pozůstalost dělila, teprve pětiletého, dále nepoznáváme. Ani jeho úmrtí rabštejnská matrika neevduje, takže jako dítě patrně nezemřel a po vyučení se řemeslu zamířil někam jinam.

Ferdinand Victorin přišel na svět jako další syn Sebastiana Müllinga a jeho ženy Dorothy začátkem roku 1668. Dne 5. ledna jej bezpochyby v kostele sv. Matouše pokřtil páter Emilián Kober, rabštejnský farář, původně benediktinský řeholník z pražských Emauz. Kmotrem se mu stal vysoký císařský důstojník, hrabě Viktor z Altenheimu, tehdy pobývajícím v Rabštejně na zámku u Pöttingů. Proto malý chlapec dostal druhé jméno, které v müllingovské rodině nebylo právě obvyklé. Při jeho křtu se shromáždila lokální honorace a mezi svědky nechyběl ani rabštejnský panský hejtman Hieronimus Kirsch.^{77]} O Ferdinandově mládí nedokážeme říci více, než že snad navštěvoval místní školu a že tu patřil k žákům kantora Adama Černíka a (od 1679) patrně i jeho nástupce Gottfrieda Sukovanského. Pravděpodobné je i to, že poté, co jej otec dal do učení koželužskému či mydlářskému řemeslu, odešel jako tovaryš do světa na vandr a vrátil se až po několika letech. Je otázkou, zda byl primárně koželuhem či mydlářem, v pramenech se objevuje střídavě s oběma profesemi.

V Rabštejně se s ním znovu setkáváme až při nákupu nemovitosti v lednu 1693, následně i v červenci, kdy se stal poprvé prokazatelně kmotrem.^{78]} V polovině listopadu téhož roku se oženil s pannou Esterou Teisslerovou, rovněž příslušnicí úzké rabštejnské elity. Jejich manželství trvalo dvaadvacet let, než Ester začátkem roku 1716 po přijetí poslední svátosti zemřela a spočinula na rabštejnském hřbitově u kostela sv. Matouše.^{79]} Do té doby však svému muži stihla povít devět dětí, z toho tři syny: Johanna Karla (pokřtěn 27. ledna 1695), Johanna Philipa (23. srpna 1697) a Josefa Antona (26. 10. 1708). Všichni tři chlapi se dožili dospělosti, na rozdíl od dvou svých sester, čtrnáctiměsíční Anny Susanny^{80]} a osmiměsíční Marie Franzisky.^{81]} Aniž by to bylo v matrice uvedeno, lze odhadovat, že důvodem jejich skonu byla tehdejší metla kojenců – spastické křeče neboli psotník. Ztráta manželky ve chvíli, kdy v domácnosti žilo několik malých dětí, včetně ročního kojence (Anna Elisabeth), musela být

77] SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ farnost Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 01 (Narození, oddání, zemřelí 1638–1668). Nefoliováno, nepaginováno.

78] SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno.

79] Tamtéž. Pohřeb proběhl 7. ledna 1716.

80] Viz tamtéž – dne 12. února 1702 byla pokřtěna Anna Susanna Müllingová, kmotrou Susanna Miedlová, mezi svědky kantor Sukovanský. A tamtéž – dne 23. dubna 1703 pohřeb Anny Susanny.

81] Viz tamtéž: křest Marie Franzisky dne 29. ledna 1714 a pohřeb dne 3. října 1714.

pro Ferdinanda Victorina bolestná, přesto překvapí, že s druhým sňatkem za takové situace otálel více než šest let. Snad tuto lhůtu protáhla i další bolestná ztráta, smrt prvorozeného syna Johanna Karla krátce před pětadvacátými narozeninami.^{82]} Teprve v roce 1722 se Ferdinand Victorin rozhodl oženit se s mladou dívkou jménem Anna, o níž víme pouze to, že pocházela z Chotěšova.^{83]} Podle všeho byla o celých třicet let mladší než její choť, i tak s ním ale v manželském svazku strávila jednatřicet let a po jeho smrti žila ještě dalších třiatdvacet jako vdova.^{84]} Navzdory tomu zplodili jen jediného potomka, koncem srpna 1724 narozeného Sebastianu Augustinu. Nebyli si snad manželé kvůli velkému věkovému rozdílu příliš blízcí, či za nízkou Anninou fertilitou stály zdravotní potíže některého z partnerů?

Ferdinandu Müllingovi se v Rabštejně dařilo. Jeho rodina se utěšeně rozrůstala, řemeslo mu přinášelo blahobyť, müllingovské jméno sociální prestiž, spojenou se zvaním na křty a svatby řady nejen místních měšťanů, osobní schopnosti a um pak obživu a prostředky, díky nimž mohl financovat své rozsáhlé nákupy. Vypracoval se nakonec mezi nejpřednější osobnosti svého města, takže pozice purkmistra a potažmo dlouholetého primase mu nemohly uniknout. V čele Rabštejna nad Střelou poprvé prokazatelně stanul v roce 1714^{85]} a (snad s krátkou pauzou kolem roku 1724) až do 30. let 18. století v primasské funkci i zůstal. Poté se v ní vystřídal se Sebastianem Miedlem (kolem 1735) a Stephanem Schauerem (kolem 1745). Primasem byl i ve velmi pokročilém věku v době svého úmrtí. Jako primas zažil také poslední v Rabštejně uskutečnou popravu.^{86]} Jména kmotrů, kmoter a svědků při křtu jeho dětí svědčí o tom, kdo byli jeho blízcí přátelé – Miedlové, Rathové, někteří panští úředníci či sládek Johann Baumann. Dvě své dcery provdal za zámožné mlynáře,^{87]} třetí

82] Viz tamtéž, křest Johanna Karla dne 27. ledna 1695 (kmotrem Mathias Rath) a pohřeb dne 10. ledna 1720.

83] SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 03 (Narození, oddání, zemřelí 1721–1742), fol. 139. Svatba proběhla dne 22. září 1722 a jako svědci byli pozváni Anton Kral, Stephan Schauer, Johann Georg Mülling aj.

84] Srovnej SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 04 (Narození, oddání, zemřelí 1743–1784), zesnulí, fol. 64r: Anna Müllingová byla pohřbena dne 8. prosince 1776. Žila v č. p. 29 a údajně se dožila 78 let, což by znamenalo její narození v roce 1698. S údajem je ale nutno zacházet opatrně, podobně zaznamenaná data bývají často chybná.

85] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 206r – V roce 1714 je jako primátor uveden Ferdinand Mülling. Krátce předtím (1712) jím byl ale ještě Johann Grosspart.

86] Kol. autorů, *Heimatbuch des Kreises Luditz*, München 1971. s. 802. Poslední poprava v Rabštejně se konala 15. ledna 1750 a o život při ní přišla žena obviněná z vraždy novorozence.

87] Maria Clara (narozená v březnu 1704) si v roce 1729 vzala Johanna Schaara, syna panského mlynáře; Anna Katharina (narozená v září 1706) v roce 1733 odovělého nučického mlynáře Johanna Wenzla Leichta. SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 03 (Narození, oddání, zemřelí 1721–1742). Nefoliováno, nepaginováno.

za syna svého kolegy z radního sboru Sebastiana Miedla Bernarda, na něhož v Rabštejně také čekala skvělá kariéra,^{88]} čtvrtou (snad roku 1722 nebo 1723) za zednického mistra Johanna Petera Schauera.^{89]}

Ferdinandovy začátky přitom nebyly nijak snadné. Možná přímo v den svých 25. narozenin, 5. ledna 1693, získal zcela nově vystavěný panský dům (posléze č. p. 55) pod Horní bránou, a to včetně dvou kusů polností o výměře 5,5 strychů. Předěle ho užíval zesnulý panský obroční. Mülling dům koupil za 140 zlatých při závdavku dvaceti zlatých, víc patrně neměl, a i ty si asi musel půjčit. Zbytek splácel po pěti zlatých ročně přinejmenším do roku 1711, kdy je zaznamenána jeho poslední platba. K domu během té doby přikoupil menší louku (1703) a následně (1713) menší kus pole na Močidleckém vrchu, jen za jedenáct kop grošů míšeňských.^{90]} V únoru 1715 koupil Mülling dvoje polnosti od Mathese Hesse (mj. dva strychy u Kotanče) za rovných sto kop grošů míšeňských, z nichž většinu mu ihned uhradil.^{91]} V roce 1724 přikoupil další polnosti v hodnotě padesáti zlatých rýnských od svého příbuzného Johanna Geoga Müllinga. Ležely v Paloucích, měly výměru zhruba dvou strychů a Ferdinand je uhradil bezzbytku hotově.^{92]} V roce 1734 koupil od Christopa Müllinga další tři strychy polností v Paloucích za 100 zlatých rýnských, prodejci hotově odvedených při podpisu smlouvy v zámecké kanceláři.^{93]} V roce 1741 pak k domu pro sebe a svého staršího syna od zadluženého Gottfrieda Müllinga odkoupil velké pole o výměře šesti strychů za 256 zlatých, opět hotově vyplacených. Pravdou je, že polovinu získal a uhradil již čtyřiačtyřicetiletý syn Johann Philip.^{94]} S otcovským dědictvím přitom Ferdinand Victorin nijak zvlášť počítat nemohl. V rodném domě (č. p. 43) žili rodiče a od roku 1701 jako nový

88] Jistě šlo o velkou lokální událost, pár oddával sám servitský převor Hübner. I Bernard Miedl se stal purkmistrem, zemřel však předčasně. Svatba s Evou Elisabeth (narozená v prosinci 1715) proběhla 21. ledna 1738. SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 03 (Narození, oddání, zemřeli 1721–1742). Nefoliováno, nepaginováno. Eva po otci zdědila dvě polnosti a louku u Nučického mlýna, vše po 30 zlatých (tj. celkem za 90 zlatých). SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 126r. Po manželově smrti si vzala za muže stejně jako její dvě starší sestry mlynáře, Franze Oesera. SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 04 (Narození, oddání, zemřeli 1743–1784). Nefoliováno, nepaginováno.

89] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 291r – Johann Peter Schauer, manžel Marie Barbary, získal po tchánovi koncem roku 1752 menší domek se zahradou a polem za 40 zlatých a k tomu další pole za 27 zlatých, které podle testamentu připadlo Christophovi Müllingovi. Maria Barbara převzala i pole u Kotanče v hodnotě 10 zlatých, ale měla z něho vyplatit i několik dalších dědiců.

90] Tamtéž, fol. 170r.

91] Tamtéž, fol. 290r.

92] Tamtéž, fol. 172r.

93] Tamtéž, fol. 290v.

94] Tamtéž, fol. 277r.

majitel bratr Andreas, který se se sourozencem porovnal tak, že mu dal svou zahradu v hodnotě dvanácti zlatých a slíbil mu doplatit dalších dvanáct. Tato výplata se ale roky táhla.^{95]} Na veškeré své nákupy si tedy Ferdinand Victorin musel sám vydělat.

Mydlářství, které si zvolil jako svou obživu, nebylo řemeslo jednoduché – a už vůbec ne voňavé, což platilo dvojnásob i pro koželužství. Přesto oba obory byly výnosné a nouzí o zájemce netrpěly. Mýdlo se vyrábělo louhováním z popela, vápna a loje, přičemž se zdá, že Ferdinand Victorin Mülling měl v Rabštejně jakýsi monopol na popel vyprodukovaný ve městě a v servitském klášteře. Přesto v roce 1734 žádal vrchnost o možnost získávat tento produkt z celého rabštejnského panství, leč neuspěl.^{96]} Není jisté, zda sám provozoval i barvírnu, kterou si nově postavil pod rabštejnskými hradbami, či zda ji budoval již s vidinou, že ji předá svému synovi Johannu Philipovi, kterého nechal vyučit černobarvířem. Při přenechání v prosinci 1732 za ni od potomka ani nic nechtěl, Philip měl mít jen povinnost odvádět vrchnosti ročně daň ve výši jednoho zlatého a deseti krejcarů.^{97]}

Staříčkému a sešlému Ferdinandu Victorinovi Müllingovi se někdy po polovině března 1753 velmi přitížilo. Poslední vůli už měl sepsanou, 22. března přijal poslední pomazání a den nato zemřel. Pohřeb, jistě početně navštívený, se konal za další tři dny.^{98]} Poté co byl publikován testament, převzal jeho dům (č. p. 55) i s dílnou, polností, louky a stodolu ve Vranově jeho syn Josef Anton, vše uvedené v hodnotě 185 zlatých. Polnosti byly na třech místech a celkem měly přes osm strychů. Musel ovšem vyplatit svou ovdovělou nevládní matku, čtyři sestry, bratra Sebastiana a sirotky po páté sestře. Každý dostal 23 zlatých a 7 krejcarů. Starší bratr Johann Philip už byl očividně vyplacen dříve. K testamentu se pořídil také dodnes dochovaný inventář, který sice na prvním místě zachytil stříbrný prstýnek, ale pak už to byly spíš věci domácí potřeby (např. truhla na mouku, máselnice, mosazné, železné i kamenné závaží, váhy samotné, měděné nádoby), nábytek, textilie, nářadí apod., ale i jedna pistole a jedna malá flinta, povoz, dobytek (krávy, volí), dřevo i obilí.^{99]}

95] Tamtéž, fol. 46r-48r. Když pak od gruntu č. p. 43 vdova Eva Müllingová v roce 1727 dala servitskému klášteři svůj pozemek se stodolou poblíž vápenky při klášterní cestě, klášter se za to zavázal, že odvede 15 zlatých Ferdinandovi V. Müllingovi.

96] SOKA Jindřichův Hradec, pracoviště zámek, Černínská ústřední správa, fascikl 673, Rabštejn, nezpracováno (nefoliováno). Žádost primátora a mydláře Ferdinanda Victorina Müllinga z jara 1734.

97] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 276r.

98] SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 04 (Narození, oddání, zemřelí 1743–1784), fol. 23r.

99] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 173v a následující.

Nejmladším synem Sebastianu Müllingovi a jeho ženy Dorothy byl **Andreas**. Společně s kmotrem Hieronymem Kirschem, zámeckým hejtmanem, ho pokřtili 27. listopadu 1670.^{100]} Mnoho o něm bohužel nevíme, dokonce ani to, jakým řemeslem se vlastně živil. S vysokou pravděpodobností ale nebyl na rozdíl od otce či bratrů Petera a Johanna Georga řezníkem, jelikož v roce 1715 sice vrchnosti také dlužil nemalou částku (zhruba 18 zlatých), nikoli však za dobytek, nýbrž za obilí, dřevo a (vypůjčenou?) hotovost.^{101]} Okolnost, že ve zdrojích není ani jednou zmíněna jeho profese, stejně jako jeho uvedený dluh za obilí, může znamenat i to, že se řemeslem neživil a vystačil si se správou rodného gruntu a zemědělskou produkcí na k němu přináležejících polnostech a pastvinách. Tento dům, budoucí č. p. 43, odkoupil od své ovdovělé matky Dorothy v roce 1701 i se zahradou, loukami a pozemkem nad Horní bránou za 124 rýnských zlatých. Částka byla rozdělena mezi něj (24 zlatých), bratra Ferdinanda Victorina (24), sestry Ester (24) a Rosinu (24), o trochu víc (28) dostala matka. Příbuzné měl pak vyplácet čtyřmi zlatými ročně, přičemž s Ferdinandem Victorinem se dohodl, že mu dá svou zahradu v hodnotě dvanácti zlatých a doplatí mu dalších dvanáct. Matka měla zůstat až do své smrti v domě a syn se o ni starat. Podle dochovaných zápisů pravidelně splácel až do roku 1720, následná splátka už mu dopřána nebyla.^{102]}

V rabštejnských matrikách se poprvé od svého narození objevil Andreas v srpnu 1696, kdy se stal jedním ze čtrnácti (!) svědků při křtu nemanželského syna Rosiny Weberové.^{103]} Hned o rok později se 17. listopadu oženil s Evou Wanglerovou, dcerou zdejšího krejčího Johanna Wanglera.^{104]} Určitě s její rukou získal i slušné věno, ať už šlo o hotovost nebo o nějakou nemovitost. Lze předpokládat, že když začátkem roku 1708 rabštejnský vicerychtář Ludwig Wangler, Müllingův švagr, manželům předal menší pole za farní zahradou v hodnotě deseti kop grošů míšeňských, šlo ještě o uspokojení nevěstiniých pohledávek.^{105]} Eva svému choti ve čtyřiaadvacet let dlouhém manželském svazku povila osm dětí, z toho šest synů a dvě dcery. Jako první to byla v srpnu 1698 pokřtěná dvojčata Bartolomeus a Johann Heinrich. Prvnímu chlapci byl kmotrem zdejší kantor Sukovanský, druhému patrně přespólní Johann Heinrich

100] SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno

101] SOKA Jindřichův Hradec, pracoviště zámek, Černínská ústřední správa, fascikl 673, Rabštejn, nezpracováno (nefoliováno). Seznam dlužníků z roku 1715.

102] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 46r.

103] SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno.

104] Tamtéž.

105] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn nad Střelou, inv. č. 176 – Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 47r

Dallmann.^{106]} Bartolomeovi bylo na světě dopráno jen několik málo hodin či dní,^{107]} Johann Heinrich projevilo větší vitalitu. Následovala dcera Anna Magdalena, již byla kmotrou Maria Sukovanská.^{108]} Stojí za zmínku, že když se o deset let později Andreasovi narodila druhá dcera, Maria Clara, stala se její kmotrou pro změnu Anna Clara Sukovanská.^{109]} Rodinu rabštejnského kantora tak můžeme bez pochyb zařadit k nejbližším přátelům Andree a Evy Müllingových. Mezi další se mohli řadit sládek Johann Baumann coby kmotr jejich syna Johanna Bartolomea (1702), mlynář Ludwig Rath, kmotr malého Josefa (1705), Johann Schwarz, jenž stál u kolébky Johanna Wenzla (1707), či blíže nám neznámý a jistě přespolní Felix Manzer, kmotr Müllingova benjamínka Felixe Josefa (1713).^{110]}

Dospělosti svých dětí se Andreas Mülling dožil jen v případě nejstaršího syna Johanna Heinricha, jehož další osudy však neznáme, a dcery Anny Magdaleny. Zesnul krátce před 28. dubnem 1721 ve věku padesáti let.^{111]} Osirelý grunt pak ještě několik dalších let vedla ovdovělá Eva Müllingová, než se (Johann) Bartolomeus koncem roku 1727 oženil a následujícího léta od matky celou usedlost odkoupil – mimochodem, za stejnou cenu, za jakou ji kdysi získal jeho otec. Nepatřil k ní už ale pozemek za stodolou u vápenky poblíž cesty, který Eva Müllingová rok předtím dala servitskému klášteru oproti závazku, že jeho představení odvedou patnáct zlatých jejímu švagrovi, rabštejnskému primátorovi Ferdinandovi Victorinovi Müllingovi.^{112]} Ani tím ale nebyly jeho pohledávky vůči mladšímu bratrovi definitivně vyrovnány. Dalších deset zlatých si stále nárokoval na jeho domě, na němž vázlo i množství jiných pohledávek (mj. 8 zlatých hostinskému Franzi Müllingovi), které musel do budoucna hradit Bartolomeus a díky nimž toho na Andreasovy dědice moc nezbylo. Po odečtení všech dluhů zůstalo vdově, jejím pěti synům a dosud nevybyté dceři Marii Claře k podělení necelých čtyřicet zlatých.^{113]} Tato skutečnost na Andree se Müllinga nevrhá právě dobré světlo jako na úspěšného hospodáře.

106] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, ŘKFÚ Rabštejn nad Střelou, sign. Rabštejn nad Střelou 02 (narození, oddání, zemřelí 1657–1720). Nefoliováno, nepaginováno. Chlapci byli pokřtěni 18. srpna 1698.

107] Tamtéž. Bartolomeův pohřeb proběhl ve druhé půli srpna.

108] Tamtéž. Anna Magdalena byla pokřtěna 15. července 1700.

109] Tamtéž. Maria Clara byla pokřtěna 28. září 1710.

110] Tamtéž. Johann Bartolomeus byl pokřtěn 27. srpna 1702, Josef 22. února 1705, Johann Wenzl 15. září 1707 a Felix Josef 27. dubna 1713.

111] SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, Římsko-katolická farnost Rabštejn nad Střelou, sign. 03 (Narození, oddání, zemřelí 1721–1742). Nefoliováno, nepaginováno. K uvedenému datu proběhl pohřeb.

112] SOA Plzeň, pracoviště Klášter, VS Manětín – Rabštejn, inv. č. 176, Kontraktní kniha 1661–1788, fol. 53r.

113] Tamtéž, fol. 48r–50r.

Ani poté, co krátce po polovině 18. století zemřel poslední ze Sebastianových synů Ferdinand Victorin, müllingovský rod v Rabštejně neuvadl. Reprezentovala jej vždy velmi početná skupina dalších generací, které se živily primárně řeznictvím a koželužstvím, ačkoli někteří Müllingové pracovali třeba i jako hostinští, pekaři nebo jiní řemeslníci. Mnozí z rodného města odešli a našli svůj nový domov jinde (kupříkladu Johann až v daleké Vídní) – rabštejnskou honoraci na každý pád i po zbývajících dvě století zůstali. Patřili tu k nejzámožnějším občanům a coby členové lokální správy své město navenek reprezentovali. Zvláště skvělou kariéru a majetkový vzestup prodělali otec Georg a syn Josef, první ve druhé polovině 18. století, druhý v první polovině století následujícího. Kromě toho, že jim v Rabštejně náleželo hned několik domů a velké množství půdy, stáli také dlouhé roky v čele svého města. Až v důsledku válečných a poválečných událostí museli i Müllingové svůj rabštejnský domov opustit.

The first and second generations of Müllings from Rabštejn nad Sřelou. Creators of the new elite of a small West Bohemian town

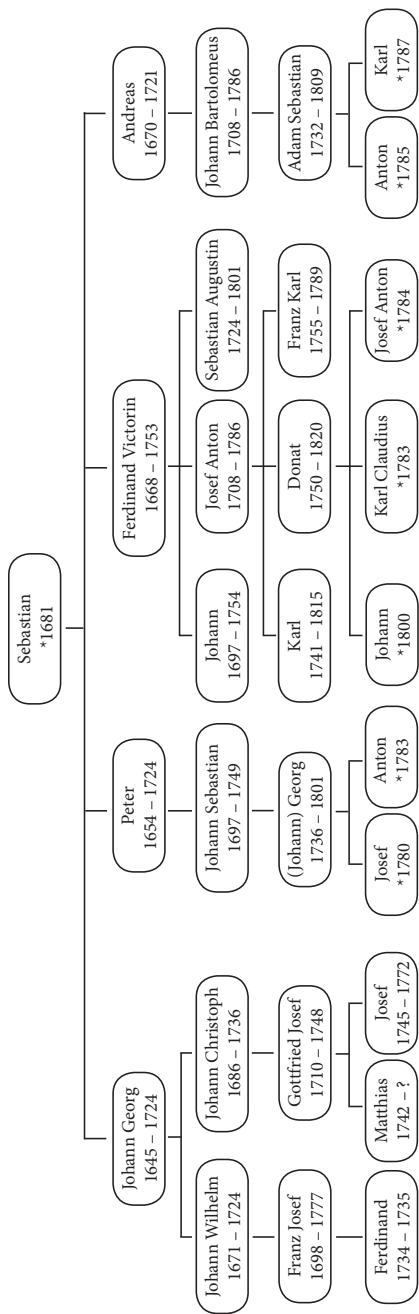
Summary

Sebastian (†1681) was the first in Rabštejn nad Sřelou documented (1644) member of Mülling family. He probably came to the town during the Thirty Years' War and made a living here, very successfully, as a butcher. He acquired several real estates and such prestige within the local society that even the function of mayor did not pass him by. He had a large number of children with his first and second wives, of which four sons stayed in his native Rabštejn and founded their own vital family lines that flourished here until the 20th century. Johann Georg (1645–1724) was a butcher too and also an important representative of the town administration, a very wealthy man. To this day, a column with a cross and the date 1683 commemorates him, allegedly created after an unfortunate collision between his vehicle and a child. Peter (1654–1724) was not very involved in local politics and devoted himself to his craft. Like his father and brother, he was a butcher (he made it to one of the guild masters), but he also ran a tavern. The long-lived Ferdinand Victorin (1668–1753), a trained tanner, but also a soap maker, became a shining figure of his family. At one time, he was not only one of the richest citizens of Rabštejn, but also a central Rabštejn authority, for many years councilor and mayor. A man who was popularly invited by his neighbors to be the godfather of their children or to witness wedding festivities. Ferdinand Victorin was also able to take care of the livelihood of his descendants in an exemplary manner, so that even three of his sons could stay in Rabštejn and be independent householders. In contrast,

the youngest Sebastian's son Andreas (1670–1721) probably did not inherit so many talents from his father. We don't know his trade, he could have made do with farming on agricultural land. As the only one of the brothers, he got into financial difficulties and his real estate was heavily in debt. Nevertheless, even his descendants were to play an important role in Rabštejn.

Kříž Johanna Geoga Müllinga z konce 17. století, foto autor 2023

Schematický rodokmen Müllingů

Západočeský seniorát ČCE po roce 1989

Lukáš VYDRA

Abstract: This study is dedicated to West Bohemian Seniority which is an administrative unit of Evangelical Church of Czech Brethren, which all congregations in Western Bohemia, that is in Pilsen and Karlovy Vary Region, fall under. The document focuses on several chosen chapters of modern West Bohemian Seniority's. The primary method used for writing the document is oral history. Memories of the witnesses correspond and complete the information taken from literature or internet resources.

Key words: Evangelical Church of Czech Brethren; West Bohemian Seniority; New Orientation; reemigration; church today

Úvod

Českobratrská církev evangelická (zkráceně: ČCE) je největší protestantskou církví v České republice, současně se jedná o třetí největší církev u nás (po církvích katolické a pravoslavné). Založena byla 19. prosince 1918. Navázala na protestantské myšlenky Jana Husa, Petra Chelčického a Jana Amose Komenského, ale také na reformaci světovou, reprezentovanou Martinem Luthermem či Janem Kalvínem. Rozmach byl v období první republiky značný – za první rok se k ČCE přidalo přes čtvrt milionu věřících. Často se jednalo o členy, kteří k českobratrské církvi přešli přes takzvané přestupové hnutí, jelikož ryze evangelických rodin bylo v prostoru českých zemí poskrovnu. Roku 1919 byla zřízena Husova bohoslovecká fakulta – dnešní Evangelická teologická fakulta spadající pod Univerzitu Karlovu. Během první republiky rostl nejen počet věřících, ale i počet sborů. V roce 1938 už bylo evidováno více než 325 000 věřících. Během německé okupace a zejména během období komunistické vlády v Československu se situace Českobratrské církvi evangelické razantně změnila. Pokud bychom nazvali předchozí prvorepublikové období jako období rozkvětu a rozmachu, druhá polovina dvacátého století se nesla ve znamení snahy udržet si pozice. Církvi byly po roce 1948 zabaveny majetky, včetně sborových domů, které mnohé sbory stavěly společně s kostelem za účelem obživy. Současně nastala perzekuce kněží a věřících. Je ovšem nutno dodat, že v menší míře, než jak to pocítili katolíci. Režim si uvědomoval „pozitiva“ této církve – byla početná a její vedení sídlilo v Praze (na rozdíl od církve katolické), navíc i někteří vlivní představitelé ČCE byli ochotni vést s režimem dialog – známým příkladem je Josef Lukl Hromádka. Režim proto ČCE často

představoval vnějšímu světu jako příklad toho, jak se v komunistickém Československu daří věřícím. Období komunistické vlády sice nebylo pro Českobratrskou církev evangelickou jednoduché, avšak duchovním i věřícím se podařilo tuto zkušenost zdárně překonat.^{1]}

Primární metodou při vypracování této studie byla orální historie, tedy vzpomínky pamětníků. Text se skládá ze sedmi rozhovorů s pamětníky: Ing. Josefem Benešem, bývalým seniorátním kurátorem, Janem Esterlem, členem sboru v Chrástu, Mgr. Miroslavem Hamarim, současným seniorem Západočeského seniorátu, MUDr. Jaroslavem Krausem, bývalým kurátorem sboru v Mariánských Lázních, Janem Pospíšilem, kurátorem sboru ve Stříbře, Jaroslavem Řezníčkem, bývalým mistokurátorem Korandova sboru a MUDr. Mikulášem Zoubkem, bývalým seniorátním kurátorem.

Všechny rozhovory jsou uloženy v soukromém archivu autora. Rozhovory byly vedeny polostrukturovaně. V rámci studie byly vždy předem připraveny otázky pro pamětníky, avšak pokud konverzace s pamětníkem vedla k jinému, nepřipravenému tématu, nebyla potřeba vracet se k původním otázkám a rozhovor plynul dál. Všechny rozhovory trvaly v průměru jednu hodinu. Volba pamětníků nebyla náhodná, každý z nich zastával v průběhu svého života důležitou roli v seniorátu, či velmi silně vnímá církevní život. Také se jedná o osobnosti, které mají různé názory, a to nejen na problematiku zbožnosti, ale také na otázky ohledně vedení církve či na otázky politické. Právě na pluralitě názorů v otázkách nejnovějších dějin tato stať staví. Text se snaží být objektivní.

Hlavním cílem textu je předložit přehled stěžejních bodů v porevolučních dějinách Západočeského seniorátu. Vzhledem k tomu, že vychází primárně z metody orální historie, je v něm zachyceno doposud nikde neuvedené svědectví o dějinách této českobratrské správní jednotky.

Obecné informace o seniorátu v rámci ČCE

Českobratrská církev evangelická si už od svého počátku velice zakládá na demokratických principech, které aplikuje i v řízení své církve. Od nejvyššího správního orgánu, kterým je synodní rada v čele se synodním seniorem^{2]} a synodním kurátorem^{3]}, přes senioráty, které jsou dle definice církevního řádu ČCE „*společenství sborů spojených v určitém obvodu ke společné církevní*

1] K dějinám ČCE podrobněji Zdeněk R. NEŠPOR, *Sto let Československé církve evangelické a Církve československé (husitské): Náboženské organizace, společenská poptávka a racionalita řízení*, Český časopis historický 116, č. 4, 2018, s. 1059–1078. Viz také Peter C. A. MORÉE, „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“. *Protestantské církve a Josef Lukl Hromádka v letech 1945–1969*, Benešov 2015.

2] V současnosti je jím synodní senior Mgr. Pavel Pokorný.

3] V současnosti je jím synodní kurátor Ing. Jiří Schneider.

*činnosti a správě,*⁴⁾ až po samotné sbory. Každý sbor musí příslušet k některému ze seniorátů ČCE. „*Seniorát je vlastně jakoby mezičlánek řízení. Církev je tvořena farními sbory, seniorátními sbory. Seniorátů je čtrnáct. Sdružuje sbory v lokalitě – náš západočeský, to jsou kraje Plzeňský a Karlovarský. Je jich 23,*“⁵⁾ vysvětluje nynější senior Miroslav Hamarim.

V současnosti je na území Čech, Moravy a Slezska 14 seniorátů.⁶⁾ Konkrétně to jsou: Pražský, Poděbradský, Jihočeský, Ústecký, Liberecký, Královohradecký, Chrudimský, Poličský, Horácký, Brněnský, Východomoravský, Moravskoslezský, Ochranovský a Západočeský senioráty, kterému bude v této stati věnována pozornost.

Samotné slovo seniorát má dva významy. V prvním případě se vykládá jako právo nejstaršího člena panovnického rodu na vládu.⁷⁾ Ve druhém případě označuje správní jednotku evangelických církví.⁸⁾ Pojem senior se pojí už s tzv. novou jednotou bratrskou. „*V nové Jednotě se členstvo dělilo na začínající, prospívající a dokonalé. Bratři a Sestry z dokonalých byli pověřováni různými úkoly. V čele sborů stáli správcové (=kazatelé), kteří ve svém domě vychovávali a vzdělávali také učedníky, jáhny a budoucí kazatele. Podmínkou přijetí do sboru byl také závazek zachování řádů a kázně. Správci sboru ve výchově mládeže i dospělých pomáhali Bratři soudcové (=starší, presbyteri). Správcové sborů se čas od času scházeli na synodách, jejich závazná usnesení ve věcech víry, řádů a života Jednoty byla zapisována a vyhlášována dekrety (=rozhodnutí). Jednotu jako celek spravovala „úzká rada“, složená ze čtyř starších (=seniorů, biskupů) a osmi až dvanácti spolustarších (=konseniorů). Seniori ustanovovali sborům duchovní správce, občas sbory navštěvovali (=vizitovali).*“⁹⁾

Následující podkapitoly budou sledovat dva podstatné seniorátní orgány. Seniorátní výbor a seniorátní konvent.

4) *Církevní zřízení* [online]. Českobratrská církev evangelická. 2021 [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: www.evangelnet.cz/cce/czr/cz.html#P26.

5) Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim (současný senior Západočeského seniorátu) dne 23. srpna 2021. Záznam rozhovoru je uložen v soukromém archivu autora.

6) Nekorespondují s územním rozložením krajů České republiky.

7) V Čechách bylo toto právo uplatňováno pro nástup na knížecí trůn v raném středověku až do vlády Přemysla Otakara I., který toto právo zrušil a nahradil primogeniturou.

8) Kromě ČCE využívá toto označení také Církev bratrská, Slezská církev evangelická augsburského vyznání a v zahraničí evangelické církve na Slovensku, v Srbsku a v Polsku.

9) Václav PLACHT, *Přehled dějin křesťanství naší vlasti (s ohledem na Plzeň a Západočeský seniorát)*, Plzeň 1988, s. 59.

Seniorátní výbor

V čele seniorátu stojí seniorátní výbor, který se skládá ze dvou částí – z duchovních a laiků. Duchovní část tvoří senior, konsenior (seniorův náměstek), druhý náměstek a dva náhradníci. Laickou část tvoří seniorátní kurátor, dva jeho náměstkové a dva náhradníci. Nutno dodat, že počet členů závisí na počtu věřících v daném seniorátu, v Západočeském seniorátu jsou členy seniorátního výboru pouze dva faráři a dva laici. Seniorátní výbor je správním orgánem seniorátu. V rámci správy ČCE přísluší seniorátnímu výboru tyto úkoly: „*Dohlížet na činnost farních sborů seniorátu a jejich hospodaření, konat v nich vizitace podle Řádu vizitací sborů a ukládat opatření; rozhodovat o výši kazatelských úvazků ve farních sborech; dohlížet na působení kazatelů, starších a jiných církevních pracovníků v seniorátu, pečovat o jejich výchovu a vzdělávání, podporovat je v jejich působení; vyzývat orgány a pracovníky farních sborů seniorátu k plnění povinností uložených Církevním zřízením a řády nebo usneseními a rozhodnutími církevních orgánů; (...) rozhodovat o odvoláních proti usnesením, rozhodnutím a volbám orgánů farních sborů; na návrh předsednictva konventu svolávat zasedání konventu a spolu s předsednictvem konventu je připravovat; předkládat konventu zprávu o stavu, činnosti a potřebách seniorátu; vykonávat usnesení konventu a synodu, provádět rozhodnutí synodní rady a pokyny ÚCK^{10]}, jež se týkají seniorátu; starat se o hospodaření seniorátu a správu jeho majetku podle Řádu hospodaření církve; starat se o archiv seniorátu; posílat synodní radě na vědomí zápisy ze svých zasedání a ze zasedání konventu, protokoly o vizitacích a o předání a převzetí správy farních sborů seniorátu; schvalovat sborové a kazatelské statuty a posílat je na vědomí synodní radě; schvalovat návrhy staršovstev na zřízení kazatelských stanic a jejich statuty; schvalovat usnesení sborových shromáždění o počtu starších a náhradníků; vyjadřovat se k žádostem, návrhům a odvoláním podávaným instančním cestou synodní radě; (...) podávat synodní radě na požádání zprávu o všech záležitostech, které se týkají farních sborů a seniorátu, a dát jí nahlédnout do svých spisů; na výzvu synodní rady jednat se staršovstvy farních sborů o nápravě nedostatků v hospodaření podle Pravidel hospodářské pomoci.“^{11]}*

Bývalý seniorátní kurátor Josef Beneš k činnosti seniorátního výboru řekl toto: „*Seniorátní výbor je často v pozici jakéhosi soudce. Musí věci zklidňovat. Musí chápat faráře jako člověka, který má nárok na svou vlastní existenci, na svůj vlastní názor. Musí to umět posoudit a musí si říct, na jakou stranu se přikloní. Jestli na tu stranu duchovní, nebo na tu druhou, protože se zpravidla na něj něco vytáhne, nějaký problém, že něco neplní. A vy musíte do toho moudře vstoupit a pokusit se zhodnotit, kdo má pravdu. Je to dost vysilující.“^{12]}*

10] Ústřední církevní kancelář.

11] *Řád o správě církve* [online]. Českobratrská církev evangelická. 2008 [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: www.evangelnet.cz/cce/czr/verze/czr_32-4/rsc.html#C35.

12] Rozhovor autora s Ing. Josefem Benešem (bývalý kurátor Západočeského seniorátu) dne

Podobný názor má i Mikoláš Zoubek, také bývalý seniorátní kurátor: „*Pořád si myslím, že klíčový pro život církve nejsou ty nadřazené struktury jako seniorátní výbor nebo synodní rada, ani konvent, ani synod, ale to klíčový, důležitý, je to, co se děje ve sborech. A proto jsme i tu naši funkci pojali tak, že my jsme tam čtyři, že jo, já, senior ještě další dva. Tak jsme ji pojali tak, že jsme se v maximální možný míře snažili respektovat to, jak žijou ty sbory, k čemu dochází, jak se rozhodují, co dělají. A i když to byly sbory, řekněme, různé, i malinko teologicky různé, my jsme sice jedna církev, ale to asi znáte, jako že existuje jedna politická strana, ale jsou tam různé názorové proudy, tak podobný to je v církvi.*“^{13]} Sídlem seniorátu je vždy sbor, ve kterém senior slouží jako farář. Seniorátní výbor má pro svou činnost několik poradních odborů a komisí. Členy těchto orgánů si výbor vybírá sám.

Samotnému seniorovi „*(...) přísluší zejména dohled na sbory a církevní pracovníky seniorátu a pastorační péče o sbory.*“^{14]} Seniorovými úkoly ve funkci je dle církevního řádu toto: „*Instalovat faráře a jáhny, uvádět je v úřad, udělovat jim dovolenou a oznamovat to synodní radě, starat se o administraci uprázdněných sborů a po projednání se staršovstvem uprázdněného sboru a seniorátním výborem ustanovovat administrátory s výjimkou administrátorů ve sborech, v nichž bylo rozhodnutím synodu zřízeno strategické kazatelské místo, starat se o řádné předání a převzetí správy farních sborů v seniorátu, starat se o řádné vedení kanceláře seniorátu.*“^{15]} Seniorátní kurátor zase zodpovídá za laickou oblast správy.

Seniorátní konvent

Důležitým orgánem v každém seniorátu je seniorátní shromáždění neboli konvent. Pan Hamari popisuje konvent těmito slovy: „*Konvent vlastně připravuje návrhy ze sborů pro synod.*^{16]} *Těch návrhů nikdy není zas tolik, ale je důležité, aby byly návrhy připraveny. Naposledy šlo o sloučení Chrástu a Kralovic. A takové věci schvaluje konvent. Má svoje předsednictvo. Čtyři lidé – dva laici a farářové.*“^{17]} Dle církevního řádu ČCE má konvent tyto úkoly: „*Konvent jedná o životě a práci seniorátu. Konvent volí na šestileté období seniorátní výbor.*“

27. srpna 2021. Záznam rozhovoru je uložen v soukromém archivu autora.

13] Rozhovor autora s MUDr. Mikolášem Zoubkem (bývalý kurátor Západočeského seniorátu) dne 4. prosince 2021. Záznam rozhovoru je uložen v soukromém archivu autora.

14] *Církevní zřízení* [online]. Českobratrská církev evangelická. 2021 [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: www.evangelnet.cz/cce/czr/cz.html#P26.

15] *Řád o správě církve* [online]. Českobratrská církev evangelická. 2008 [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: www.evangelnet.cz/cce/czr/verze/czr_32-4/rsc.html#C35.

16] Nejvyšší správní jednotka ČCE.

17] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim

Seniorátní výbor je čtyřčlenný^{18]} nebo šestičlenný podle rozhodnutí konventu, náhradníci jsou čtyři. Z farářů v činné službě seniorátu volí konvent seniora, jeho prvního příp. i druhého náměstka a dva náhradníky a ze starších seniorátu seniorátního kurátora, jeho prvního příp. i druhého náměstka a dva náhradníky. Za členy nebo náhradníky seniorátního výboru nelze volit kandidáty, kteří jsou v den volby starší 70 let. Volby potvrzuje synodní rada. Konvent volí na čtyřleté funkční období poslance na synod a jejich náhradníky. Konvent volí na šestileté období dva členy a dva náhradníky seniorátního představenstva Jeronýmovy jednoty z členů farních sborů seniorátu. Konvent volí na čtyřleté období poslance ústředního shromáždění Jeronýmovy jednoty z členů farních sborů seniorátu. Konvent se usnáší o návrzích na synod. Konvent volí na dobu určitou seniorátní faráře nebo jáhny.“^{19]}

Pravomocemi konventu jsou: „Na základě zprávy seniorátního výboru jednat o stavu, činnosti a potřebách seniorátu, farních sborů seniorátu a o činnosti seniorátního výboru, předkládat synodu stanoviska ke zřízení nebo sloučení farních sborů seniorátu, usnášet se o změnách sídel a změnách hranic farních sborů seniorátu, navrhnout synodu změny hranic seniorátu, navrhnout synodu zřízení seniorátních kazatelských míst, volit seniorátní faráře nebo jáhny na místa zřízená synodem, jednat a usnášet se o předlohách zaslaných synodní radou, o návrzích farních sborů, seniorátního výboru a členů konventu, jednat o stížnostech na seniorátní výbor, jednat a usnášet se o hospodaření seniorátu podle ŘHC,^{20]} volit revizory hospodaření seniorátu a jejich náhradníky.“^{21]}

Konvent má několik členů, jsou to: „Poslanci volení staršovstvy sborů seniorátu,^{22]} jeden člen správní komise, případně jeden člen staršovstva z každého sboru v seniorátu, kde bylo rozhodnutím synodu zřízeno strategické kazatelské místo; všichni faráři seniorátu samostatně spravující sbory a jáhnové povolání ke službě v administrovaném sboru; ostatní faráři a jáhnové působící v seniorátu, jimž konvent přiznává členství; kaplani, kteří jsou členy některého ze sborů seniorátu a jimž konvent přiznává členství; členové seniorátního výboru.“^{23]}

Členové konventu jsou voleni na čtyřleté funkční období a scházejí se jednou ročně, pokud si to ale situace žádá, může se konvent sejit i mimořádně.

18] Toto je případ Západočeského seniorátu.

19] *Řád o správě církve* [online]. Českobratrská církev evangelická. 2008 [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: www.evangelnet.cz/ccce/czr/verze/czr_32-4/rsc.html#C35.

20] *Řád hospodaření církve*.

21] *Řád o správě církve* [online]. Českobratrská církev evangelická. 2008 [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: www.evangelnet.cz/ccce/czr/verze/czr_32-4/rsc.html#C35.

22] Poslance konventu (a jejich náhradníky) volí staršovstva ze všech sborů v daném seniorátu. Sbory do 250 členů volí jednoho poslance, do 500 členů poslance dva, do 1000 členů tři a sbory, které mají přes 1000 členů, volí čtyři poslance.

23] *Církevní zřízení* [online]. Českobratrská církev evangelická, 2021 [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: www.evangelnet.cz/ccce/czr/cz.html#P26.

S takovými setkáním však musí souhlasit třetina poslanců konventu nebo třetina sborů seniorátu. V čele konventu stojí volené čtyřčlenné předsednictvo. Členové předsednictva konventu však již nemohou být v seniorátním výboru. Co se týče místa konání konventu, tak: „Snažíme se tak, aby se ty konventy střídaly. Jednou v severní části seniorátu, jednou v jižní části. Takže to je většinou na střídačku. Letos byl v únoru naprosto atypický konvent, byl virtuální, v tom internetovém prostředí kvůli protiepidemickým opatřením,“^{24]} Sdělil MUDr. Mikuláš Zoubek, který působí jako dlouholetý předseda konventů, a na otázku, zda je nějaké dlouhodobé téma, které se na konventech řeší, odpověděl: „Na konventu se řeší to, co nám předhodí synod. Potom ty obligatorní věci, včetně uzávěrek, ale pokaždý to bylo něco jiného. Ale nebylo stálé téma.“^{25]}

Popis Západočeského seniorátu

„Tenhle seniorát^{26]} nemůže zaujímat zvláštní místo. Protože v ČCE jsou kraje, které jsou velmi výrazné tradičně, jsou od toleranční doby. Vznikaly hned po vydání Tolerančního patentu. To jsou sbory na Valašsku, na Vysočině a v Polabí. Tam to vždycky byly evangelická centra. V západních Čechách vůbec, protože tady bylo vždycky německé obyvatelstvo a německá luterská církev. Ale nikdy se nejednalo o žádné významné místo pro ČCE, přestože zde byly velice výrazné osobnosti, jako byl Machotka, který byl také v Synodní radě v Praze.“^{27]} Těmito slovy popsal současný senior Miroslav Hamari postavení Západočeského seniorátu v rámci celé Českobratrské církve evangelické.

Českobratrská církev má na západě Čech opravdu velice specifickou pozici. A to hned z několika důvodů. Sbory buď vznikly v přestupovém hnutí, nebo byly reemigrantské. Evangelictví na západě Čech nemělo velkou tradici, tudíž tu nebyly sbory, na které by šlo „navázat“. Přestupové hnutí bylo akcí, která vznikla těsně po založení Českobratrské církve evangelické.^{28]} Šlo o možnost, aby každý křesťan, respektive pokřtěný člověk, mohl rychle konvertovat k Českobratrské církvi evangelické. Jednalo se tedy o sbory, ve kterých nebylo u věřících evangelictví zakořeněné. Evangelíky se lidé v těchto sborech stali často po vyslechnutí kázání evangelických farářů, které jim přišlo mnohem svěžeji či bližší než kázání katolická. Také to byli lidé, kteří měli jakýsi odpor k rakouskému mocnářství a tím pádem i ke katolictví, které bylo s monarchií spjato. Sbory z přestupového hnutí jsou například v Plzni, v Rokycanech, Chrástu, v Domažlicích či v Sokolově.

24] Rozhovor autora s MUDr. Mikulášem Zoubkem.

25] Tamtéž.

26] Myšlen Západočeský seniorát.

27] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

28] 17. prosince 1918.

Sbory reemigrantské měly (a stále mají) svá specifika. Jedná se o sbory, ve kterých si věřící evangelíci drželi svou víru během nuceného exilu v Německu, na Ukrajině či v Polsku. „*To my si vnitřně v seniorátu říkáme ta jižní část toho seniorátu. Ta severní část byla tvořena sbory, které byly z exulantů, z reemigrantů. Proto ten seniorát nikdy nebyl homogenní. I věroučně. Tamty sbory jsou pietistické, kdežto tyhle sbory jsou takové liberální. Tamty vznikaly po válce.*“^{29]} Jak uvedl pan senior Hamari, jedná se o sbory velmi uzavřené a poměrně konzervativní – ve srovnání se sbory přestupovými. Právě tato dualita mezi sbory Západočeského seniorátu dělá tento správní celek unikátním. Jako další definice reemigrantských sborů může sloužit toto prohlášení seniora Hamariho: „*Reemigrantské sbory vznikaly za jiných podmínek po druhé světové válce, kdežto přestupové vznikaly po první světové válce. Rozdíl jsou také kulturní. Oni vztikali z reemigrantů, kteří přišli ze Slezska nebo z Volyně, z dnešní Ukrajiny, Polska. Je tam rozdíl ve zbožnosti. Ti jižní jsou liberální. Na severu jsou pietistická, emotivní, entuziastická zbožnost.*“^{30]}

Právě tato dualita pomohla vytvořit specifickou tvář Západočeského seniorátu,^{31]} který se profiluje jako vnitřně velmi uzavřený: „*Na západě se ty sbory setkávají málo. Já jsem se minule při vizitaci v Teplé ptal, protože mají nejblíže Marjánky, ale tam není žádný kontakt. Ani dnes. Ani historicky. Ačkoliv k sobě mají pár kilometrů.*“^{32]}

Západočeský seniorát vznikl až roku 1925. Nezařadil se tedy mezi senioráty, které vznikly společně s ČCE v roce 1918. Plzeň s okolím patřila pod Pražský seniorát. Důvodem bylo nepochybně to, že v době vzniku ČCE neměl ani jeden z plzeňských sborů svůj vlastní kostel. To se změnilo právě v roce 1925, kdy v Plzni vznikl kostel Husova sboru. Údaje ze Zprávy o třetím synodu Českobratrské církve evangelické jsou prvními zprávami o vzniku Plzeňského seniorátu:^{33]} „*Po referátu Dr. Bednáře přijat jednomyslně s potleskem návrh ze seniorátu pražského ř. 6., doporučený příslušnou synodní komisí, a sice v tomto znění: 16. Synod vyhovuje přání hlasovných údů českobr. ev. sborů v Domažlicích, Královicích, Plzni vých., Plzni západ, Přešticích, Rokycanech, Strakonících a Volyni, aby se mohli odloučit od dosavadního seniorátu pražského, a povoluje zřízení samostatného seniorátu plzeňského, jehož obvod budou tvořiti obvody právě jmenovaných sborů. Synodní výbor se pověřuje, aby učinil další kroky potřebné k provedení tohoto usnesení.*“^{34]} Tehdejší nejsilnější

29] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

30] Tamtéž.

31] Nutno dodat, že reemigrantské sbory jsou prakticky v každém pohraničním seniorátu.

32] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

33] K přejmenování seniorátu na Západočeský došlo v roce 1953.

34] *Zpráva o třetím synodu Českobratrské církve evangelické* [online], Praha 1925, s. 15. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: www.ustredicce.e-cirkev.cz/ustredni-cirkevni-kancelar/agenda/archiv.

osobností českobratrské církve v západních Čechách byl bezpochyby farář Korandova sboru Karel Machotka. Ten se stal prvním západočeským seniorem. Seniorátním kurátorem se stal Josef Pohanka.

Západočeský seniorát tvoří tyto sbory: Aš (s kazatelskými stanicemi v Hranicích v Čechách, Podhradí a v Mokřínách), Černošín (s kazatelskou stanicí v Lestkově), Dolní Bělá, Domažlice, Horní Slavkov (s kazatelskou stanicí v Novém Sedle), Cheb (s kazatelskými stanicemi ve Františkových Lázních, Hazlově, Hrzíně, Libé a Plesné), Chodov u Karlových Varů (s kazatelskou stanicí v Nové Roli), Chrást u Plzně (s kazatelskými stanicemi v Radnicích a Kralovicích), Karlovy Vary, Kdyně na Šumavě, Mariánské Lázně (s kazatelskými stanicemi v Lázních Kynžvart a ve Třech Sekerách), Merklín u Přeštic, Nejdk (s kazatelskou stanicí v Jáchymově), Ostrov, Plzeň – Korandův sbor, Plzeň – západní sbor (s kazatelskou stanicí v Nýřanech), Podbořany (s kazatelskými stanicemi v Oráčově a Valeči), Přeštice, Rokycany, Sokolov (s kazatelskými stanicemi v Kraslicích, Kynšperku na Ohří a Rotavě), Stříbro, Teplá (s kazatelskou stanicí v Toužimi).

Dějiny Západočeského seniorátu po roce 1989

S nově nabytou demokracií a svobodou po sametové revoluci nastala pro všechny církve velká změna. Navrácení majetků, konec státního dohledu, konec cenzury, to všechno byly skvělé demokratické kroky, ale svoboda s sebou přinesla také odliv věřících. Nastala možnost „žít mimo sbory“ – jezdit na dovolené, pracovat a studovat v zahraničí,^{35]} trávit čas v jiných organizacích a možnost najít si jiné, mladé, nové protestantské církve. Západočeský seniorát zkrátka vstup do nového tisíciletí velice pocítil a musel se nové realitě přizpůsobit. Tato kapitola bude sledovat několik témat, které s sebou demokratické uvolnění přineslo. Na úvod této problematiky je vhodné uvést reflexi doby od pana Jana Esterleho: „*Bylo to zvláštní, v době té totality měli senioři starost, protože byli pořád pod kontrolou státní moci. Tady potom už je nekontrolovala vyloženě státní moc, ale celkově to narovnáni těch vztahů, třeba v hospodářství, začalo přinášet tolik agendy... Vlastně paradoxně se dostali do podobný situace časově jako ti senioři před tím, a to jen protože zákony téhle země jim dávali tolik povinností, které souvisí s tím úřadem, že museli dávat pod spoustu věcí podpisy a museli vědět, proč je tam dávají, že nakonec ta sborová práce už byla někdy problematická. Nechci to soudit, nechci to odsuzovat.*“^{36]}

35] Což pro Západočeský seniorát znamená největší úbytek věřících, protože se mnozí lidé odstěhovali do Německa za práci a přešli tam pod německé evangelické sbory.

36] Rozhovor autora s Janem Esterlem, (člen sboru v Chrástu), dne 17. března 2022. Záznam rozhovoru je uložen v soukromém archivu autora.

Ačkoliv je bezesporu faktem, že pád komunistického režimu byl nutný a demokratické směřování Československa a později České republiky vítané, našlo se po revoluci několik nešvarů, které souvisely s demokracií, otevřenou diskuzí, a hlavně s vyrovnáním církve s minulým režimem. Na tomto místě je vhodné popsat příběh Nové orientace.^{37]} Ten po revoluci nekončí. Naopak. Její členové se – stejně jako celé Československo – dostali do nově nabyté svobody, která s sebou přinášela i prostor pro otevřenou kritiku a diskuzi. To dalo možnost zvláště mladým farářům podívat se na Novou orientaci kriticky. „*Noví faráři začali Nové orientaci vyčítat, že byla příliš vstřícná státu, taková teze byla Nové orientace. My jsme, jakožto evangelíci, socialisté, máme sociální smýšlení, které bylo v české reformaci trvale přítomno, a pokud se snažíme kritizovat stát a státní policii, tenkrát se o lidských právech moc nemluvilo, tak to děláme proto, že máme socialismus rádi. A ti mladí začali vyčítat, že jsme byli mírní, a že Hromádka^{38]} byl nalevo. A paradoxně. Já jsem po sametové revoluci zůstal na pozicích Nové orientace, a zase jsem to dostával zpátky z těch pozic, že teď tady máme demokracii a svobodu a ty tady budeš šířit nějaké... Vlastně ta konzistence mých názorů se stávala kontraproduktivní. A někteří mě neměli rádi tenkrát a pak mě přestali mít rádi z druhé strany. Tenkrát říkat chudí a bohatí, to se mohlo. Ježíš byl chudý a byla kritika boháčů. A po sametové revoluci*

37] Jednalo se o teologický proud v ČCE vzniklý v roce 1962. Pátěř Nové orientace tvořily skupiny farářů, ale i laiků. Největší snahou tohoto proudu bylo aktivně hovořit o poměrech v tehdejší Československu a podrobovat tyto poměry kritice – samozřejmě s teologickým podtextem. Komunistické orgány ale Novou orientaci chápaly jako politické hnutí, které je třeba potlačit. Šlo o proud, který byl aktivní napříč celou českobratrskou církví – Západočeský seniorát tedy nevyjímaje. Nová orientace ale také vycházela z díla Emanuela Rádl, biologa a filosofa, který se intenzivně zabýval problematikou pravdy a trvání na pravdě, či z myšlenek Dietricha Bonhoeffera, německého evangelického teologa, který zdůrazňoval nutnost dialogu mezi věřícími a nevěřícími. Nutno dodat, že komunistické orgány přisuzovaly Nové orientaci větší sílu, než ve skutečnosti měla. Později se z pojmu Nová orientace stala jakási generalizační pomůcka Státní bezpečnosti – kdo byl z ČCE v opozici proti režimu, byl dle StB automaticky členem Nové orientace. StB se stále pokoušela Novou orientaci rozvrátit zevnitř, zdiskreditovat její členy či donutit evangelíky, aby činnost Nové orientace ignorovali. Z teologického hlediska šlo v Nové orientaci o snahu následovat učení Ježíše Krista nejen v prostoru církve či teologické akademie, ale hlavně v celém životě. Přijmout fakt Ježíšova božího původu a nesnažit se za každou cenu z něj udělat bratra věřícího – o tento způsob pojetí víry se snažila komunistická ideologie, neboť takto mohl být Kristus mnohem lépe „uchopitelný“ pro materiální svět. Nová orientace dbala na správné a – dalo by se říci – doslovné čtení Písma. Písmo pro ně bylo svědectvím o Boží cestě za člověkem. Vážně se také zabývali druhým příchodem Krista a příchodem Božího království na zem. Zdůrazňovali Kristovu solidaritu s nemocnými, vyloučenými či chudými. Evangelium byla pro Novou orientaci životní cesta. Stejně jako Nového zákona si Nová orientace vážila i zákona Starého. Také byl zdůrazňován Duch svatý, který má vytvářet mírumilovné společenství plné lásky, radosti a modliteb – vlastně jde o ideální představu sborového společenství. Zajímavé je také vyzdvížení nutnosti dialogu s ateisty či sledování pokroků v technice, sociologii, filozofii, ale i v politice, stejně jako pochopení rozdílů mezi mentalitou města a venkova.

38] Josef Lukl Hromádka – významný evangelický teolog a vysokoškolský pedagog, který se zaměřoval na teologickou interpretaci marxismu.

to téma šlo pryč – chudí a bohatí a sociální rozdíly, to se moc nechtělo slyšet. A teď já jako nepřátelská osoba kategorie C, a pak jsem byl v městské politice a mě říkali, že jsem naružovělej,^{39]} uvedl MUDr. Jaroslav Kraus, bývalý kurátor sboru v Mariánských Lázních.

Samozřejmě, po tomto prohlášení vyvstává otázka, zda pan Kraus vnímá něco z minulého režimu, co bylo, kromě placení farářů ze státní kasy, lepší než dnes. „*To se asi tak nemůže brát. Dříve se dbalo na to, co tomu řekne církevní tajemník, a dnes, jestli je to účetnický v pořádku a jestli se naše církev prezentuje dost loajálně k novému trendu. Je to trošku s obráceným znaménkem. Ta církev pod tlakem diskutovala více o teologických otázkách, a to opírala o svou víru. A to se teď nedělá. Teologie je odsunuta na stranu. Zůstalo jen pár dogmat a lidská práva.*“^{40]} Můžeme tedy vidět, že neexistuje jednota v pohledu na dnešní dobu, což je vlastně dobře, neboť právě to utváří demokratickou diskuzi, na níž je nejen naše země, ale i Českobratrská církev evangelická postavena.

Problematika přijetí minulosti a toho, že během komunismu nešlo být stále neutrální, byla, zvláště v devadesátých letech, velkým tématem. Svě k tomu řekl i bývalý seniorátní kurátor Josef Beneš: „*To všechno se projevilo v tom zlomu demokratizačním. Kdy ti takzvaní disidenti, kteří se takzvaně nezaprodali, tu vrstvu lidí vedení hrozně kritizovali. To personálně se ta církev hrozně vysílila. Byť jsme křesťané, měli bychom si odpouštět, měli bychom být moudří, měli bychom chápat situace těch předchůdců, takže došlo k divnejm situacím. Divnejch střetů, kdy se ty skupiny lidí, kteří byli takzvaně demokratický, snažily najít své pozice, a byli v tom bohapusté kompeteční spory a boje o pozice v církvi, a to jí dalo hrozně zabrat. Místo, aby se moudře nadechli, poplácali se po ramenou a řekli si, kluci, vy jste to měli těžký, protože vám ti debilní komunisti šlapali na krk, a tak dál, chápem to. Tak pojďme to dát znovu dohromady a jedem dál. Vždyť jde o křesťanství.*“^{41]}

Kontrast s dobou minulou – tedy s komunistickou – a dobou demokratickou je patrný také ve věcech povinného vykazování věřících. Pan Zoubek při rozhovoru upozornil na jeden nešvar, který se během doby jeho funkce jako seniorátního kurátora odehrával: „*Za komunistů jsme byli zvyklí, že jsme vykazovali hausnumera v počtu členů. A tenkrát nám ti faráři vysvětlovali, aby si ti komunisti mysleli, že je nás víc, než je. A když nastala revoluce, tak my jsme začali tlačit na faráře, ať jsou poctiví a přiznejme, že těch členů je polovina. Někteří faráři to akceptovali a některý ne. Já, když jsem jako seniorátní kurátor jezdil po sborech, tam jsem dělal kontrolu, popovídat si a já vždycky chtěl vidět kartotéku. A to je problém. Málokterý sbor ji měl. A to je velká práce ji založit.*

39] Rozhovor autora s MUDr. Jaroslavem Krausem (bývalý kurátor sboru v Mariánských Lázních) dne 9. března 2022. Záznam rozhovoru je uložen v soukromém archivu autora.

40] Tamtéž.

41] Rozhovor autora s Ing. Josefem Benešem.

To musíte z křesťanských knih, oddacích knih a konfirmačních knih vybrat všechna jména, získat adresy, obeslat je, jestli žijou a tak. Protože my máme jiné členství než v jiných církvích. Pokud je někdo pokřtěnej před čtyřiceti lety, tak je pořád členem. Katolíci ty to maj nejjednodušší, ti nemají žádné kartotéky. A malý církev, nechodíš rok nebo dva, tak tě vyškrtneme. Takže já jsem jednou přijel do jednoho malého sboru, že prej mají problém sehnat lidi do staršovstva. A že se jich na bohoslužby schází pět a půl. A já na to, že v kartotéce máte dvě stě lidí, takže se vás schází dvě stě. A oni vždycky takový výmluvy. Tak jsem jim otevřel kartotéku a polovina těch lidí byla narozena v 19. století. A já na to, tady třeba Josef Novák narozen 1890, proč ho máte v kartotéce. A oni, my nevíme, jestli žije. S tou kartotékou jsem narážel v mnoha sborech. A málokdo ji má v pořádku. Jenže to se odráží v reparačních,^{42]} kdy sbory si stěžují, že je mají vysoké, protože se to odvíjí od počtu členů, tak pak chci, aby si to opravili, že jich teda není 600 a pak budou mít menší reparační.^{43]} Narážíme zde na zajímavé memento minulé doby při snaze církve a jejích členů o to, aby nezankla. I kdyby se mělo jednat o lež, tedy o něco, co se přiči křesťanskému učení.

Po sametové revoluci se musela měnit i církve v samotném základu. Musela se přizpůsobit hlavně novým ekonomickým podmínkám. Závěr této podkapitoly proto patří vyprávění seniora Miroslava Hamariho: „V devadesátkách a po roce dva tisíce to byly otázky směřování, které se promítaly do nových církevních rádu a zřízení, bylo potřeba změnit mnoho věcí, některé věci v našich rádech byly ještě poválečný a dřívější, takže bylo potřeba udělat spoustu aktualizací. Ta práce synodu taková spíše ideová, jak směřovat a jak to potom uchopit do těch rádu. Velká změna nastala po restituci církevního majetku, kdy současný diskuze, žel, se stácejí vždy do oblastí ekonomických, jak zajistit chod církve v těch nových podmínkách, kdy se snižují ty restituční peníze, které přicházejí a v roce 2030 to skončí úplně, a jak se s ním mají sbory vyrovnat, aby nezankly úplně. Zánik sboru tady v západních Čechách hrozí takovým šedesáti, sedmdesáti procent sborů. (...) A my se jako církev snažíme, aby to bylo vyvážený, etický, aby se do těch úvah ekonomických promítala solidarita větších s menšími, takže to není jen stroze ekonomický a vychází to z ekonomické nouze, budoucnosti.“^{44]}

Nové státní zřízení s sebou přineslo i změnu majetkových poměrů. Církevní pracovníci přestali být placeni státem a Českobratrská církev evangelická se začaly vracet majetky, se kterými se musela opět naučit hospodařit. A právě debata o financích obecně se stala velkým tématem nejen na konventních diskuzích. „Ty konventy a vůbec ta shromáždění na nejrůznější úrovni se zabývala

42] V povinných sborových odvodech (jedno z kritérií, které určuje výšku reparační) je i počet členů daného sboru.

43] Rozhovor autora s MUDr. Mikulášem Zoubkem.

44] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

i teologickými problémy, a to už je pryč. Teď se o ničem jiným nemluví než o těch prachách, jak to zajistit, jak to udělat. A na toto vůbec nedojde. A když bych to tam chtěl prezentovat, vytáhnout nějaké téma, tak to smetou ze stolu,^{445]} tvrdí MUDr. Kraus a je to pochopitelné – církev by se měla zabývat církevními záležitostmi, avšak bez peněz nepřežije. Mezi věřícími tedy vzniká určitý rozpor v tom, jak nyní vést církev. I sám Kraus si uvědomuje nelehkost situace. „*Oni^{46]} mají velice nesnadnou pozici, řeší uprázdněný sbory, finanční otázky se pořád řeší a teď pořád chodí shora nějaký nový příkazy a směrnice, jak by měl seniorát vypadat. Ale když nemáte členy, nemáte personální zálohu, tak pořád jen hasíte.*“^{47]} Současné vedení seniorátu si pochvaloval i bývalý seniorátní kurátor Mikoláš Zoubek: „*A já můžu jenom chválit, protože dělají svoji práci dobře, vlastně to dělají tak trochu podobně jako my, že tak jakoby těm sborům do toho moc nemluvej. A podporuju to, co v těch sborech je a že vidíte, že my jsme coby jeden názorový proud předali ty funkce jinému názorovému proudu a nikdo to ani nepozná.*“^{48]}

Finance jako téma na konventech bylo předmětem rozhovoru i s panem Esterlem, který se k problematice vyjádřil takto: „*Určitou dobu měly tendenci převažovat otázky hospodářského zabezpečení církve, protože to na nás začalo tlačit. ČCE si to uvědomila brzy, a že na tom začala pracovat taky dost brzy. To, že vznikl personální fond už spoustu let zpátky, to je dobře. Ale vždycky tady byly hlasy, který říkaly, musíme se zabývat službou církve, teologii církve. Tím, jak se má dobře udržovat náš bohoslužebnej život, že to není jedno, že bohoslužby nejsou forma, která se dál nemůže vyvíjet, takže si myslím, že to jsou prvky, které se také objevovaly. Někdy převažovaly ty, jindy ony. A řekl bych, že právě to, čím je ČCE, to uvědomění si, dostalo po roce 2000 výrazný impulzy, protože se ukázalo, že ty devadesátý léta nás hodily na tu stranu, že si můžeme opravit objekty, nikdo nás neomezuje, a pak nastalo uvědomění, že ty objekty musíme naplnit dobrou duchovenskou prací, dobrou službou tomudle světu. Je to těžká otázka, nedá se říct, že by jeden směr vítězil, a to je dobře. Je to tak, že se všechny roviny spíše prohlubují. To, že nás vnější situace nutí k tomu velmi efektivně ten náš celej systém fungování nastavovat, protože sbory zanikají nebo se slučují. To nás nutí přemýšlet, jak duchovensky sloužit v té takzvané větší diaspoře, protože to neznamená, že ta místa zaniknou. Když tam bude jeden člověk, my o něj musíme mít péči. A teď jak ho pozvat smysluplně, jak se mu věnovat smysluplně. A to se prohlubuje. Vždycky se ty konventy zabývají restrukturalizací církve, protože to jinak nejde, máme omezenej balík peněz a z něj máme vyjít, ale zároveň je tam vždycky velmi jasně řečeno, že je*

45] Rozhovor autora s MUDr. Jaroslavem Krausem.

46] Myšleno vedení Západočeského seniorátu.

47] Rozhovor autora s MUDr. Jaroslavem Krausem.

48] Rozhovor autora s MUDr. Mikulášem Zoubkem.

potřeba naše aktivity vůči lidem, jejichž sbor se stal kazatelskou stanicí nebo jsou to dokonce jednotlivci v rámci nějakého sousboří a jsou daleko, protože bohoslužby tam nelze zajistit z hlediska ekonomického, tak jak jim zvěstovat, k čemu je pozvat, protože každý člověk, když má v církvi svou osobní službu, je vždycky víc do toho dění vtažen.“^{49]}

Vraťme se ale k problematice financí. S těmi totiž souvisí i otázky ohledně církevních restitucí, jež v dnešní době vyvolávají silné emoce. Tato problematika byla součástí otázek v rozhovorech s pány Krausem, Zoubkem a Hamarim: „*To, co nám evangelíkům uškodilo, že jsme šli s katolíky do těch restitucí. Někteří o tom nediskutují. Někteří říkají, že to je špatně. Třeba Erazím Kohák, který se vyjádřil proti restitucím. Já to nemůžu pořad spolknout – církev, která podniká v peněžnictví, to je contradidictio in adjecto. A ty peníze, které dostáváme, jsou katolické peníze. To nejsou státní peníze. To jsou peníze katolické církve, která se uvolila, že deset procent restitucí rozdělí mezi protestantské církve a hovořil jsem o tom tak, že mnohem blíže je evangelické teologii ten systém, kterej měli komunisti. Že stát, tím že platí faráře, uznává, že církve mají ve společnosti důležitou roli. A zbytek si církev sebere ze svých zdrojů. Ale vítězila ta druhá koncepce“^{50]} uvádí MUDr. Kraus.*

Podobný názor má i Mikoláš Zoubek: „*Řeknu jednu věc, která mě osobně zabolala a dodneška to nesu jako určitou bolest. Možná, že to je i nejenom moje osobní bolest, ale že to je bolest i obecně pro církev. Asi před sedmi lety parlament přijal na poslední chvíli zákon o odluce církve od státu. Tam se dohodlo, že církev postupně během 17 let přestane dostávat peníze na platy farářů, bude samostatná a bude dostávat peníze z církevních restitucí, a protože majetek do roku 1948 měli v převážné většině katolíci, nikoliv evangelíci, tak je to vlastně restituace katolickýho majetku. A evangelické církve po dohodě s katolíky se k tomu přihlásily. A tohle někteří bratři velmi těžce nesli. Já byl tenkrát členem Synodu, takže vím, že i na Synodu kolem toho byla těžká diskuze, jestli my evangelíci se máme přihlásit k restituci, která do určité míry byla katolická, protože historicky to evangelíci neměli s katolíky vždycky tak dobrý. A když se o tom hlasovalo na Synodu, jestli teda ten postup synodní rady, která v konečné fázi měla říct: „Ano, my teda ty peníze přijmeme, byť víme, že jsou katolíků.“ Tak o tom hlasoval Synod a tam, pokud si dobře vzpomínám, bylo z těch 65 lidí, řekněme, šest až osm proti. Já jsem tedy poslancem synodu. Hlasoval jsem spolu s většinou. Když jsem pak přišel na konvent, tak na to přišla tam řeč. Několik bratří se do mě velice zle pustilo, že jsem prostě hlasoval špatně, byť s velmi zřetelnou většinou. V podstatě jsme si jenom řekli: „Ano, souhlasíme s postupem rady a pověřujeme ji, aby jednala dál, tak jak jedná.“ A když jsem se pak vrátil na nejbližší konvent, kde se to samozřejmě ještě znovu probíralo, několik*

49] Rozhovor autora s Janem Esterlem.

50] Rozhovor autora s MUDr. Jaroslavem Krausem.

bratří se do mě pustilo. Mimochodem jsou to bratři, kterých si velice vážím, mám je rád, patří do toho probuzeneckého hnutí. Ti se do mě velice zle a ostře pustili, že jsem zradil křesťanské ideály. Na konventu se to hlasovalo s ještě větší většinou, přes 90 % procent. Dneska se o tom už nemluví, bere se za to, že to je normální, už taky ty mladý možná pozapomněli, jak to tenkrát bylo, ale já to prostě vnímám jako velkou bolest pro církev.“^{51]}

Senior Hamari k problematice restitucí uvedl: „Já jsem od začátku říkal, že to bude mít svá úskalí, což se, a nečiní mi to žádnou radost, projevilo. Především si myslím, že ten typ církve jako Českobratrská církev evangelická, teda tradiční církve, nebo, jak se někdy říká, lidové, která působí v celé společnosti, a snaží se působit v celé společnosti, by se neměla štítit od společnosti přijímat finance na svůj provoz. Takže předešlý model dotací na mzdy nebyl úplně od zlého, a dokonce to mohlo být vnímáno jako nájem státu za nevydaný majetek, to je jedno, jak bychom mu říkali, a společnost by se pozitivně stavila k působení církve tím, že ji podporuje. V době, kdy to vyrovnání proběhne formou restituace, jednak církev sama se bude vzdalovat od veřejných aktivit a bude se uzavírat do ghetta, a jednak si společnost nebude uvědomovat, že to, co nese církev, pro její kulturu, pro jejího ducha, pro Západního ducha je velmi důležité a bez něho bude strádat, a to pro českou společnost, velmi sekulární společnost, nebude dobré.“^{52]}

Kromě restitucí byly a stále jsou velkým tématem takzvané repartice. Repartice jsou povinné finanční odvody sborů do seniorátního rozpočtu. Zvláště na konventech je toto vždy velkým předmětem diskuze, jak potvrdil M. Zoubek: „Do té fáze, než jsem já nastoupil do funkce, tak to často byly tématem diskuze takzvané repartice. A my jsme si řekli, že musíme udělat jakoby v tom systém a ne, že se každé rok budeme na konventu hádat o repartice. Já jsem byl autorem toho teda systému, ono to vypadá, že se chlubím, ale tak to skutečně bylo. Já navrhl sedm kritérií. Tři finanční a čtyři jakoby lidský – z hlediska kapacity. Na základě ekonomického dotazníku a statistického dotazníku. Já udělal nový systém a z toho vyšly jakoby objektivní repartice. Takže od té doby, co jsme to zavedli, a to trvalo leta, tak se o peníze nehádalo, protože si každé řekl, že to jsou objektivní kritéria. Peníze teď řešíme z jiného úhlu pohledu. Tenkrát to bylo, jestli nějaký sbor platí víc nebo míň. Dneska je to otázka, jak ty sbory přežijou, když si budou muset za 17 let platit faráře sami. Najednou je tu otázka víry. Člověk si uvědomí, že musí církvi mnohem víc platit. Proto probuzenecké hnutí je stoupcem desátků – desetinu dám církvi. Takže lidi si teď uvědomují, že tu víru budou muset vzít vážně, pokud s ní chtějí dál žít, protože v těch nových ekonomické podmínkách to nepůjde. Ale kde budou lidé, kteří vezmou tu víru vážně, budou sboru pomáhat, tak to půjde. Nebudou si myslet, že stačí v neděli do kostela a církev vše ostatní zařídí.“^{53]}

51] Rozhovor autora s MUDr. Mikulášem Zoubkem.

52] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

53] Rozhovor autora s MUDr. Mikulášem Zoubkem.

Repartice zmínil ve svém vzpomínání na konventy i J. Řezníček, jenž připojil velice kladnou informaci: „*Velice se řeší na konventech repartice a některý sbor řekl, že mají velkou obětavost, takže slabému sboru poslali nějaké peníze, třeba deset tisíc, aby se mohly ty repartice splatit.*“^{54]}

K problematice repartice se vyjádřil i senior Hamari: „*Kdyby se neplatily repartice, nebo kdybychom neměli společný fond seniorátní nebo celocírkevní, bylo by nebezpečí, že by naše církev ztratila charakter synodně-presbyterního zřízení a spíše by tíhla ke zřízení kongregačnímu, které je uplatňováno třeba ve Spojených státech, ale nám je cizí. Ty odvody do společných fondů jsou k tomu, abychom cítili vzájemnou solidaritu, a jsou koncipované tak, aby menší sbory odváděly menší dávky a větší sbory dávky větší, ale abychom vždycky vnímali sebe jako jeden celek. Aby se žádný farní sbor v církvi necítil extra nadřazený či zase přehlížený (...). Ono je to analogický. Ve sborech se odvádí salár, v ČCE je to dobrovolný a je to členský příspěvek, aby ten sbor mohl fungovat, sbory pak odvádí seniorátní repartice a senioráty pak odvádějí celocírkevní repartice.*“^{55]}

Ačkoliv se může zdát, že se seniorát a celkově celá církev čím dál více zaměřují na praktické věci, jsou stále sbory, které důrazně dbají na duchovní stránku a snaží se na ni stále upozorňovat. A právě seniorátní konventy se stávají jejich platformou. „*Nejaktivnějším sborem na konventech je jeden z nejmenších sborů, Horní Slavkov. Ostatní sbory dávají názory spíše praktický. Prostě potřebujete vyřešit budovu, potřebujete změnit řád, tak oni dávají konkrétní faktický návrh. Ten sbor Horní Slavkov vnáší do konventu jakýsi nadhled a nutí nás jít, abychom hledali naše vlastní kořeny. Dávali před pěti, šesti lety takový návrhy, o kterých jsme nevěděli, co tím chtěl básník říci. Ale šli jakoby někde ke kořeni problémů, ke kořeni naší víry... Ony se nám nelíbily, byly jako často kritický. Tohle špatně, tohle špatně a bylo to, ne konkrétně kazuistika, ale šla až do hloubky. A my jsme ty jejich názory často smetli ze stolu. Ale cítili jsme, že jakoby ten problém se tím neodstranil. Pepík Beneš pak dělal několik presbyterních konferencí, což je takový setkání aktivních lidí z celého seniorátu dvakrát ročně k nějakému tématu. Právě na ta témata, který otvíral ten sbor v Horním Slavkově. Nikomu z nás se moc nelíbila, ale přitom otvírali témata, která byla správná,*“^{56]} uvádí bývalý seniorátní kurátor Mikoláš Zoubek. Nutno dodat, že Horní Slavkov patří mezi reemigrantské sbory, které se vyznačují silnou zbožností. Je vcelku pochopitelné, že právě tyto sbory budou mít péči o to, aby se seniorátní konvent nestal ryze praktickou institucí.

K Hornímu Slavkovu se vyjádřil i senior Hamari: „*On to je sice sbor Horní Slavkov, ale ten život sboru je v Novém Sedle, i když kostelík je v Horním*

54] Rozhovor autora s Jaroslavem Řezníčkem (bývalý místokurátor Korandova sboru) dne 9. března 2022. Záznam rozhovoru je uložen v soukromém archivu autora.

55] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

56] Rozhovor autora s MUDr. Mikulášem Zoubkem.

Slavkově, tak ta modlitebna je v Novém Sedle. Oni vždycky přicházeli a dodnes přicházejí s docela zajímavými podněty, někdy s příliš radikálními, které se nedají otevírat, ale je dobře, že je otevírají.^{57]}

Finance nebyly jediná věc, kterou seniorát na svých konventech či zastupitelstvech řešil. Do církevních kruhů po sametové revoluci přišla problematika nejen lidských práv, která se pro dnešní církev stala jednou z nejdůležitějších otázek, ale také otázka politiky. Ta, jak známo, dokáže rozdělit mnohá společenství, proto bylo nasnadě omezit politickou debatu. Hlavně na seniorátních konventech. *„Já jako předseda konventu velmi zřetelně tlumím tyhle ty pokusy vnést politickou diskuzi do církevní půdy. Tu politiku se snaží přinést bratr Kraus, ale vím, že pokud by se nesla politika na konvent, tak nás to rozdělí. Ale párkrát se tomu nešlo ubránit. Začátkem devadesátých let se rozpadala Jugoslávie. A v té době v podstatě tam byly války, drsný války. A v jednu chvíli, když tam hrozila genocida muslimů, tak tam vpadlo NATO a bombardovali Bělehrad. A byli mrtví civilisté. Tenkrát jsme svolali sjezd,^{58]} co se dneska už neschází, bylo to setkání všech kurátorů a tenkrát jsme otevřeli to téma bombardování NATO. A já si uvědomil, jak strašlivý, strašlivý příkop by vznikly, kdybychom mluvili o politice v církvi. Protože mnozí byli proti tomu bombardování,*^{59]} sdělil Mikoláš Zoubek.

Politika v obecných rysech byla předmětem rozhovoru i se seniorem Hamarim, jenž měl pro tuto problematiku následující vysvětlení: *„Tak jak ČCE je otevřená a chce vstupovat do společnosti, tak chce vstupovat i do politiky, a to různým způsobem. Někteří faráři velmi aktivně, osobně působili v politice, a působí, a nejen touto formou, ale i vyjadřováním se k veřejným záležitostem, apelováním na poslance z různých stupňů samosprávy, ČCE jsou vlastní vždy nějaké happeningy a Synod vždy připravuje vždy nějaké poselství pro společnost. To vstupování do politiky buď aktivně anebo občanským vyjádřením je pro českobratrské evangeliky vždy zásadní, to je součástí té českobratrské identity.*^{60]} Na otázku, zda je dobře, že se politické otázky dostávají i na seniorátní konventy, odpověděl: *„Politika se dostává i na konventy, pakliže si to zaslouží pozornost, takže pokud je nějaký konflikt válečný, nebo něco, co ve společnosti velmi výrazně vyvstalo, třeba nějaké kulturní akce, které vzbudily diskuze ve společnosti, tak se to objevuje. V poslední době různý postoje k té epidemiologické situaci. Samozřejmě říkám, že čím více budeme mít problémů ekonomických či provozních, tím menší prostor zůstává pro ty veřejné aktivity, proto si myslím, že nám to spíš uškodilo, než pomohlo, ty restituice, protože nám*

57] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

58] Jednalo se o mimořádný sjezd seniorátních kurátorů. Probíhal hlavně v devadesátých letech. Postupem času se přestal konat.

59] Rozhovor autora s MUDr. Mikulášem Zoubkem.

60] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

zůstává méně prostoru, času i sil, abychom se angažovali tam, kde je nás třeba, kde bychom to mohli dělat z principu.^{61]}

V Západočeském seniorátu jsou dnes tyto reemigrantské sbory: Teplá, Černošín, Horní Slavkov, Podbořany, Sokolov, Chodov u Karlových Varů, Ostrov nad Ohří, Stříbro, Kdyně a Nejedek. Dále kazatelské stanice v Kynšperku nad Ohří, Kraslicích, Hranicích, Podhradí, Jáchymově, Toužimi, Třech Sekeřách a Mokřínách.

Zásadní bylo zjistit, zda se dnes dají najít rozdíly mezi sbory reemigrantskými a sbory, které vznikly z přestupového hnutí. Přece jenom se jedná o dva naprosto rozdílné původy vzniku. Reemigranti si svou víru drželi po staletí v cizí zemi, neboť v monarchii nebyli vítáni, zatímco věřící z přestupových sborů se k evangelictví dali, protože jim katolictví nebylo blízké, anebo ho považovali za nástroj rakouského útlaku.

Dle mnohých pamětníků z řad farářů či členů Českobratrské církve evangelické, jsou dnes už liturgické rozdíly takřka setřeny. Jediným rozdílem je přístup ve víře. Zatímco reemigrantské evangelické rodiny jsou pietistické, snaží se u svých členů nacházet lásku k evangelictví jakožto k víře, která po dlouhou dobu definovala jejich rodinu, u evangelických rodin vzniklých z přestupového hnutí takové snahy nejsou. K problematice pietismu je vhodné předložit ukázkou z rozhovoru s bývalým seniorátním kurátorem Mikolášem Zoubkem, který se jako pietista cítí: *„Máme za to, že pokud člověk je křesťanem, tak to ovlivní úplně všechny složky jeho života, je to nejdůležitější a nemáme tu víru jakoby přídavek k našemu životu, ale snažíme se, aby to bylo naprostý základ našeho života, a bez víry zbývající části našeho života postrádají smysl. Ono to tak je, řekněme, u všech evangeliků, jo, ale my, řekněme, akcentujeme. A jak se to konkrétně projevuje? My razíme takový heslo, že člověk by měl každý den číst Bibli. Nejenomže v neděli poslouchá kázání. Každý den se modlit a žít velmi intenzivně ve společenství věřících. A mít s Pánem Ježíšem až osobní vztah. To je náš důraz, my v tom vidíme klady, ostatní zase v tom vidí zápory. Z těch reemigranstkých se z větší části rodily probuzenecké sbory a z těch přestupových jsou klasičtí evangelíci, ale není tam rovnítka. Když jsem nastoupil do senátního výboru, tak jsem se snažil respektovat sbory v tom jejich rozpoložení víry, snažit se unifikovat, a když sbor bude trošičku jinej, tak my podporujeme to, co tam je, takže to byla naše taková obecná filozofie, když jsem nastoupil do senátního výboru.*^{62]}

Současný senior Miroslav Hamari uvedl svou reflexi reemigrantských sborů: *„I správa těch sborů je úplně jiná, co se týče sborů z přestupového hnutí a sborů reemigrantských. Ve zbožnosti je to samozřejmě patrné na první pohled, sbory reemigrantské si pěstovaly pietistickou zbožnost, tedy zbožnost*

61] Tamtéž.

62] Rozhovor autora s MUDr. Mikolášem Zoubkem.

jednoty bratrské z 18. století, trošku se to konzervovalo v emigraci. Přivezli si to s sebou a udržovali to tady, taktéž tady je problém i ve zbožnosti a v etice, která z toho vychází, protože tam je veliký důraz na čistotu morálky. Sborny z přestupového hnutí mají katolický východiska, jsou víc otevřené veřejnosti, jsou liberálnější, více snesou, co se otevřenosti týče v projevech a ta správa vypadá podobně. Dám příklad, ve sborech reemigrantských jsme řešili problém s kouřením marihuany, což na pohled může vypadat jako problém komický, ale pro některé členy z těch sborů to byl problém zásadně etického významu, kdežto něco takového v jižní části seniorátu, tedy v těch sborech, které jsou z přestupového hnutí, se jako problém neobjevilo. Bylo to v rámci toho, jestli je třeba odsoudit v principu takovou věc. Samozřejmě do toho spadá pití alkoholu, kouření tabáku, a to jsou věci, které pro člověka neznalého té kultury vypadají komicky, ale pro ně je to problém. Ten případ, o kterém mluvím, vyšel přímo ze sborového života, nebyla to akademická, kabinetní diskuze. A na tomto příkladu ukazují, že ty správné věci, které musí seniorátní výbor řešit, jsou v obou částech toho seniorátu jiné. Ty sbory z přestupového hnutí mají starosti jiného charakteru než ty pietistické, ač teda jejich kultura a zbožnost chladne a vyprchává s dalšími generacemi, je úžasná. Jak si to zachovali napříč generací a že byli schopni si to přenést do nového prostředí.“^{63]}

Po celou dobu se reemigranti snažili se svými příbuznými a známými ze zbývajících českých evangelických komunit v zahraničí držet kontakt. „Je tady spolek Exulant. Vydávají dvakrát ročně časopis, který dostává každý člen. A v tom časopise jsou různé útržky, vyprávění pamětníků, jak to prožívali, různé články a tak. A jsou různá setkání, třeba valná hromada, nebo když sbor má nějaké výročí, tak jsou tam ti lidi zvaný. A spolek ten má pod patronátem spolupráci těch sborů a vlastně reprezentuje všechny český sbory. Když byly v Zelově oslavy založení kostela, angažovala se tam i celá Českobratrská církev,“^{64]} uvedl Pospíšil.

Jedním z témat rozhovoru s Pospíšilem byla současná situace mezisborových kontaktů – tedy kontaktů mezi reemigranty a občany Polska, kteří mají emigrantské kořeny. Spolupráce dle Pospíšila slábne. Ztrácí se nejen zájem o víru, ale i zájem o rodinné kořeny. „Ta vůle na nějaké velké schůze už není. Ti lidi, kteří by chtěli, tak už nemůžou a ti mladí už nemají tu vůli. Když jsem byl v Polsku se svými dcerami, tak jsem viděl, že jim to už nic neříká. Ony vědí, že jsou tam nějaký jejich bratrance, ale že by se tam samy rozjely...“^{65]}

To, co se ovšem nezměnilo, je vnímání české komunity Poláky. „I dneska, co já vím od svých příbuzných, tak ti Poláci je berou pořád jako Čechy, i když

63] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

64] Rozhovor autora s Janem Pospíšilem (kurátor sboru ve Stříbře) dne 16. listopadu 2021. Záznam rozhovoru je uložen v soukromém archivu autora.

65] Tamtéž.

mluví polsky, chodí do polských škol, ale berou je jako Čechy. A je to zajímavý, protože ti Češi tam žijou dýl než ti Poláci, protože jejich předci založili to město. A když přijedou sem, tak je zase berou jako Poláky.^{66]}

Z vyznění kapitoly je patrné, že rozdíly mezi reemigrantskými sbory a sbory z přestupového hnutí jsou značné. Byl tedy nasnadě dotaz, zda někdy nepadla na církevní půdě otázka ohledně odchodu reemigrantských sborů z ČCE. Tato otázka byla položena senioru Hamarimu: „*Byly takový snahy. V devadesátkách, kdy se poprvé začalo mluvit o homosexualitě a pro ty reemigrantské sbory bylo mluvit o té tematice nesnadné. Jejich vnímání homosexuality jako hříchu úplně nekoresponduje s názorem celé ČCE, takže ty myšlenky tady nějak probleskovaly, a vůbec to byly myšlenky, když ne o odchodu z ČCE vůbec, tak o vytvoření samostatného seniorátu z těch reemigrantských sborů tady na severu v Krušnohoří nebo pod Teplou, ale nikdy nebyly tak úplně seriózní ty snahy, aby to někam vedlo. Ale ty touhy byly a myslím si, že byly způsobeny tou diskuzí o homosexualitě.*“^{67]}

Současným problémem není jen nedostatek financí, ale také úbytek věřících či nedostatek farářů. Ti se navíc do Západočeského seniorátu příliš nehlásí. Toto téma otevřel Mikoláš Zoubek: „*Do Západočeského seniorátu vlastně nejdou noví kazatelé. Já to vidím duchovně. To je problém seniorátu Západočeského, Ústeckého a Jihočeského. A dle mého to souvisí s odsunem Němců. Já si myslím, že tady prostě se historicky udělaly zvrstvá, hříchy. A že od té doby leží jakýsi prokletí, jakási vrstva tmy na té oblasti těch bývalých Sudet. Když si vezmete mapu všech církví, jednotlivých sborů, katolíci, evangelici, ale i ty ostatní malé církve evangelický mají v oblasti Sudet nejmiň věřících, nejmiň sborů. Na Moravě je to něco jiného, tam je každéj druhej věřící, ale my jsme tady samotní. Vidím tohle duchovně. A proto ty lidi dnes tady do kostela nechodí. A sbory tím trpí. Třeba Cheb má na starosti tři kostely po Němcích a o ty se musí starat. Já jim pořád radím, aby nepotřebné kostely prodali, převedli na obec. A vím, že na mě občas za ten názor hledí, jako když dělám svatokrádež. A ten nedostatek farářů povede k tomu, že ty sbory je už stejně chítit nebudou, protože by si je nezaplátili.*“^{68]}

Výrok o tom, zda opravdu církev cítí v západních Čechách jakousi křivdu za odsun Němců, bylo třeba konfrontovat i s dalšími pamětníky. Senior Hamari k tomu řekl, že: „*On*^{69]} *to tak může cítit, protože žije v Kraslicích, kde to bylo daleko bolestnější než tady v Plzni nebo v té jižní části seniorátu, u nás určitě na Plzeňsku, Rokycansku, Domažlicku to nevnímáme.*“^{70]} Podobný názor měl

66] Tamtéž.

67] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

68] Rozhovor autora s MUDr. Mikulášem Zoubkem.

69] Myšlen Mikoláš Zoubek.

70] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

i Esterle: „Možná, že Mikoláš Zoubek to vnímá intenzivnějš, protože ty Kraslice to postihlo silně, já tohleto tady v Plzni nevnímám, to Plzeň a Plzeňsko je mírné.“^{71]} Podotýkám, že účelem tohoto odstavce není znevažování názorů pana Zoubka, avšak jako člověka neznalého duchovní stránky života ČCE mě zajímalo, zda je tato událost, tedy německý odsun, opravdu tak silná věc, která donutí nové evangelické faráře si nezvolit západní Čechy za své působišťe.

Situaci ohledně nedostatku farářů vnímá jako problém i bývalý místokurátor Korandova sboru Řezníček. „Největší problém porevoluční doby byl nedostatek kazatelů, protože spousta kazatelů po roce devadesát měla důchodový věk, a sice už byla možnost, aby studovali noví, mladí bohoslovci ale nerozjelo se to tak, jak by církev potřebovala, takže si myslím, že ač za totality to bylo hodně přísný, dostat se na teologickou fakultu, ale když se to po revoluci změnilo, tak to bylo někdy ještě horší, protože ti lidé mohli, ale měli obrovské možnosti studovat. Je pravda, že se otevřela ta možnost studovat na fakultě, ale nestalo se, že by se tam najednou nahrnula sta studentů, anebo se hrnuli, vystudovali a šli mimo církevní služby. To tenkrát nešlo. Když se dnes podíváme, kolik vystudovaných je mimo církevní službu, tak to člověka až zarazí.“^{72]}

Senior Hamari si všimá toho, že západ Čech není pro nové faráře tak lukrativní. A proto na otázku, zda vnímá, že do Západočeského seniorátu nejde tolik nových farářů, odpověděl: „Vnímám to. Je to pohraničí. To prostě dneska tak je a myslím si, že všechny senioráty v pohraničí mají stejné problémy jako my. Dlouhodobě neobsazený Cheb je naší velkou bolestí, protože to cítíme jako místo strategický, které by mělo být obsazené, i synodní radě se nedaří najít kandidáta, který by tam šel, protože my nemáme zřízení biskupský, ale faráři se volí, takže to je na jejich dobrovolnosti, aby sem přicházeli, a to se neděje, protože to je daleko od centra.“^{73]}

O něco optimističtější názor má Esterle: „Je pravda, že ten příliv farářů není tak velkej, ale neviděl bych to nějak zle. Bratr Zikmund přišel relativně nedávno z Prahy, je i nový bratr farář v Teplé, i Juliana Hamariová tady slouží. Takže bych to neviděl tak fatálně.“^{74]}

Řezníček otevřel další problematickou otázku dnešní církve, a úbytek laických kazatelů: „Hezké bylo za totality zapojení laiků v církvi, takže členové staršovstva, kteří se na to cítili, byli znalí Bible a do značné míry neměli zábrany se stát těmi ordinovanými kazateli, po té revoluci ta snaha doplnit si vzdělání upadla.“^{75]} Tento názor bylo třeba opět ověřit. Senior Hamari následně v tomto smyslu sdělil, že „s laickými kazateli je problém, oni se dělí do dvou

71] Rozhovor autora s Janem Esterlem.

72] Rozhovor autora s Jaroslavem Řezníčkem.

73] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

74] Rozhovor autora s Janem Esterlem.

75] Rozhovor autora s Jaroslavem Řezníčkem.

skupin, jednak jsou to laičtí kazatelé, kteří působí jako jáhni, ti sice nemohou samostatně spravovat sbory, ale působí jako kazatelé, dostávají za svou práci plat, mají nad sebou administrátora, který dohlíží na ten chod sboru, v současnosti žádného jáhna nemáme, protože synodní rada umožnila, že ti jáhni, kteří sloužili více než deset let, mohli požádat o status faráře, u nás se to stalo ve třech případech, synodní rada tomu vyhověla, takže jsou dnes řádní faráři. U laických kazatelů, kteří jsou dneska výpomocní kazatelé, tak se těm dělníkům na vinici Páně říká, to jsou laici, kteří absolvovali tříletý církevní kurz uzavřený zkouškou na synodní radě a jsou ordinováni, tedy mohou vysluhovat večeri Páně a křtít, tak těch je dnes dvanáct a církev je využívá tam, kde je sbor neobsazený nebo farář v neschopnosti, na dovolené a podobně a oni nejsou zaměstnanci, jsou dobrovolníci. Myslím si, že v západních Čechách i vzhledem ke zbožnosti s těmito pracovníky nebyla nikdy nouze, že se nacházejí a chtějí takto působit a i v současné době běží ten tříletý kurz, na kterém spolupracujeme s Jihočeskou univerzitou a z toho kurzu vyjdou ti, kteří budou ordinováni (...). Je to skoro až taková charakteristika tohoto seniorátu, tady vždycky byli pomocní kazatelé a nikdy o ně nebyla nouze.“^{76]}

Podobný názor má i Esterle: „Já se teď účastním vzdělávání laiků, které se odehrává v Přešticích a schází se nás tam patnáct až dvacet, asi se všichni nebudou chtít stát laickými kazateli, nebudou usilovat o ordinaci. Ale je tam řada lidí, kteří tam jezdí s velkou touhou dozvědět se víc i něco sami o sobě, protože se tam probírají i církevní dějiny. Takže já to vidím jako povzbudivou věc, ale každopádně nějakí noví laičtí kazatelé budou, možná jich bude jen pět, ale budou.“^{77]}

Doba po sametové revoluci také přinesla otevření hranic a tím pádem i přeshraniční církevní spolupráci. Již zde byl uveden spolek Exulant. Není to ale jediný typ přeshraniční spolupráce. „Jo, to je tak, že Němci se s náma chtěli kamarádit, jenže jich je dvacetkrát víc než nás. To by nás utloukli čepicemi, to bysme nedělali nic jinýho než setkání s Němcema. Takže přeshraniční spolupráce je, ale my v podstatě se omezujeme zpravidla, že každý sbor se kamarádí jenom s tím jedním sborem, který je nejbliž za hranicema a všechny ostatní kontakty a pokusy o jakýsi sblížení s dalším německým sboroma odmítáme. Ne, že bychom byli proti tomu, máme Němce rádi, ale nemůžeme to stihnout všechno, co bychom chtěli. Takže přeshraniční spolupráce je na úrovni sborů. Já jsem spolupracoval s Pavlem Neústupným, který se stará o to historické smíření Čechů a Němců. Párkrát jsme se s Němci sešli k modlitebnímu setkání, kdy jsme prosili za odpuštění, vyznávali hříchy. My jsme jakoby cítili, že máme zástupně vyznávat hříchy. Němci za hříchy svých, v uvozovkách, otců nacistů a my za hříchy našich otců, v uvozovkách, co jsme spáchali v roce 45, 46.

76] Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

77] Rozhovor autora s Janem Esterlem.

Navzájem jsme si odpouštěli, a pak jsme společně chválili Pána, takže bylo někdy takových zajímavých setkání. Pak to vymizelo někdy, já nevím, tohle bylo někdy v devadesátých letech, nevím už přesně kdy. My jsme ale začali mít pocit, že ta křivda na nebi je už smazaná,^{78]} sdělil Zoubek.

Spolupráce s německou stranou také vyústila v založení církevní česko-německé školky v Chebu. Avšak cesta k ní byla velice náročná. Prvotním projektem česko-německé spolupráce totiž neměla být školka, nýbrž nemocnice v Kraslicích. „*S Libalem*^{79]} *jsme v roce 1997 nebo 1998 udělali vážnou chybu, která se vyřešila až po dvaceti letech. Jde o tu školku v Chebu. Byl jsem nový seniorátní kurátor. Já měl Libala moc rád. A on měl takové široké srdce. Všechno by chtěl, ale nemá tu racionální stránku. Tehdy v Kraslicích chátřala nemocnice. Já z toho chtěl LDNku, ale starosta, já byl tenkrát v lékařské radě, starosta mi volá, že má na tu nemocnici kupce, že tam někdo chce provozovat česko-německou nemocnici, že by to koupila nějaká Českobratrská církev evangelická. A já na to, jestli je tam podepsán nějaký farář. A starosta, že farář Libal. Libal byl tehdy podporován německou stranou, která chtěla vytvořit česko-německý církevní projekt, a protože Libal uměl perfektně německy, stýkal se s nima. Německá bavorská církev dostala grant od spolkové vlády, která chtěla podpořit zajímavý přeshraniční projekt. No a Libala napadlo koupit tu nemocnici, že tam budou čeští doktoři a budou se starat o německé pacienty. No a já jsem ihned jel do Chebu, vzal jsem Libala, odvezl ho do Kraslic ukázat mu tu chátrající nemocnici. Protože Libal nabízel něco, co vlastně neviděl. Nakonec se vymyslelo, že se v Chebu postaví česko-německá křesťanská školka. Já jsem byl nejprve proti tomu, byl to nereálný plán. Za dva měsíce jsme dostali dopis od Synodní rady, seniorem byl tehdy Smetana. A tam stálo, vážení bratři ze senátního výboru, víme, že jste napsali negativní stanovisko na projekt školky v Chebu, ale my to vidíme jinak, tak bychom si přáli, aby taková věc vznikla, tak jestli byste byli tak laskavi a své vlastní stanovisko nepřehodnotili. No, a já, člověk, který je v podstatě loajální, nechci mít konflikty, takže jsem souhlasil a ten projekt vlastně vznikl dvacet let, protože německá strana měla velmi přísné požadavky, které se nám nedařily plnit. Ta školka dnes patří diakonii.*^{80]}

Přeshraniční spolupráce s německou stranou je velmi bohatá, což dokazuje i vyprávění současného seniora Hamariho či Esterleho, který se zabývá hlavně hudbou^{81]} v seniorátu. Hamari sdělil o přeshraniční spolupráci, že „*byla vždycky nadstandartní. Jsou sbory, které žily z prostředků partnerských sborů na druhé straně hranice, a i dnes Kirchenkreis Bayreuth, který je našim spolupracujícím*

78] Rozhovor autora s MUDr. Mikulášem Zoubkem.

79] Lubomír Libal – tehdejší senior Západočeského seniorátu.

80] Rozhovor autora s MUDr. Mikulášem Zoubkem.

81] Je v hudebním seniorátním odboru, který se stará hlavně o varhany v jednotlivých sborech a samozřejmě také o varhaníky.

církevním okrskem německé evangelické církve, s námi spolupracuje velmi úzce. Jednou ročně máme pracovní setkání se sestrou biskupkou Greiner a jednou ročně máme společnou pastorálku s faráři z německé strany. A blízká spolupráce je také se sbory v Sasku, konkrétně s Plauen to se týká sborů v Aši a v Krušnohoří, takže ta spolupráce je daleko větší než v jiných seniorátech. Pořádáme společně dětské církevní dny se sborem Marktredwitz.“^{82]}

Esterle během rozhovoru uvedl i podstatné informace k oné hudební přeshraniční spolupráci: „*Poslední dva roky nás COVID hodně zabrzdil, před takovými sedmi lety jsme pořádali i nějaký akce, kde se setkávaly český a německý děti a muzika tam tvořila podstatnou část, i když ne hlavní, sestra Elzer ze Selbu tak s tou jsme vždycky ty věci připravovali a dokud také působili v příhraničí manželé Chamrádovi, protože ona byla Němka.“^{83]} Také se vyjádřil na téma finanční pomoci z německé strany na opravu vzácných varhan ve sboru v Hranicích u Aše: „*Jezdívám pravidelně hrát do Hranic u Aše, kde jsou velmi staré varhany v kostele, který je náš, ale je to samozřejmě luterský kostel a vybrali si na něj Němci, kteří žijí u nás. A tam odvedl hodně práce farář Kučera. A visí nad tím otazník, protože to je vyloučená lokalita, takže když se tam lidi v těch Hranicích sejdou, tak je to proto, že tam jsou ty koncerty a většinou jsou to dvě třetiny Němci, jedna třetina Češi a díky tomu můžou ty varhany fungovat.“^{84]}**

Závěr

Cílem této práce byly vybrané kapitoly z dějin Západočeského seniorátu po roce 1989. Problémy, které seniorát po roce 1989 řešil, byly i problémy, které se dotýkaly celé církve – vyrovnání se s minulostí, vstup politiky do církevního života a problémy nejen finanční, ale i personální. Svě místo má i zaměření na přeshraniční spolupráci s německou stranou, která je pro Západočeský seniorát typická. Hlavní snahou při zpracování textu bylo prohlášení pamětníků mezi sebou konfrontovat tak, aby v nich nezazníval pouze jeden názor. Jsem si přitom ovšem vědom problematičnosti popisu dějin.

Problematika v tomto textu popisovaná nikdy nebyla celistvě zpracována, proto jsem ve studii využíval metodu orální historie jako primární zdroj informací. Studie představuje nejen historii Západočeského seniorátu, ale také seniorát jako fenomén, kterému nebývá nejen v historických kruzích věnována pozornost. Přínosem studie je otevření této problematiky a možná inspirace pro další studium dějin ČCE v kontextu jejích seniorátů.

^{82]} Rozhovor autora s Mgr. Miroslavem Hamarim.

^{83]} Rozhovor autora s Janem Esterlem.

^{84]} Tamtéž.

Západočeský seniorát je velice specifická oblast ČCE, která je tvořena dvěma typy sborů, sborů reemigrantských a sborů vzniklých z přestupového hnutí, přičemž každý typ jinak přistupuje k víře a ke zbožnosti. Západní Čechy jsou oblastí, kde evangelictví nemělo téměř žádné kořeny a díky kvalitní misijní práci evangelických farářů se podařilo zde vytvořit půdu pro „evangelický kvas“, je to prostor, kde se „rodila“ Nová orientace, ona velice specifická organizace, kterou se Státní bezpečnost snažila neúspěšně zadupat. Posledních třicet let si seniorát procházel pro změnu jinými typy zkoušek, které by neměly být opomenuty a na něž se předkládaný text zaměřoval.

West Bohemian Seniority of the Czechoslovak Evangelical church after 1989

Summary

The study describes chosen chapters of West Bohemian Seniority's history. The main sources used for this document were memories of the witnesses. Oral history is the primary method used for this document. Primary and secondary literature was also used.

The first chapter is focused on description of the Seniority as legal-administrative unit. For the purpose of the document was essential to describe the Seniority and its structures. The chapter doesn't only contain a plain description of each system but also statements of important witnesses – the current senior Miroslav Hamari and former curators Josef Beneš and Mikoláš Zoubek.

The second chapter is dedicated to the West Bohemian Seniority as a whole. The chapter serves to familiarize the reader with the Seniority as such: When was it created, what is its position among Evangelical Church of Czech Brethren and most importantly the issue of re-emigration is described there.

The third chapter describes the present activities of the Seniority and methods of oral history were largely used for this part of the document. The interviews with the witnesses are used here as the main sources and it includes their opinions on politics, finances, international cooperation with Germany, the lack of priests and coping with the communism. The interviews with the witnesses are the most important part of the whole document, therefore this chapter is pivotal without a doubt.

The study creates an overview of the most important points in West Bohemia Seniority's modern history and is as objective as possible. Because the West Bohemia isn't traditionally evangelical, the Seniority is very specific among Evangelical Church of Czech Brethren.

RECENZE

Pavel KODERA, *Plaský mlýn a pivovar. Průvodce stavbami a dějinami bývalého kláštera, Praha – Plasy 2022, 212 s.*

Od loňského roku je Pavel Koderka ředitelem Muzea a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, do té doby však byl „spiritem agens“ i „spiritem movens“ podniku, který v západních Čechách (a potažmo v celé republice) nemá obdoby a právem sklízelsklízí obdiv a uznání. Jedná se o přestavbu bývalých hospodářských objektů plaského kláštera na Centrum stavitelského dědictví Národního technického muzea, jehož byl pak až do loňského roku vedoucím. Dalo by se tedy skoro říci, že recenzovaná kniha přichází jako jakási rozlučka s místem, jemuž věnoval po dobu více než jednoho desetiletí nejen svůj pracovní čas, ale i mnoho soukromého volna a životní energie. Současně jej poznal lépe než kdokoli jiný, takže jako „průvodce“ plaskými stavbami je jistě osobou z nejpovolanějších.

Kniha sestává z mnoha kapitol, které na první pohled mohou sice svým uspořádáním působit poněkud chaoticky, ale čtenář záhy pozná, že tomu tak není a že text je nejen logicky seřazen, ale je i svižný a čtivý. První kapitoly jsou věnovány stručnému historickému vývoji plaského kláštera od středověku do moderní doby, s pochopitelným důrazem na výstavbu a proměny jeho hospodářského zázemí, tj. zvláště pivovaru a mlýna, ale třeba také pily. Po středověkém rozkvětu přišel po husitských válkách úpadek, jakkoli byl klášter i na počátku 17. století rozsáhlým objektem, což dokazuje i Willenbergova veduta (1602), autorem pečlivě okomentovaná. O obnovu konventu se nedlouho po jejím vzniku, ještě před vypuknutím českého stavovského povstání, pokusil nový agilní opat Jiří Vašmucius (od 1616), leč události třicetileté války jeho snahám nebyly nakloněny. (Nejen) stavební boom tak mohl přijít až v době konsolidace vrcholně barokní éry za opatů Ondřeje Trojera a Evžena Tyttla, z nichž druhý uvedený do Plas povolal věhlasného architekta Jana Blažeje Santiniho-Aichla. Jeho účast na úpravách hospodářských objektů nicméně není doložena. Dovíme se zato třeba o dobových technických vymoženostech typu tzv. královské štoly.

V barokních konturách pivovar a mlýn existovaly až do druhé poloviny 19. století, do první velké přestavby v letech 1869–1870, která z plaského podniku (již v majetku rodu Metternichů) udělala jeden z největších pivovarů v západních Čechách. Problematice výroby piva je v té souvislosti v knize věnován zvláštní exkurz, jinak jeden z mnoha. (Jsou barevně odlišeny a ke čtenářsky nejvděčnějším náleží ten o objevu starého parního stroje pohřbeného v suti.) Druhá velká přestavba, jež dala objektům v podstatě dnešní podobu, byla zapříčiněna velkým požárem klášterního areálu roku 1894. Uvažovalo se tehdy dokonce o tom, že místo vyhořelé sladovny by se k těmto účelům adaptovala tzv. královská sýpka s unikátní gotickou kaplí, k čemuž naštěstí nedošlo. Zbrusu nová sladovna byla dokončena roku 1900, kolaudace celého

„Knížecího pivovaru Plasy“ proběhla roku 1908, ačkoli i po tomto datu přibýly ještě další stavby, mj. garáže (1912), jedny z nejstarších u nás vůbec. V následujících letech se pivovar mohl pochlubit největším výstavem ve své historii, první světová válka mu však vzápětí zasadila těžkou ránu. Dlouholetý plaský sládek Josef Anzenbacher (byl jím v letech 1892–1930) se s ní dokázal vypořádat. Bezprostředně po druhé světové válce Metternichové o plaské hospodářství na základě Benešových dekretů přišli a ačkoli se v pivovare vyrábělo i nadále, jeho produkce stále klesala, až byla roku 1966 zastavena úplně. Podobný osud měl i mlýn, který vrchnost léta pronajímala; jeho provoz skončil v roce 1949. Jen sousední pila fungovala dál a v 60. letech minulého století patřila k největším dřevozpracujícím podnikům na severním Plzeňsku – než byla roku 1978 uzavřena i ona. Za minulého režimu bychom v plaských hospodářských budovách našli velkosklad Jednoty a sodovkárnou.

Závěr knihy přirozeně patří přestavbě těchto objektů na Centrum stavitelského dědictví NTM, jehož vznik umožnila i souhra několika šťastných náhod. Předně, že Jednota chátrající areál nerozprodala po částech různým zájemcům, ale stejně tak i možnost získání skutečně velmi štědré dotace z evropských peněz. Díky tomu šly věci doslova ráz na ráz a do sedmi let od nákupu budov už se mohlo kolaudovat moderní muzeum, které hned téhož roku (2015) získalo cenu Gloria musealis a již dříve či později i další ocenění. Plzeňsko v něm dostalo velmi atraktivní turistický cíl, který z Plas dnes činí místo, kde se všechny zajímavosti nedají za jediný den ani stihnout a návštěvníka nutí se sem vrátit/vracet. Koneckonců, čeká tu na něj i obnovený minipivovar s originálními pivními produkty.

Pavel Kodera sepsal užitečné dílo jak pro návštěvníky muzea, tak pro odbornou veřejnost, která dosud mohla spíš jen tušit, co vše se za obnovou areálu skrývalo. Bohatý obrazový doprovod jí navíc poskytne představu více než barvitou a ilustrativní. Text není zásadně rušen jazykovými lapsy, i když se autor a redakce nevyhnuli pár překlepům, někdy až úsměvným (s. 8 –...kláštery... pařily; správně: patřily; s. 142 – odstarněn/odstraněn), dokonce ani několika gramatickým chybám (koncovky: s. 29 – barokního epochy; vikář /sic!/ na s. 146), případně chybnému prepisu archivního dokumentu (s. 13 – jehož/čehož) nebo nejasným vyjádřením (s. 29. – opat Engelken, vzápětí psán jako Engelkem). A kupříkladu „morvaldský pluk“ (s. 21) by bylo vhodnější psát jako „pluk Mohra de Waldt“, eventuálně „mohrdewaldtovský“.

To jsou ale jen drobnosti, které celkový dojem z dobře odvedené práce nijak nesnižují. Nabízí se tak spíš otázka, zda se podobné publikace výhledově dočká i samotný plaský klášter, rovněž obnovovaný, i když zdaleka ne tak rapidním tempem...

Jan Kilián

Petra JADLOVSKÁ – Ondřej CINK (red.), *Metternichové & Kynžvartsko v době Albrechta z Valdštejna, Kynžvart 2020, 94 s.*

V knižních obchodech bychom po ní většinou pátrali marně, přesto by útlá publikace vydaná z iniciativy pracovníků státního zámku Kynžvart Národním památkovým ústavem (resp. pro Národní památkový ústav nymburským nakladatelstvím VEGA-L) neměla zájemcům o západočeské dějiny uniknout. Jedná se o sborník pěti studií, jež v kratší podobě zazněly během online kolokvia v roce 2020, v době vrcholících protikoronavirových opatření. Editorům Petře Jadlovské a Ondřeji Cinkovi se je podařilo obdivuhodně rychle vydat. Počin je to jistě záslužný, jelikož zatímco kancléř Metternich a jeho klasicistní zámek Kynžvart patří dlouhodobě do obecného povědomí, málokdo už ví, že západočeskou državu vlastnil jeho rod od dob třicetileté války a že tamější zámecké sídlo je renesančně-barokního původu.

V prvním příspěvku se Markéta Janáková zaměřila na postavu Albrechta z Valdštejna a jeho spojení s městem Cheb. První část rekapituluje generalissimovy životní osudy, především na základě jedné z nejnovějších valdštejnských monografií z pera Roberta Rebitsche (česky 2014). Od 20. let 17. století se soustředí na jeho „pracovní“ pobyty na Chebsku, přičemž už předtím neopomenula zmínit, že i Valdštejnova choť Lukrécie Nekšová z Landeku měla kořeny mezi chebským patriciátem. Druhá část, opět ryze kompilativní, přináší informace o dění ve městě po vévodově zavraždění a o zrodu zdejší valdštejnské tradice, ke které nemalou měrou přispěl Fridrich Schiller svým proslulým dramatem. Od začátku 20. století se pak v Chebu díky Karlu Sieglovi utváří specializované valdštejnské muzeum s bohatými sbírkami, ještě rozšířenými darem valdštejnského badatele a sběratele Hermanna Hallwicha. Je škoda, že autorka v rámci použité literatury, ne vždy zcela seriózní, přejala i řadu chyb a klišé. Kupříkladu zmiňovaný Rebitsch již dávno ve své jiné knize, o Matyáši Gallasovi, prokázal, že jméno Jan nikdy nenesl a že se nenarodil roku 1584, ale 1588. A tvrzení, že tento Valdštejnův soupeř zemřel na malárii (s. 14), je už vyložené „faul“. Skutečnou příčinou jeho úmrtí byl nepodařený zákrok chirurga při pokusu ulevit Gallasovi od močových kamenů. Ke zbytečným chybám pak patří třeba i tvrzení o klášteře františkánů ve Stříbře (správně: minoritů) a některá z biografických dat Valdštejnových vrahů. Kupříkladu ten hlavní, Walter Deveroux, nezemřel roku 1639, ale až roku 1640.

Následuje stať Jana Kahudy o patrně druhém nejznámějším příslušníkově metternichovského rodu, trevírském arcibiskupovi Lotharovi (1551–1623). Faktem je, že ona známost se pojí spíše k německým než českým zemím, kde se omezuje jen na historické kruhy specialistů na raný novověk. Lothar Metternich si ale pozornost zaslouží, nejen jako jeden z církevních kurfiřtů (od roku 1599), člen katolické Ligy, účastník války o julišské dědictví a blízký

spolupracovník císařů Matyáše a Ferdinanda II., ale i jako velmi vzdělaný muž, přítel umění a iniciátor pozoruhodných stavebních podniků. Vybudoval pevnost Ehrenbreitstein ve městě Koblenz, několik poutních kostelů, pozval do Trevírů kapucíny a podporoval i další církevní řády, nezapomínal ovšem ani na budování vlastního panství, které po jeho smrti převzali příbuzní. Mezi nimi i oba synovci, kteří se věnovali světské kariéře a v Čechách získali hned v prvních letech třicetileté války panství Kynžvart. Kahuda je ve svém výkladu jistý, má dobrý přehled a využívá kromě recentní literatury také archivní zdroje, včetně dosud málo probádaného Rodinného archivu Metternichů. Na druhou stranu, odkazy na zdroje v textu velmi často chybí, poznámkový aparát je maximálně úsporný, takže se čtenář kolikrát může jen dohadovat, odkud autor čerpal.

Třetí příspěvek prostřednictvím Pavla Koblasu seznamuje s majetkovou državou rodu Metternichů – podle nadpisu v době pobělohorské, reálně mnohem více až v 19. století. Kromě Kynžvartu od roku 1623 (zástava), resp. 1629/1630 (dědičný zisk a zápis do desk zemských), vlastnili kupříkladu také západočeský Kynšperk nad Ohří a epizodně nejrůznější statky napříč Čechami a Moravou (Herálec, Úsobí aj.). Jenže až do francouzské revoluce, kdy je postup revolučních vojsk vyhnal z původních domovů, žili trvale v porýnských državách, teprve poté nuceně přesídlili do habsburských zemí. Měli i majetky v Uhrách. V souvislosti s českými panstvími je třeba vyzdvihnout, že od roku 1697 byl Kynžvart rodinným fideikomisem a že v roce 1827 rakouský kancléř Metternich koupil další velké západočeské panství, Plasy. Koblasův text je čtivý, opřený o zahraniční literaturu i archivní výzkum.

Původním příspěvkem je rovněž studie archeologa Filipa Prekopa o vzniku a zániku hradu Kynžvartu, jenž stával – a jeho zříceniny dosud stojí – v lesích vysoko nad městem a zámekem. Po rekapitulaci jeho starší historie, s důrazem na první zničení v době počátku vlády Karla IV., následné znovuvybudování za Václava IV. a definitivní zánik při bojích se Švédy roku 1647, přichází autorovo zamyšlení nad architektonickou podobou hradu, již si díky dlouholetému podrobnému průzkumu může dovolit. Na tomto místě – vzhledem k tématu kolokvia a recenzované publikace – budiž zmíněno, že ještě v závěru třicetileté války byl hrad naposledy opevňován, o čemž svědčí dodnes dochované relikvy. Opozdál se dochovala i tzv. švédská šance, soudobé dělostřelecké postavení. Příspěvek je doprovázen bohatou obrazovou přílohou.

Za nejzdařilejší, nepřínosnější a skutečně původní příspěvek pak považuji ten závěrečný, od Jakuba Krčka a Michala Profanta o kynžvartském zámku a jeho hospodářském zázemí ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století. Autoři tu přesvědčivě dokazují, že zámek Kynžvart má nejen barokní, ale dokonce už renesanční jádro z doby Švamberků a Zedwitzů. V oceňovacím protokolu z roku 1622 během konfiskačního procesu se píše ještě o tvrzi, po

barokizaci na konci 17. století už lze hovořit o zámku. Jeho podoba je konec-konců známa i z ikonografického materiálu – což platí rovněž pro hospodářské budovy za zámkem (západně od hlavní zámecké budovy), na prvním místě pro panský pivovar, jemuž Krčec s Profantem věnují zvláštní pozornost.

Po jazykové stránce je publikace až na pár marginálií v pořádku, editoři odvedli dobrou práci. Vadou na kráse jsou již zmíněná faktografická pochybení především v prvním příspěvku, nicméně celkové vyznění publikace je pozitivní. Nutno jen litovat, a je to bohužel příznačné, že si dosud nikdo detailněji netroufl také na postavy prvních Metternichů na Kynžvartu – Johann Reinhard a jeho bratři tak na své životopisce nadále čekají.

Jan Kilián

Karel NOVÁK, *Oprátky spravedlnosti, nebo pomsty? Hrdelní ortely uložené lidovými soudy v Plzni a Klatovech v letech 1945–1947, Praha 2022, 422 s.*

Profesor MUDr. PhDr. Karel Novák, DrSc., svým osobním životem spojený s Rokycany, je pozoruhodnou osobností. Významný plzeňský chirurg a učitel lékařské fakulty UK v Plzni se krátce po listopadových událostech zapojil do politického života (1992 poslanec Federálního shromáždění), pak se ale vrátil na fakultu (profesorem jmenován roku 2000). Závěr své lékařské kariéry strávil v blízkém bavorském Weidenu, kde se stal primářem tamní chirurgie. Po návratu domů se tento činorodý penzista a starý mládenec sice s aktivní medicínou rozloučil, ale našel si novou životní zálibu a náplň. V řádném studiu vystudoval (se spolužáky, kteří by mohli být jeho vnuky) bakalářské studium historie na Fakultě filozofické ZČU a následné magisterské se zaměřením na moderní dějiny tamtéž.

Svůj zájem soustředil na téma překvapivě dosud neprobádané a publikačně nevyužitě. Důkladným archivním studiem podložená práce se soustředila na retribuční soudnictví, jímž domácí poválečná spravedlnost reagovala na zločiny spáchané v temném období našich dějin, vymezeném dekrety prezidenta Edvarda Beneše mezi 21. květnem 1938 a 31. prosincem 1945. Práce spočívá na detailní a původní analýze spisů všech zločinů, za něž mimořádné lidové soudy v Plzni a Klatovech uložily trest smrti. Základním obsahem knihy jsou zhuštěné kasuistiky jednotlivých případů, které autor roztřídil do pěti tematických kapitol s výstižnými názvy: 1) Vrazi, 2) Bestiální sadisté a mnohonásobní univerzální zločinci, 3) Udavači, 4) Vlastizrádci a zrádci národa a 5) Organizátoři zločinů. Plejáda souzených byla široká, převládali Češi, tedy občané Protektorátu,

mezi nimi i ženy. Co se týče Němců, jednalo se převážně o příslušníky gestapa, z nichž si ovšem značná část zachránila kůži včasným útekem a „zmizením“ v americké zóně. Není cílem recenze popisovat detailně jednotlivé kauzy, ale autor projevil schopnost vyličít i ve zkratce drsnou podstatu. Věru, není to příjemné čtení ani pěkná vizitka českého národa – za životy několika stovek popravených, umučených a následně v koncentračních táborech zlikvidovaných, vesměs mladších lidí, ba celých rodin, mohly často nízké pohnutky, chamtivost i závist. Hrdelních trestů bylo na Plzeňsku navrženo 60, jen tři zločinci oprátce unikli. Jak autor uvádí pro srovnání, v českých zemích bylo vykonáno v této době 713 hrdelních ortelů. Autor také v závěru díla nastínil otázky, do jaké míry se československé retribuční spravedlnosti podařilo vyrovnat s tímto tragickým obdobím našich dějin a zda snese srovnání s výsledky československé a české justice po pádu komunistické totality. Na první otázku si po přečtení knihy odpoví čtenář sám. Objektivita poválečného soudnictví před únorem 1948 byla ještě férová a probíhala samozřejmě v konsensu všeobecného zavržení německého nacismu a jeho českých o přísluhovačů. Odpověď na druhou otázku hodnotíme spíše záporně – společenská i politická vůle vyrovnat se s komunistickou totalitou prostě nebyla (?).

Novákovo studium historie na Západočeské univerzitě bylo završeno úspěšnou obhajobou rigorózní práce v roce 2021, která byla o rok později vydána v pevné vazbě nakladatelstvím EPOCH v Praze i s bohatými obrazovými přílohami, které autor získal dalším bádáním v archivech a muzeích regionu. Mnohé doprovodné fotografie, zejména ty barevné, pořídil sám autor. Pozitivně se projevila také úzká Novákova spolupráce s kolegou Karlem Řeháčkem, ředitelem Státního oblastního archivu. Více než výmluvně působí imponující poznámkový aparát pod čarou, čítající 613 položek a odkazující na archivní prameny, odbornou literaturu i vzpomínky pamětníků. Rozhodujícím klíčem k vytvoření této původní a přínosné monografie byla ovšem příkladná píle, tvůrčí elán a stylistické dovednosti tohoto bývalého chirurga, nyní kolegy historika.

Jan Kumpera

**Jan KILIÁN – Martin BUŠEK – Petr ŠAFANDA, *Zámky
Plzeňského kraje po roce 1989, České Budějovice 2022, 291 s.***

Jako zjevení v současné záplavě vlastivědných, památkářských a turistických průvodců, vesměs kompilací pochybné ceny, působí nová publikace již renomovaného historika Jana Kiliána, docenta Katedry historie FPE ZČU v Plzni, napsaná společně s jeho žáky a posluchači zmíněné katedry Martinem Buškem a Petrem Šafandou. Nejedná se jen o aktuální užitečnost této encyklopedicky pojaté příručky, ale o také o hloubku a přehlednou formu zpracování nových informací. Každý, kdo se o něco podobného v památkářsko-vlastivědné literatuře pokoušel, ví, jak časově náročné a pracné je shromáždit fundované a relevantní informace, které kromě archivního výzkumu vyžadují průzkum objektů přímo na místě a případně i jednání a rozhovory s majiteli objektů. Nejen okrasnou, ale přímou součástí knížky je i současná fotografická černobílá i barevná, vesměs autorská dokumentace profesionální kvality.

Jihozápadní Čechy se svým památkářským fondem i v rámci České republiky poněkud odlišují. Velká feudální dominia tu tvořila ve středověku církevní panství velkých klášterů (Teplá, Chotěšov, Kladruby, Nepomuk, Plasy) a pražského biskupství (Horšovský Týn), a proto se tu setkáváme se zbytky impozantní románské a gotické architektury, posléze překryté monumentálním barokem. Velká šlechtická dominia se tu nevyskytovala v takovém rozsahu jako jinde v Čechách, nemluvě o Moravě. Naopak, zvláště historický Plzeňský kraj vynikal rozdrobeností panství s převládajícím středním či spíše menším rozsahem panského velkostatku. Historickým a architektonickým dědictvím této dávné reality je neobyčejné množství drobnějších panských sídel, v současnosti zámků či zámečků, vznikajících často z původních tvrzí, jejichž dnešní „kabát“ bývá výsledkem složitých přestaveb od renesance přes baroko po historizující slohy. Jen vzácně se na Plzeňsku setkáváme s úplnými zámeckými novostavbami 19. století. I proto se právě zde promítly do nových vlastnických poměrů společenské a ekonomické změny po listopadu 1989. Mnoho zámeckých objektů získalo konečně konkrétní nové majitele, ať už restitucí či koupí, ochotných často do zanedbaných objektů investovat a případně je zpřístupnit. Samozřejmě zdaleka vše není růžové, některé objekty jsou stále zdevastované. Jak se bude stav tohoto menšího památkového fondu (postaru řečeno nemovitých kulturních památek II.-III. kategorie) vyvíjet, nevíme. Ale buďme optimisty, zapálených nadšenců usilujících o záchranu a rozumné využití menší zámecké architektury přibývá. Čtenář a uživatel ocení u této příručky přehlednost a snadnou orientaci. Uspořádání knihy je podle jednotlivých, abecedně řazených sedmi okresů Plzeňského kraje (Domažlice, Klatovy, tři plzeňské okresy, Rokycany a Tachov). Uvnitř těchto dílčích správních celků jsou uváděny sledované zámecké lokality, opět abecedně a vždy s jednou či více fotografiemi

popisovaného objektu. Struktura hutných hesel je jednotná. Po stručném připomenutí historického vývoje a shrnutí architektonického vývoje následuje to podstatné a aktuální: současný majetkoprávní vývoj po roce 1989 a stávající stav objektů s poměrně podrobným popisem interiérů a exteriérů, stavu omítek, krovů a střech. Akcent je kladen na současné již dokončené či probíhající nebo alespoň plánované opravy a rekonstrukce. Hesla pro jednotlivé okresy doprovází přímo v textu nenápadný poznámkový aparát, který pak v samotnému závěru knihy přináší, vždy po okresech, podrobné odkazy na prameny, literaturu, jak starších soupisových a encyklopedických přehledů, tak prací uznávaných laiků, jakými jsou třeba Zdeněk Procházka či Petr Rožmberský a další. U jednotlivých okresů se jedná o desítky poznámek, v případě nejrozsáhlejší kapitoly týkající se Klatovska dosahuje počet položek čísla 253 (!). Využity byly případně články z tisku i jiné, např. orální zdroje. Přesto je v závěru ještě uveden samostatný seznam literatury a pramenů. Z archivních pramenů byly využity hlavně materiály Národního památkového ústavu, respektive jeho územního odborného pracoviště v Plzni.

Celkem tato encyklopedická příručka zachytila 150 zámeckých lokalit a objektů – pro okres Domažlice je uvedeno 12 místopisných hesel, pro Klatovy dokonce 78, což odráží v úvodu zmíněnou mimořádnou rozdrobenost feudálního vlastnictví v Pošumaví. Na okresy PM připadají 4 objekty, PS 16 a PJ 15, okres Rokycany vykazuje 15 a Tachov 25 zámeckých lokalit. Přiložené mapky navíc umožňují uživatelům snadnou orientaci. Tímto vydáním se podařilo zaplnit informační mezeru o současném stavu západočeského zámeckého fondu, i když, doufejme, za deset dvacet let bude nutná další aktualizace. Autor těchto řádků se zabývá podobnou památkářskou problematikou v regionu již padesát let. Je i spoluautorem v knize hojně citovaného díla Hradů, zámky a tvrze, konkrétně dílu Západní Čechy (1985), takže většinu v knize sledovaných objektů zná z vlastní empirie a také o nich psal. Na sledované téma zadával ještě v předlistopadovém období desítky diplomek (což bylo studenty žádané, ale i únikové téma od převahy tehdejších ideologicky podmíněných prací). Proto dokážu posuzovanou příručku ocenit jako záslužný ediční počín, který osloví mnohonásobně více čtenářů než mnohé vědecké dílo. Myslím si ale, že uživatelům by prospěly také aktuální informace o kontaktech na současné majitele (kde by to bylo možné), ať už u objektů státních, obecních, církevních či soukromých. Není zcela jasné, které části napsali spoluautoři – studenti, nebo spíše připravovali podklady? Kvalitní je i anglické summary, i když s ohledem na blízkost regionu k Bavorsku by byl žádoucí i souhrn v němčině.

Jan Kumpera

Eveline SZARKA, *Sinn für Gespenster. Spukphänomene in der reformierten Schweiz (1570–1730)*, Wien – Köln 2022, 355 s.

Recenzovaná publikace je autorčinou disertací zpracovanou pod vedením renomované švýcarské znalkyně dějin raně novověké kriminality prof. Franzisky Loetzové a obhájenou v roce 2020 na univerzitě v Curychu.

Strašidla a různá zjevení byla nedílnou součástí myšlenkového světa středověkého a raně novověkého člověka. Eveline Szarková ve své práci předkládá důkladné analytické zpracování jedné části uvedeného fenoménu, totiž vnímání strašidel a zjevení v raně novověkém reformovaném Švýcarsku. Všimá si přitom přirozeně i reakce reformačních teologů a učenců na tyto fenomény a ohlasu jejich názorů v řadách obyvatelstva.

Základní otázkou, kterou si autorka položila, bylo, jaké náboženské, resp. sociální funkce plnila strašidla (přesněji řečeno: představy o nich) v dobové reformační teologii a v životě věřících. Brutálním zásahem reformačních teologů, počínaje již Lutherem a Karlstadtem, do lidových představ o strašidlech a zjeveních bylo odmítnutí středověkého učení o očistci. Tím se zároveň snažili naplnit starozákonní zákaz (Leviticus 19, 31; Deuteronomium 18, 11) obracet se k duchům zemřelých a vyvolávat je. Reformační teologie tak vyloučila možnost, že by strašidla a zjevení mohla být duchy mrtvých z očistce, a přičkla jim jednoznačně d'ábelskou podstatu. Tuto reformační interpretaci strašidel zafixoval spis curyšského duchovního a teologa Ludwiga Lavatera (1527–1586) *Von Gespänsten* (O strašidlech) z roku 1569.

Szarková podává nejprve přehled dosavadního západoevropského a severoamerického bádání zabývajícího se tématem strašidel, zjevení, poltergeistů a duchů mrtvých ve středověku a v raném novověku. Zvláště západoevropské bádání o uvedených fenoménech je dosud značně mezerovité. Poté autorka probírá některé teoretické a metodologické otázky. Problémem, který je u zkoumaného fenoménu výraznější a kterého si je Szarková dobře vědoma, je „dvojitá interpretace“ materiálně neexistujícího jevu, poprvé pozorovatelem, podruhé historikem. Tento problém si přirozeně vyžaduje velmi obezřetnou a nadobycěj kritickou práci s prameny. Dále autorka nastiňuje vývoj reformace ve Švýcarsku a přibližuje fungování tamějších církevních soudů od poloviny 16. století.

Pramennou základnu, kterou Szarková využila, je možné rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny spadají dobové teologické spisy, traktáty a kázání, jakož i mravnostní předpisy. Tyto prameny pojednávaly o strašidlech a vyvolávání duchů spíše v teoretické či normativní rovině. Kromě toho však autorka využila druhou – méně kompaktní, ale neméně významnou – skupinu pramenů. Tu tvořily rozptýlené, převážně archivní prameny, které popisují přímou, „praktickou“ konfrontaci s údajnými strašidly a zjeveními. K nim patří zejména soudní spisy, různé úřední relace či lékařská dobrodzání, vyprávěcí prameny

a v neposlední řadě také knihy lékařských receptů, „čarodějnické“ knihy a knihy magických zaříkadel.

Szarková důkladně prozkoumala a analyzovala Lavaterův spis o strašidlech. Srovnala jej mj. s traktátem na totéž téma, který napsal v polovině 15. století erfurtský kartuziánský mnich Jakob von Paradies (1381–1465). Stejně jako zmíněný kartuzián věřil i Lavater na jedné straně v reálnou existenci strašidel, na druhé straně byl nucen se argumentačně vypořádat s nově striktně prosazovaným biblickým zákazem vyzývání a dotazování se duchů mrtvých, jakož i s reformačním odmítnutím očištění a z toho plynoucím přesunem všech duchů do sféry pomýlené ďábelské „antikultury“. Autorka na řadě příkladů ukazuje, že v 16. století reformační ani katoličtí teologové nezpochybňovali působení ďábla v reálném světě. V této souvislosti Szarková dokonce nadhazuje domněnku, že Lavaterův spis mohl být mimo jiné i svěbytnou replikou na usnesení Tridentského koncilu.

V reformační teologii a kosmologii bylo strašidelné zjevení považováno v první řadě za ďábelské pokušení. Zároveň bylo vnímáno i jako vzácné boží znamení. Tím bylo postaveno na roveň jiným apokalyptickým znamením, za které byly považovány např. neúrody, povodně či morové epidemie. V dané souvislosti se autorka pokusila postihnout hlavní zvláštnosti reformovaného výkladu apokalyptických znamení. Právě přesné rozluštění těchto znamení mělo umožnit správné pochopení božího poselství. Víru v působení strašidel nicméně označovala reformační teologie za pověru (*Aberglaube*), a to ve smyslu falešné víry. Většina reformačních teologů dokázala nicméně vést dělicí čáru mezi pověrou na straně jedné a kouzelnictvím (*Zauberei*) na straně druhé. Na základě provedených rozborů Szarková velmi rozhodně odmítla tradovanou představu, že by právě reformační teologie uvedla do chodu ono proslulé weberovské „odkouzlování světa“. Moc ďábla a kouzelnictví zůstaly v protestantismu samozřejmostí, přičemž zesílila intenzita jejich vnímání. Pojetí strašidla jako božího trestu převzal protestantismus z pozdně středověké teologie.

Navzdory diabolizaci strašidel a zjevení v reformační teologii zůstávala strašidla součástí každodennosti raně novověkých lidí také v těch oblastech, kde proběhla reformace. To časem vedlo některé protestantské autory k rozličným pokusům o klasifikaci či typologii strašidel, zjevení a poltergeistů, např. z hlediska jejich nebezpečnosti či způsobované škody. Vyvolávání duchů bylo také součástí magických rituálů při hledání domnělých pokladů. Magické hledáctví pokladů představovalo jeden z výrazných doprovodných fenoménů pozdní fáze evropských čarodějnických procesů a od druhé poloviny 17. století zasáhlo i Švýcarsko. Přesto byla strašidla v raně novověkém Švýcarsku vnímána pod vlivem reformační teologie především jako nebezpečné destruktivní mocnosti.

Do lidových představ o strašidlech se ve zkoumané době promítaly obavy a strach jednotlivců. V duchu reformační teologie měla strašidla sloužit také

jako jakýsi „barometr hříchů“. Strašidelná zjevení byla často spojována s konkrétními místy, typicky s těmi, kde mělo v minulosti dojít k nějakému těžkému hříchu či ke zločinu. Strašidla byla často považována za příčinu různých nemocí či za trest za dosavadní hříšný život. Autorka upozorňuje na kuriózní případ z roku 1581, kdy curyšský církevní soud na opakovanou žádost rozvedl manželství pro dlouhotrvající ďábelské útrapy v podobě strašidla, které hříšný pár postihly. Překvapivě v poměrně malém rozsahu zaznamenala autorka strašidla jako nástroje škodlivé magie. Na druhé straně Szarková ukazuje, že víra ve strašidla se v 17. a v první polovině 18. století mnohde spojila s vírou v neviditelné lidi, které zatím nebyla v historiografii věnována prakticky žádná pozornost. Od konce 17. století oslabovala víra v moc ďábla, která se v případech strašidel a zjevení začala omezovat jen na mámení smyslů. Už počátkem 18. století se pak začaly ve větším počtu objevovat i názory, že strašidla jsou pouze produktem lidské obrazotvornosti, či podvodu.

Způsoby zdolání domnělých strašidel a zjevení ve zkoumané době v reformovaném Švýcarsku lze rozdělit na legální a nelegální. Legální možnosti byly značně limitovány reformačním odmítnutím exorcismu jakožto pověřeneckého rituálu katolické církve. Reformační teologové a duchovní mohli věřícím nabídnout pouze pokání a modlitbu, přičemž byl v závažných případech kladen důraz na společnou modlitbu. Spektrum nelegálních možností bylo širší: Nejčastěji se jednalo o užívání různých amuletů a zaříkáadel. Relativně méně obvyklým prostředkem v boji s domnělými strašidly byla nekromancie, vyvolávání duchů mrtvých. Zkoumané případy navíc ukázaly, že vyvolávání duchů obvykle umožnilo jen relokaci strašidla na jiné místo, nikoli jeho odstranění. Osobami, které poskytovaly své služby při zdolávání strašidel, byli velmi často příslušníci nepočestných profesí, zejména kati, ale i různí lidoví léčitelé a populární studenti. Jejich pozici posilovala obecně rozšířená víra, že někteří lidé jsou obdařeni schopností spatřit duchy. Navíc tresty ukládané podvodným poskytovatelům takovýchto magických služeb nebyly v praxi příliš přísné. Navzdory hrozbě tvrdých trestů nevěnovala raně novověká justice vyvolávání duchů zpravidla příliš velkou pozornost. Bylo to dáno nepochybně i všudypřítomností strašidel, která se v představách raně novověkých lidí mohla zjevit i na těch nejbezpečnějších místech, jakým bylo např. vlastní obydlí.

Celkově Szarková dospěla ke konstatování, že s ohledem na nedostatečnou srovnávací základnu nelze vyslovit jednoznačný závěr o tom, jaké byly dopady reformace na víru obyvatelstva, tedy i na jeho víru ve strašidla, zjevení a duchy. Jisté podle ní však je, že bylo chybou a zároveň i symptomem dosavadního bádání, když byl Ludwig Lavater považován za ztělesnění skeptického, racionálního protestantského duchovního. Tento dojem vznikl pouze vytržením jeho díla z širšího teologického kontextu, a to jak časového, tak i teritoriálního. Autorka uzavírá, že význam strašidel se odvíjí od jejich vztahu k jiným fenoménům v rámci působících společenských mechanismů.

Bibliografii tvoří seznam použitých archivních pramenů, tištěných pramenů (převážně dobových tisků) a sekundární literatury. Soupis použité literatury je impozantní (s. 317–342) a střizlivě odhadnuto čítá více než 600 položek. Publikaci uzavírají seznamy vyobrazení a tabulek, věcný rejstřík a rejstříky osobních a místních jmen.

Recenzované dílo je vynikající a koncepčně hluboce promyšlenou vědeckou prací opírající se o autorčin rozsáhlý a mnohaletý pramenný výzkum. Ke knize mám jen dvě malé výhrady. Doufám, že se nebudou jevit jako přespříliš zlovlné.

Podle mého názoru by recepci a snazšímu pochopení tematicky nesporně atraktivního díla také v řadách poučenějšího laického publika prospělo, kdyby Szarková v jedné kapitole své práce soustavně odvyprávěla alespoň ty nejvýznamnější případy výskytu strašidel, o něž se její výklad opírá. Místo toho zachycuje tyto případy pouze útržkovitě v pasážích, v nichž pojednává o jednotlivých dílčích fenoménech, např. o spojení výskytu strašidel a duchů s údajnými místy minulých zločinů či s uloženými poklady.

Publikace je faktograficky spolehlivá a prakticky bez chyb. Jediná drobná výjimka mi však nemohla uniknout: Autorka přejmenovala spoluzakladatele historické antropologie Richarda van Dülmena na *von Dülmena*. Připusťme však, že podobného omylu se podle tradované legendy dopustil i velký Wolfgang Amadeus Mozart, když se na něj písemně obrátil mladičkový Ludwig van Beethoven. Kniha E. Szarkové je nesnadnou, ale v posledku radostnou četbou. Zmíněná radost se zde přirozeně snoubí s respektem k vysoce kvalitnímu, mnohostranně podnětnému, hluboce promyšlenému a přínosnému vědeckému dílu.

Petr Kreuz

Gabriel HUNČAGA – Miroslav HUŤKA, *Žobravé rehole a stredoveké mestá. Pôsobenie mendikantov v stredovekom urbánnom prostredí, Ružomberok 2022, 331 s.*

V uplynulém roce 2022 vyšla zásluhou vydavatelství VERBUM Katolické univerzity v Ružomberku nová, slovensky psaná publikace *Žobravé rehole a stredoveké mestá: pôsobenie mendikantov v stredovekom urbánnom prostredí* od dvojice zkušených medievistů, Gabriela Hunčagy z bratislavské Katedry biblických a historických věd Teologické fakulty Trnavské univerzity v Trnavě a Miroslava Huťky z Katedry historie Filozofické fakulty Katolické univerzity v Ružomberku. Svůj obsáhlý výzkum protentokrát zaměřili na dějinnou problematiku působení žebavých řádů ve středověkých městech na latinském Západě a v Uhersku s pochopitelnou orientací na území dnešního Slovenska.

Recenzovaná monografie, směřovaná primárně k odborné veřejnosti a vybavená bohatým poznámkovým aparátem, vznikla jako hlavní výstup stejnojmenného grantu poskytnutého Vědeckou grantovou agenturou Ministerstva školství, vědy, výzkumu a sportu Slovenské republiky a Slovenské akademie věd.

Podíváme-li se blíže na obsah knihy, dělí se do dvou částí, z nichž každou zpracoval jeden z výše uvedených autorů. První část Hunčagovy knihy o deseti rozsáhlých kapitolách, zabírající v podstatě polovinu celé knihy, byla nazvána „Latinský Západ“. Autor v ní představuje všechny podstatné charakteristiky a jevy pojící se se vznikem, šířením a obvyklým působením největších a nejvlivnějších žebavých řádů – dominikánů, minoritů, karmelitánů či augustiniánů-eremitů ve vrcholném středověku. Zcela beze zmínky však nezůstaly ani méně významné řády trinitářů, servitů, paulínů a dalších. Po vysvětlující předmluvě (s. 10–15), v níž Hunčaga čtenáře uvádí do specifik výzkumu a představuje hlavní teze, proč je nutno považovat 13. století za stiletí dominance mendikantů, následuje úvod (s. 16–22) obsahující zamyšlení nad dějinným vývojem katolických řádů a změnami forem monastického života ve vrcholném středověku. První kapitola vlastního textu nazvaná Cesta k mendikantom (s. 23–28) se zabývá praxí církve závěru 12. a počátku 13. století, včetně vyrovnání se s dobovými herezemi, kterážto doba se kryje se životem osobností velkých zakladatelů sv. Dominika a sv. Františka z Assisi. Další kapitola, Ordines mendicantes (s. 29–44), pojednává o vzniku všech vrcholně středověkých žebavých řádů. Autor tu klade pochopitelný důraz na milníky schválení řeholí ze strany papeže. Následně v kapitole Zriaďovanie komunit (s. 45–57) přistupuje k interpretaci obvyklého postupu při zakládání nových klášterů se zřejmým důrazem na francouzskou či polskou historiografii již dobře zpracované řády dominikánů a minoritů, aby v kapitole Expanzia (s. 58–72) seznámil odbornou veřejnost s rozmachem a kvantitativními nárůsty počtu klášterů jednotlivých žebavých řádů.

V knize následují dvě specifické výběrové kapitoly zaměřené striktně na existenci a vliv mendikantů ve dvou zámožných městech Svaté říše římské, a to Kolíně nad Rýnem (s. 73–78) a Štrasburku (s. 79–87), přičemž v posledně jmenovaném městě situaci řeholníků ovlivňovala blízká frankofonní kultura. Hunčaga završil svůj výzkum čtyřmi tematickými kapitolami, jež jsou pro pochopení významu žebavých řádů ve spojení se středověkými městy naprosto klíčové. Nejprve se zabýval problematikou řádových studií a výuky především dominikánů a minoritů na středověkých univerzitách ve významných městech (s. 88–93), aby v kapitole Třínom v oku pomocí papežských privilegií představil celoevropské zárodky ostré rivality mezi městským světským (diecézním) duchovenstvem a mendikanty (s. 94–103). Uvedenou problematiku v další kapitole rozvinul za pomoci obecných principů i příkladů z konkrétních lokalit nastíněním mimořádně úspěšné pastorační praxe žebavých řádů stojících mimo

farní strukturu (s. 104–114). Ta totiž vyvolávala zášť běžných světských duchovních a například v Anglii i dřívějších kontemplativních řeholí, které vinou mnohem větší obliby mendikantů u obyvatel měst přicházely o vysoké příjmy. V poslední kapitole první části knihy *Kázanie, spovedanie a vyučovanie* autor poukázal i na další oblasti, jež byly doménou žebavých řeholníků ve městech, a sice na jejich kazatelskou činnost, poskytování individuálních „ušních“ zpovědí i vyučování jiného duchovenstva (s. 115–124). První část knihy Gabriela Hunčagy se uzavírá interpretativním závěrem a anglickým resumé.

Druhou část knihy, respektive její celou druhou polovinu pojmenovanou „Stredoveké Uhorsko (Slovensko)“, tvoří devět kapitol Miroslava Huťky, který se v ní, na rozdíl od výše zmiňovaného Hunčagy, již plně zaměřil na oblast vrcholně středověkého Uherska. Samozřejmě, hlavně s přihlédnutím k území dnešního Slovenska, neboť na území celého rozsáhlého Uherska existovaly stovky klášterů. Po další předmluvě, tentokrát od Huťky (s. 140–142), který reakce na příchod mendikantů do Uherska v první polovině 13. století porovnává s filozofickým nádechem se současností, následuje úvod (s. 143–151), v němž autor podrobně uvádí do svého výzkumu a vysvětluje terminologii, metodologii, historiografii i notně omezenou a roztroušenou pramennou základnu. V první kapitole se autor podrobně věnuje fenoménu pronikání, respektive příchodu a postupného šíření žebavých řádů do městského prostředí Uher (s. 152–175), aby následně v další kapitole Žobravé rehole a světské duchovenstvo vymezil základní mantinely vztahů mezi mendikanty a světským klérem ve městech pomocí papežských listů, dekretů a bul a aplikoval je na prostředí středověkého Uherska se zaměřením na Horní Uhry (s. 176–198). Zvláště významně se přitom soustředil na konkrétní spor v Banské Štiavnici mezi městským farárem a tamními dominikány, vlekoucím se na přelomu 15. a 16. století téměř půl století. Poté se Huťka speciálně zaměřil na vzájemné vztahy mezi jednotlivými žebavými řády a zdůraznil vzájemnou konkurenci i z toho plynoucí spory (s. 199–210). Autor se dále ve čtvrté kapitole stručně zabýval vztahy mezi městkou společností, reprezentovanou rychtářem či konšely, a lokálními kláštery (s. 211–216). Nato přešel k líčení „hospodářských dějin“ mendikantských klášterů v Uhrách, v nichž se věnoval jejich materiálnímu zabezpečení či u žebavých řádů problematickému vlastnění majetku (s. 217–229). V celkově již šesté kapitole Uhorskí mendikanti a rehoľné reformy se Miroslav Huťka primárně zabýval problémy spjatými s rehoľní disciplínou, jež spolu s dalšími příčinami postupně vyústily ve štěpení některých řádů (s. 230–244). Poté se v sedmé krátké kapitole zabýval rekonstrukcí počtů řeholníků v jednotlivých řádech i klášterech a uvádí informace o zaznamenaném poklesu počtu mendikantů v Uhrách 15. století (s. 245–249). Nato nastínil nelehkou situaci žebavých řádů a jejich členů na území Uherska v 16. století, která byla poznamenána výbojnou expanzí osmanských Turků (s. 250–254). V závěrečné deváté kapitole přidal

Huťka v souvislosti s touto expanzí ještě stručnou reflexi zániku mendikantských klášterů v Uhersku probíhající v souladu s politickým rozvrtem země od dvacátých do sedmdesátých let 16. století (s. 255–260). Druhou část knihy Miroslava Huťky uzavírá rozsáhlý závěr a anglické resumé. Zbytek knihy pak zahrnují přílohy, seznam pramenů a literatury a rejstřík.

Při hodnocení výše podrobně představené monografie autorské dvojice Gabriel Hunčaga – Miroslav Huťka je v prvním řadě třeba poděkovat oběma za náročnou badatelskou práci, jelikož kniha reprezentuje dle mého názoru dostatečně kvalitní a badatelsky vyzrálý celek, který jistě přispěje svým dílem k rozvoji mediévistického bádání o dějinách, pastorační praxi i problémech mendikantů ve středověkých a částečně i raně novověkých městech nejen na území latinského Západu, ale především v prostoru Uherska se zaměřením na hornouherské kláštery minoritů, františkánů-observantů, dominikánů, augustiniánů-eremitů (obutí augustiniáni) a dalších žebravých řádů. Zvláště pro slovenskou historiografii se přes některé drobné výhrady, jež zazní níže, jedná o důležitý přínos, neboť publikace se příhodně snaží, alespoň ve spojitosti s urbánním prostředím, vyrovnat palčivý historiografický dluh spočívající v absenci syntézy středověkých dějin žebravých řádů na území Horních Uher. Zvláště pak v případě všech větví františkánského řádu, k nimž v posledních letech na rozdíl od dominikánů, pokud je mi známo, nevznikly na Slovensku ani významnější relevantní studie.^{1]} To se však zásluhou recenzované monografie konečně změnilo. Ve spojitosti s poctivou faktografií, jež je obvykle dáována do širších souvislostí i náležitě interpretována, musím také ocenit užití odpovídajícího pramenného materiálu a práci s početnou novější německo-, francouzsko- a anglickojazyčnou produkcí, čímž dochází k transferu často opomíjených poznatků do slovenského prostředí, jež kvůli jazykové blízkosti samozřejmě mohou využít i čeští či (hůře) polští badatelé. Ti jistě také ocení kritické zpracování tématu, zvláště oblastí Kolína nad Rýnem, Štrasburku či Horních Uher, pro možný vlastní komparativní výzkum.

Přes nesporný přínos sledované knihy se však ještě musím krátce pozastavit u několika oblastí, jež mohly být v publikaci zpracovány jinak, respektive lépe. Nemá smysl zacházet do přílišných detailů textu, u něhož by se u určitých tvrzení či interpretací týkajících se konkrétních lokalit dalo polemizovat. Mou připomínku si nicméně zaslouží struktura knihy, možný chybějící obsah k tematice mendikantů a měst, grafické vyznění či dostupnost knihy. Byť je při dvou autorech jediné publikace jasné, že práce na ní musí být rozdělena dle domluvy a možností autorů, recenzovaná monografie o dvou oddělených a nepřilíš provázaných částech spíše působí jako dvě samostatné knihy. K tomu přispívají především dvě autorské předmluvy, dva úvody, dva závěry a dvojice

[1] K výzkumu středověkých dějin žebravých řádů na Slovensku viz Gabriel HUNČAGA, *Žobravé rehole v stredoveku vo vedeckom diskurze na Slovensku po roku 1989*, *Historia Slavorum Occidentis* 12, č. 1, 2022, s. 96–118.

anglických resumé, byť alespoň seznam pramenů, literatury a rejstřík zůstaly společně pro celou knihu. Zde bych se pro všechny vydávané monografie více autorů přimlouval za pouze jedinou předmluvu, úvod, výsledný závěr knihy a cizojazyčné resumé; kniha je totiž vůči odborné veřejnosti jen jedním vědeckým výstupem. Co se týče obsahu knihy, je nutno samozřejmě respektovat přání a vůli autorů, kteří se výběru a kvalitnímu zpracování vybraných témat jistě věnovali dlouhou dobu, avšak například u první části „Latinský Západ“ se na mysl vkrádá otázka, proč ze všech možných lokalit západního křesťanského univerza musela být ve své kapitole zpracována právě říšská města Kolín nad Rýnem a Štrasburk (s francouzským vlivem). Při interpretacích pronikání (šíření) mendikantů napříč latinskou Evropou by mohly být brány více v potaz i jiná města či lépe oblasti a státní útvary. Široké vymezení záběru na „Latinský Západ“ je totiž osídlená a realisticky nezpracovatelné. I když si autoři především v textu tematických kapitol všimají i situace v západní Evropě – Anglii, Francii, Říši a přirozeně Itálii, městské působení žebravých řeholí ve vzdálenějších (Španělsko, Portugalsko...) i k Uhrám mnohem bližších oblastech (české země, Polsko) je bohužel opomíjeno. Zvláště ve vztahu k Čechám a Moravě je to škoda, neboť právě zde v poslední době k žebravým řádům vyšlo množství podnětných monografií.²⁾ Ty však autoři nevyužili.

V případě grafického zpracování knihy si nelze než postesknout, že publikace nedisponuje v textu žádnými doprovodnými fotografiemi, například plány měst s konkrétní lokací klášterů či půdorysy některých klášterních komplexů. Jen v příloze ke konci knihy se nachází mapy rozšíření mendikantů ve vybraných evropských zemích. Byť je to z důvodu úspory místa a s tím souvisejících finančních důvodů pochopitelné, uvedená absence zamrzí. Monografii by jistě prospělo, kdyby přibyla alespoň jedna mapa mendikantských klášterů v prostoru slovanského osídlení středověkých Horních Uher (území dnešního Slovenska), z níž by bylo letným pohledem patrné, kde se kláštery nacházely a kterým řádům patřily. Pozastavit bych se chtěl také nad horší dostupností knihy, která byla v roce 2022. Ačkoli se nejedná o e-knihu, nebyla ani v polovině roku 2023 fyzicky dostupná v žádných knihovnách na Slovensku, ani jinde. Badatelé se tak k ní dostanou zatím jen na akademickém portálu Academia.edu. Vzhledem k přínosu knihy bych se v budoucnu přimlouval za větší rozšíření knihy i do českého prostředí, k němuž doufám přispěje tato

2) Srov. např. Petr HLAVÁČEK a kol., *Františkánský klášter v Kadani jako ohnisko kulturního a technologického transferu*, Kadaň 2018; Daniela RYWIKOVÁ – Roman LAVIČKA (red.), *Ordo et paupertas. Českokrumlovský klášter minoritů a klarisek ve středověku v kontextu řádové zbožnosti, kultury a umění*, Ostrava 2017; Daniel KOVÁŘ – Roman LAVIČKA, *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, České Budějovice 2017; Jan CHLÍBEC, *Bernardinské slunce nad českými zeměmi*, Praha 2016; Daniela RYWIKOVÁ (red.), *Klášter minoritů a klarisek v Českém Krumlově. Umění, zbožnost, architektura*, České Budějovice 2015; Tomáš ČERNUŠÁK – Tomáš SEDLÁK (red.), *Dominikáni v Jihlavě v proměnách staletí*, Jihlava 2012; Jiří ŠMERAL, *Řád augustiniánů eremitů na Moravě v předhusitské době*, Olomouc 2008.

recenze. Jako podnět k dalšímu bádání ve sledované problematice působení žebravých řádů ve středověkých městech v latinské Evropě včetně Uherska lze říci, že autoři ve své jinak nesporně přínosné monografii zdaleka nevyčerpali všechna témata k řešení, jež se nabízí. Jsou si toho na stránkách knihy ostatně sami vědomi. Například by bylo možné se v Evropě i přímo v Uhrách věnovat mendikantům a jejich liturgii, úctě ke světcům, architektuře a sakrálnímu prostoru řádových chrámů, specifickým klášterním knihovnám a v neposlední řadě i hlubšímu studiu dějin jednotlivých hornouherských klášterů žebravých řádů. Závěrem je však nutno vydání monografie *Žobravé rehole a stredoveké mestá: pôsobenie mendikantov v stredovekom urbánnom prostredí* jednoznačně ocenit a knihu vřele doporučit ke studiu odborné historické veřejnosti i všem zájemcům o církevní dějiny, neboť v ní naleznou spoustu cenných informací k šíření a pastorační praxi mendikantů ve středověku.

Martin Slepíčka

ZPRÁVY

Konference Premonstráti z Teplé. 222 let od narození Josefa Františka Smetany (1801–2023), Plzeň, 24. března 2023.

Starší bratranec Bedřicha Smetany Josef František Smetana sice není tak obecně proslulou osobností jako famózní český skladatel, přesto patří na západě Čech k neopominutelným veličinám obrozeneckého období, ať už jako zakladatel regionálních novin *Posel ode Mže* nebo jako velmi aktivní předseda plzeňské odnože spolku Lípa Slovanská. Kromě českého jazyka a dějin se zajímal zvláště o fyziku a astronomii, přičemž v roce 1837 vydal vůbec první českou astronomickou příručku. Proto není divu, že se k jeho odkazu dnes hlásí i Česká astronomická společnost. Její západočeská pobočka (ZpČAS) dne 24. března 2023 v Plzni ve Studijní a vědecké knihovně uspořádala konferenci, která měla připomenout jak Smetanovu postavu, tak premonstráty z Teplé, na jimiž založeném plzeňském filozofickém ústavu byl Smetana svého času profesorem. Z tohoto důvodu měl program několik tematicky odlišných bloků.

Po zahájení konference představiteli (spolu-)pořádajících institucí a po hudebním vystoupení polské houslistky Plzeňské filharmonie O. A. Osmolińskiej následoval dopolední blok věnovaný starší historii. Jan Kumperta ve svém příspěvku shrnul dějinný vývoj tepelského kláštera s důrazem na jeho počátky a osobnost blahoslaveného Hroznaty coby jeho zakladatele a na velkolepý rozkvět v době pobělohorské, kdy se Teplá stala jedním z důležitých středisek vzdělanosti na západě Čech. Naproti tomu Jan Kilián se zaměřil na historickou etapu, v níž klášter i s okolím trpěl událostmi třicetileté války a nedokázal se vyhnout pobytům ani švédských, ani císařských vojsk a jeho ekonomické ztráty šplhaly rovněž do „astronomických“ výšin. Helena Chýlová následně představila tři asi nejvýraznější postavy plzeňského filozofického ústavu a gymnázia, kromě Smetany Josefa Vojtěcha Sedláčka a Jana Huga Karlíka (jenž svůj pestrý život ukončil právě v Teplé), přičemž analyzovala jejich vliv na dobovou kulturu a vývoj českého jazyka.

J. H. Karlíkovi a také jeho premonstrátskému kolegovi Jaroslavu Václavovi Vackovi se po přestávce znovu věnoval Karel Řeháček v příspěvku o jeho/jejich kolísání mezi českým zemským patriotismem a nacionalismem i o zvyšující se intenzitě národního uvědomění. Jak to bylo s vývojem pětiletého plzeňského gymnázia, založeného roku 1776, a dvouletého filozofického ústavu, otevřeného v Plzni roku 1804, nastínila Martina Bečvářová. Kromě toho se soustředila také na podobu tehdejší výuky matematiky a přírodních věd a na působení premonstrátských vyučujících na obou ústavech. Jindřich Bečvář podal přehled základních biografických dat J. F. Smetany, aby se poté zaměřil na jeho básnickou tvorbu a v ní na autorovy reakce na rozličné události politické i společenské povahy tehdejší doby.

Třetí, odpolední blok se již nesl ve znamení astronomie. Ota Kéhar protoval Smetanovy odborné hvězdářské spisy (zvláště onu zásadní publikaci z roku 1837 s titulem *Základové hvězdoslovj*) a upozornil na to, že se jejich autor nevěnoval jen obtížnému názvosloví, ale také planetkám, pozorování polární záře či zatmění Slunce a Měsíce. Na pozapomenutou osobnost jiného tepelského premonstráta, Aloise Martina Davida, ve svém referátu vzpomenu Jiří Schierl. I David se v rámci svého zájmu o aplikované vědy zajímal o astronomii, o čemž dodnes svědčí pozůstatky tzv. Davidovy astronomické pozorovatelný na Branišovském vrchu. A. M. Davida koneckonců v závěrečném příspěvku zmínil též Josef Jíra, jenž k němu a ke Smetanovi přidal další dva tepelské premonstráty (zvláště Adalberta Kuneše), kteří se věnovali astronomickému bádání.

Po závěrečné diskusi – na dílčí byl čas vždy po skončení každého z příspěvků – se účastníci konference přesunuli na plzeňský Mikulášský hřbitov a položili květiny na Smetanův hrob, čímž celou akci důstojně zakončili, jakoli následně ještě proběhlo neformální posezení. Výstup v podobě tištěné publikace se nechystá, což je na jednu stranu škoda, na stranu druhou je to ovšem s ohledem na převážně přehledové příspěvky vcelku pochopitelné. Nepochybují ovšem, že ty zásadnější a původní najdou vbrzku uplatnění v některém z tuzemských odborných periodik.

Jan Kilián

Výstava Žatecký poklad. Regionální muzeum K. A. Polánka v Žatci, 12. ledna 2023–30. prosince 2023

Nedávno jsme v našem katederním časopise referovali o senzačním mincovním nálezů poblíž kladrubského kláštera a o jeho následné prezentaci (Nedražický poklad. Mimořádná výstava největšího depotu zlatých mincí z českého středověku. Západočeské muzeum v Plzni, BOH 2022/1, s. 114–115). Proto jsme nemohli opomenout tematicky podobnou výstavu Žatecký poklad, i když se nejedná o aktuální objev. Největší depot stříbrných mincí z raného středověku na českém území byl sice objeven také náhodně, ale již roku 1937 při stavebních úpravách na dnešním Chmelařském náměstí.

Ovšem teprve nyní, po 86 letech, byl odborně restaurován, zpracován a celý zpřístupněn veřejnosti v působivé moderní expozici. Kompletně návštěvníkům představený žatecký poklad zahrnuje kromě více než tří stovek mincí také soubor stříbrných šperků, hřiven a dva zlaté prsteny. Veškeré jeho části a artefakty pocházejí z počátku 11. století. Na prezentaci unikátního pokladu se podílel archeolog žateckého muzea Petr Holedňák s týmem zkušených

restaurátorů a muzejních výtvarníků. Návštěvníci se nejprve na panelech s fotografiemi a mapami i za pomoci videoprojekcí dozvědí vše podstatné nejen o pokladu samotném, ale i o raně středověkém mincovnictví. Vše je zasazeno graficky srozumitelně do ekonomických a historických souvislostí knížecích Čech. V době uložení pokladu (po roce 1012) totiž probíhal konflikt uvnitř přemyslovské dynastie, vyznačující se neobyčejně krutým mocenským zápasem mezi bratry Boleslavem III., Jaromírem a Oldřichem. Vlastní poklad se všemi cennostmi je působivě vystaven ve speciální pokladnici se skleněnými vitrínami a tlumeným osvětlením, kam se vejde maximálně 12 osob, proto je hromadným návštěvám doporučována registrace předem. Není zatím jasné, zda a jak bude žatecký poklad vystavován v příštích letech.

Ve své době představoval poklad pro svého vlastníka pohádkové bohatství i a dodnes jde o nejtěžší a co do škály předmětů nejbohatší stříbrný depot uložený před rokem 1050 v Čechách. Díky Jaromírovým denárům lze datovat poklad velice přesně, nejmladší mince pocházejí z doby před rokem 1012. Osudy majitele pokladu zjevně kopírují osudy českého knížete Jaromíra I., který byl po roce 999 vyhnán svým starším bratrem Boleslavem III. V pokladu jsou mince jak české, tak i bavorské – v Bavorsku byl Jaromír v dočasném exilu. Pro doplnění připomeňme, že vzácné Jaromírovy denáry byly raženy i na přemyslovském hradišti v Plzni (dnešní Hůrka nad Starým Plzencem). Dle odborné expertízy z Národního muzea mohl být majitelem žateckého pokladu elitní šperkař dvora knížete Jaromíra. Poklad byl uložen v keramické nádobě, až po okraj naplněné stříbrem a zlatými šperky. Kromě stříbrných mincí a stříbrných odličků obsahoval i zlaté prsteny, náušnice, kříže i polotovary na výrobu šperků, například kousky zlatého drátu. Celkem 2,7 kilogramu pokladu mohlo v době jeho uložení zabezpečit celou rodinu na dlouhá léta.

Žateckým muzejníkům patří uznání a poděkování odborné i široké kulturní veřejnosti za ojedinělou atraktivní i zajímavou expozici.

Jan Kumpera

Ke slávě a chvále II. Tisíc let duchovní kultury na Moravě, Zde se nacházíte. Svatováclavské návrší v proměnách staletí, Olomouc, Muzeum umění Olomouc, Arcidiecézní muzeum Olomouc, stálé expozice otevřeny 24. dubna 2023

V pondělí 24. dubna roku 2023 zažila Olomouc a s ní i celá odborná veřejnost v České republice velký den. Po dvouleté rekonstrukci se totiž při slavnostním večeru za účasti řady významných hostů v čele s ministrem kultury ČR

Martinem Baxou či arcibiskupem pražským Janem Graubnerem otevřely brány Arcidiecézního muzea Olomouc (ADO) s dvojicí nových, respektive staronových stálých expozic a speciálního prostoru, v němž se mohou konat relevantní krátkodobé výstavy. Protentokrát do něj na tři měsíce zavítala výstava *Mandaly ve větru* věnovaná sakrálnímu umění tibetského buddhismu ze sbírek pražského Náprstkova muzea. Ústředním tématem následujících řádků nicméně bude především představení atraktivních novinek po znovuootevření muzea a zhodnocení významu jeho stálých expozic pro historiky a širokou veřejnost.

V poněkud modernějším kabátě představuje zmiňovaná prestižní moravská muzejní instituce trvalou expozici *Ke slávě a chvále II*, která má za cíl prezentovat uplynulé tisíciletí křesťanského umění na Moravě od českého raného středověku až do počátku 19. století. Zde je vhodné připomenout, že bezprostředně navazuje na dřívější expozici stejného jména, známou již z uplynulého desetiletí, připomíná ji a rozvíjí. I po rekonstrukci muzea zůstávají základní prostory expozice stejné, návštěvníci tedy zavítají do jim již známých historických pozůstatků olomouckého přemyslovského hradu a navazujících reprezentativních budov kapitulního děkanství. Celá expozice *Ke slávě a chvále II* je v tomto komplexu umístěna do tří podlaží, suterénu, přízemí a prvního patra, kde jsou umělecké skvosty vystaveny přibližně v deseti expozičních okruzích, v nichž bývají exponáty čas od času obměňovány. Mezi tyto okruhy patří románské a raně gotické umění, vrcholně a pozdně gotické umění, dvojice klenotnic, kočárovna, obrazárna olomouckých biskupů a arcibiskupů, kabinet slonoviny, umění baroka, umělecký mecenát olomouckých kanovníků či také hudba v olomoucké arcidiecézi.

Zřejmě nejcenějším lákadlem arcidiecézního muzea jsou středověké části, konkrétně zejména unikátní románský Zdíkův palác, jenž nechal ve druhé čtvrtině 12. století vystavět světaznalý olomoucký biskup a diplomat Jindřich Zdík, a pak také zachovalé gotické prostory olomoucké kapituly u sv. Václava – křížová chodba s rajským dvorem, nástěnnými malbami a kaplí sv. Jana Křtitele. A právě v těchto středověkých reliktech zanechala proběhlá rekonstrukce největší stopu. Co se týče stavebních úprav Zdíkovy paláce, v prvním patře je možno na zrekonstruovaných průchozích lávkách zblízka obdivovat dvojice i trojice románských sdužených oken s bohatým rostlinným a ornamentálním dekorem, svědčících o výjimečnosti stavby ve stredo-evropském měřítku. Důležité však je, že lávky byly nově vybudovány i nad východním a jižním ramenem křížové chodby, tudíž každý návštěvník může v prvním patře jednoduše obejít všechna dochovaná románská okna a z výšky obdivovat architekturu opěrného systému gotické katedrály sv. Václava a celý rajský dvůr s nově vytvořenou „kapitulní“ zahradou a původní studnou (*fons vitae*).

Co se týče vrcholně gotické křížové chodby z první poloviny 14. století, návštěvníci se od konce dubna 2023 dostanou do všech jejích čtyř hlavních

částí, protože došlo k žádoucí dohodě s Metropolitní kapitulou u sv. Václava v Olomouci, která v ní měla dříve uschovány potřeby sloužící k jejímu provozu. Odborná veřejnost tak může konečně pohodlně prozkoumat všechny dochované a v živých barvách zrestaurované pozdně gotické až raně renesanční nástěnné malby s adventní, vánoční a pašijovou tematikou z přelomu 15. až 16. století, jež se nacházejí na severní (*Poslední soud s Kristem a sv. Janem Křtitelem, Zvěstování Panně Marii, Klanění Tří králů, Klanění pastýřů*) a východní stěně (*Ukřižování, Oplakávání a Zmrtvýchvstání Krista, Bolestný Kristus*) ambitu. Byly zjevně zhotoveny rukou několika malířů inspirovaných soudobou švábskou, bavorskou a porýnskou malbou. Dle mediálních zpráv ředitele ADO Miroslava Kindla by se do ambitu měl navíc brzy přesunout i originál sousoší *Krista na hoře Olivetské* z první poloviny 15. století, jež by měl být umístěn na zvláštním soklu v původní pohledové výšce, což lze hodnotit jako chvalitebný záměr. Celou investici do plného zpřístupnění ambitu a Zdikova paláce je nutno uvítat jako vsřícíný krok vůči veřejnosti, který se, věřím, odrazí na pozitivním vnímání muzea. Tomu jistě pomůže i pokračující prezentace těch nejkvalitnějších exponátů středověkého umění moravské proveniencí v atraktivních prostorech základů olomouckého hradu, mezi nimiž hrají prim fragment olomouckého reliéfu *Klanění tří králů* z doby před rokem 1141, parléřovská *Šternberská madona* z období krásného slohu či v klenotnici umístěná předhusitská zlacená monstrance z kostela Panny Marie na Předhradí v Olomouci.

V případě stálé expozice *Ke slávě a chvále II* se její další podnětná část po středověku věnuje barokní epoše, a to jak v cenné obrazárně olomouckých biskupů a arcibiskupů, tak v okruzích věnovaných uměleckému řemeslu či fenoménu mecenátu olomouckých kanovníků. V kočárovně i po rekonstrukci muzea stojí jakožto jeden z „taháků“ muzea bohatě zlacený kočár olomouckého biskupa Ferdinanda Julia Troyera z Troyersteinu, jež na zadní stěně kabiny nese barokní malbu s alegorickým námětem *Dne odhánějícího Noc* od malíře Michelangela Unterbergera z doby před rokem 1747. Zato biskupská obrazárna doznala po znovuotevření muzea inovovaný nádech. Malby se dočkaly „barokní“ instalace nového nasvětlení a některé z nich i nákladného restaurování, jako například obrazy předního českého barokního malíře Karla Škréty *Svatý Václav dává kácet pohanské modly a stavět křesťanské chrámy* či benátského manýristického malíře Francesca Bassana mladšího *Kristus na hoře Olivetské*. Mezi novinkami v celé expozici je možno zmínit například barokní řezbu otaslavické Panny Marie Jiřího Antonína Heinze či sochu *Ukřižovaného Krista* Ondřeje Zahnera. Jedním z vystavených zástupců skutečně světového umění zůstává renesanční olejomalba *Madona s rouškou* namalovaná kolem roku 1520 benátským malířem Sebastianem del Piombem, kterou roku 1673 získal olomoucký biskup Karel II. z Lichtenštejna-Kastelkornu.

Bohužel je zde na tomto místě nutno kriticky zhodnotit způsob instalace samotné obrazárny. Ani by tolik nevadilo velké přítmí, v němž na návštěvníky dýchne umělecká kvalita a šerosvit některých vystavených maleb, avšak za nepochopitelné pokládám pouhopouhé uvedení jména autora majuskulí pod každým vystaveným obrazem. Zájemci o kvalitní malby, kteří si zaplatí vstupné ve výši 200 korun, tak vlastně netuší, o jaký obraz se jedná. Neznají motiv obrazu, dobu vzniku malby ani doplňující informace o původu malby a podobně. Počítám, že drtivá většina návštěvníků bude jen marně hádat ikonografické motivy obrazů a celou obrazárnu tak projdou bez většího povšimnutí, což je bezesporu škoda. Tento nešvar se navíc objevuje pouze v obrazárně olomouckých biskupů a arcibiskupů. V dalších částech expozice *Ke slávě a chvále II* se již standardní popisky, dokonce i v anglickém jazyce, objevují všude. Uvedený nedostatek nemohou zachránit ani dva nesrozumitelné a ve tmě nečitelné listy papíru s uvedenými chybějícími údaji ke každému z obrazů, jež se v době návštěvy vyskytovaly na jedné ze sedaček. Bylo by tedy záhodno standardní popisky obrazů obratem doplnit i do obrazárny. Pokud možno větší, a tudíž čitelné i v přítmí obrazárny.

Druhá a tentokrát zcela nová stálá expozice Arcidiecézního muzea Olomouc má název *Zde se nacházíte* s podtitulem *Svatováclavské návrší v proměnách staletí*. Jak již prozrazuje podtitul, zabývá se dlouhými dějinami prostoru olomouckého Svatováclavského návrší, kde celé sledované muzeum sídlí. Expozice byla vytvořena ve druhém patře – podkroví staré budovy kapitulního děkanství a vypráví příběh místa od pravěku až po současnost. Samotné exponáty ve stálé expozici jsou rozděleny do tří dějinných období: pravěku, středověku a novověku; ty reprezentují také nově odlité bronzové modely, díky nimž si může návštěvník muzea hravě představit, jak se Svatováclavské návrší proměňovalo. Kromě poprvé vystavených unikátních pravěkých nálezů se mohou zájemci seznámit s uměleckou faksimilí slavného *Olomouckého kolektáře (Horologium olomoucké)* z doby před únorem roku 1142 s ústřední malbou trůnícího sv. Řehoře Velikého, jež byla zhotovena pomocí dobových technik. Byť tato nová expozice není příliš rozměrná, dokládá za pomoci nových výzkumů značný význam místa i v době dávné Velkomoravské říše. Zájemci dostali navíc pomocí nejmodernější techniky možnost navštívit ve virtuální realitě zmiňované Svatováclavské návrší v pravěku, středověku a novověku. Celou novou stálou expozici je třeba ocenit jako zdařilý pokus seznámit návštěvníky s dějinami místa, na němž se muzeum nachází. Závěrem je nutno přes některé nedostatky obě (staro)nové muzejní expozice vyzdvihnout jako cenné představení nepřerušovaného kulturněhistorického vývoje na Moravě a vřele je doporučit odborné i široké veřejnosti k návštěvě.

Martin Slepíčka

IN MEMORIAM

Viktor Viktora (21. ledna 1942–3. prosince 2022) – legenda Pedagogické fakulty. Ohlédnutí za literárním historikem a dobrým člověkem

Odchod univerzitního profesora a také mého kolegy a přítele Viktora Viktoru byl, navzdory dlouhodobému handicapu, způsobenému amputací nohy, nečekaný. Stále totiž sršel energií a ani v nemocnici nepřestával psát a plánovat. Dokonce pár týdnů před smrtí osobně představil, stylově „na dušičky“, široké veřejnosti svoji knihu *Pax iiscum*, věnovanou literátům a historikům pohřbeným v západočeských rovech a hájích. Vydával se sice za ateistu, ale četl rád i katolické spisovatele jako Karla Václava Raisa a Jindřicha Šimona Baara. Obzvláště miloval antické dramatiky. Proto jsem mu při nedávné rozlučce na naší Pedagogické fakultě ZČU v Plzni popřál klidné spočinutí v „antickém nebi“ (pohřeb totiž odmítl a dal přednost rozptylu na milovaném Chodsku). Na fakultě působil tento plzeňský rodák neuvěřitelných padesát čtyři let, jeho „rukama“ tak prošla většina západočeských učitelů češtiny, a těch jsou tisíce. Rovněž dnešní členové Katedry českého jazyka a literatury, kterou dlouhou dobu vedl, pocházejí vesměs z „Viktorovy líhně“.

Byť se vypracoval do popředí české literární bohemistiky, zůstával kantorem do morku kostí. Zprvu se věnoval studiu matematiky, ale naštěstí pro své budoucí studenty se stal posluchačem tehdejšího Pedagogického institutu v Plzni a vysokoškolská studia zakončil v roce 1967 absolvováním Filozofické fakulty UK, obor český jazyk a historie. Pedagogické ostruhy získal na gymnáziu v Domažlicích, kde prožil i nadějně jaro 1968. Nebyla to ale epizodní štace, zde se totiž obrazně zamiloval do literární krajiny českého jihozápadu. Již v následném zimním semestru zakotvil doživotně na Pedagogické fakultě jako člen společné Katedry českého jazyka a dějepisu, po jejímž rozdělení v 80. letech se stal členem samostatné katedry bohemistiky. Jeho osud se tak natrvalo spojil s fakultou, která byla pro něj pracovištěm i domovem (zpravidla odcházel poslední, měl i své soukromé klíče). Jako úlitbu by mohl dnes někdo vnímat jeho členství v KSČ, ale protože jsme se stali důvěrnými přáteli, vím, že jeho levicové smýšlení bylo na hony vzdáleno totalitním praktikám. Ostatně jsme spolu se stejnou radostí i nadějemi prožívali na fakultě euforické týdny listopadové revoluce.

Nemiluji psaní nekrologů (kdo taky ano?), zvláště v případě tak mně blízkého člověka. Nakonec jsem jej získal i jako fundovaného spolupracovníka při psaní vlastivědných průvodců (*Západní Čechy AZ*, 1989 a nově 2006) i syntézy *Dějiny západních Čech* (2004). Cení si jeho výstižného přehledu *Kapitoly o literární Plzni I a II* (1988, 1990) a také objevené průkopnické studie *Záblesky renesance – K projevům renesance v české literatuře se zřetelem k plzeňskému*

prostředí (2002). Profesně se po desetiletí jak v přednáškách, tak ve vědecké práci a publikační činnosti zabýval českým humanismem (latinské básnictví) i barokem (studie o Balbínovi a Bridelovi), brilantně napsané a působivé jsou i jeho další literární a biografické medailony a úvahy (o K. H. Máchovi, Josefu Hlávkoví, Bohumilu Polanovi, Janu Vrbovi ad.). Se zvláštním zaujetím se ponořil do národního obrození s důrazem na vlastenecké duchovní, jakými byli třeba Antonín Puchmajer, zakladatel první veřejné české knihovny v Radnicích u Rokycan, či jeho oblíbený premonstrát a profesor plzeňského gymnázia Josef František Smetana (starší bratranec našeho národního skladatele), protivídeňský panslavista a autor průkopnických českých příruček o astronomii (*Hvězdosloví*) a fyzice (*Silozpyt*) a také prvních učebnic dějepisu, kterých si cenili i jeho přátelé jako Palacký a J. K. Tyl.

Viktora byl svou duší takovým současným svérázným obrozencem včetně záliby v putování po česko-moravsko-slovenských pamětihodnostech. On sám se stával poutníkem po české kulturní krajině, trefně to ostatně vystihla jeho žačka, docentka Helena Chýlová, když nazvala soupis jeho bibliografie (2012) *Viator pilsensis*, tedy plzeňský poutník. Prochodili jsme spolu též Tatry, Vysoké i Nizké, Fatru Malou i Velkou, a na studentských exkurzích nevynechali snad žádný významnější slovenský hřbitov. Ač Viktora do ciziny tolik necestoval, za antickým odkazem se přece jen vydal. Prolezli jsme tak společně „věčné město“ Řím a v Řecku poznávali starověké památky.

Viktorova noblesa, kultivovanost a jazyková vyříbenost působila někdy jako z jiného světa – vzácně vyvážený byl jeho projev rétorický i literárně-vědecký. Nechyběl mu humor, i když někdy ve vztahu k současné politice s ironickým podtextem. Kdo se s ním někdy setkal, nemůže na něj zapomenout. Do jeho širokého záběru se pochopitelně dostal i Komenský. Jezdil proto rád také do Uherského Brodu, na symposia i na exkurze v doprovodu mé maličkosti. Spolu jsme debatovali o rozporech v Komenského dílech (řád – svoboda – válka – mír – pedagogický optimismus – vzdělanost proti násilí?). Sám znalec evropské dobové literatury inspiroval mne i k pojetí Komenského jako „poutníka na rozhraní věků“. S pražskou Filozofickou fakultou jsou spojeny další Viktorovy kvalifikační tituly (PhDr., CSc., docentura). Vědecké přátelství Viktoru pojilo ale více s Brnem než s Prahou, ostatně, k úspěšnému profesorskému řízení v roce 2006 jej posunul brněnský komeniolog Milan Kopecký.

Viktora po desetiletí přispíval do bohemistických periodik, v Plzni býval častým autorem statí ve sborníku *Minulostí západních Čech* a v časopisu *PLŽ* (Plzeňský literární život). Proto je Viktorova bibliografie neobyčejně rozsáhlá, ale hodně rozptýlená do řady kolektivních publikací a sborníků, zahrnuje navíc i divadelní kritiky a novinové články. Na plzeňské scéně se stal uznávanou kulturní celebritou. Možná až příliš mnoho času a energie strávil také v akademických funkcích a členstvím ve všemožných radách a komisích. Byl i duší

plzeňského Kruhu přátel knižní kultury, jím spoluzaloženého roku 1992. Byl typem bezdětného obětavého intelektuála, který viděl ve službě akademické i kulturní veřejnosti svoji morální povinnost, nikoli hmotné výhody (koneckonců, žil nadmíru asketicky). To mu ale někteří kolegové vytýkali a snažili se jej posunout k velkým monografiím. Viktora si dokonce nikdy nezažádal o tvůrčí volno ani badatelský grant, natož o zahraniční slavistickou stáž. Prioritou mu zůstávala přednášková činnost na fakultě, na konferencích, ale i pro venkovskou veřejnost, prostě šíření „světla poznání“ v komeňanském duchu.

Jan Kumpera

Seznam autorů

doc. PhDr. Jan Kilián, Ph.D.

Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
jankilian@email.cz

doc. PhDr. Petr Kreuz, Dr.

Archiv hlavního města Prahy;
petr.kreuz@praha.eu

prof. PhDr. Jan Kumpera, CSc.

Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
jkumpera@seznam.cz

doc. PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D.

Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
moravkov@khi.zcu.cz

Bc. Jiří Polívka

Student katedry historie FPE ZČU v Plzni;
jirpoliv@students.zcu.cz

PhDr. Martin Slepíčka, Ph.D.

Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
SlepickaMartin@seznam.cz

PhDr. Jiří Úlovec

Odbor archivní správy a spisové služby MV ČR;
jiri.ulovec@seznam.cz

Bc. Lukáš Vydra

Student katedry historie FPE ZČU v Plzni;
lvydra97@gmail.com

Pokyny pro autory příspěvků

Redakce časopisu *Bohemiae Occidentalis Historica* přijímá výhradně původní práce z oboru historie, případně příbuzných disciplín, a to v českém a slovenském jazyce, stejně jako ve dvou světových jazycích, v angličtině a němčině. Příspěvky mohou pocházet od jednoho i více autorů, za předpokladu, že dosud nebyly v identické či téměř identické podobě publikovány již jinde. Výjimkou mohou za určitých předpokladů a v závislosti na rozhodnutí redakce být jen jazykové variace již publikovaných statí. Každý příspěvek bude anonymně předložen jednomu recenzentovi z jiného pracoviště, než je autor, přičemž recenzent vyplní redakci vyhotovený formulář a příspěvek doporučí k otištění, doporučí k otištění po úpravách, nedoporučí.

1) Doručení příspěvků

Nabízené příspěvky mohou autoři zasílat na CD poštou na adresu: Katedra historie FPE ZČU v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň, 301 00 nebo mailem na kilian@khi.zcu.cz.

2) Rozsah příspěvků

Minimální rozsah příspěvků není stanoven, jeho délka však bude rozhodující při zařazení buď mezi studie nebo mezi drobnosti. Maximální rozsah studií by neměl překročit 35 normostran – vytvořených ve Wordu písmem Times New Roman o velikosti 14 a s řádkováním 1,5. Tučně zvýrazněny či jinou velikostí odlišeny nechtě jsou jen nadpisy.

3) Požadované součásti příspěvků

Každý příspěvek by měl kromě jména autora, adresy jeho pracoviště a kontaktu na něj obsahovat také stručný abstrakt o dvou až třech větách v angličtině; seznam klíčových slov v angličtině (min. 4, max. 10) a shrnutí/resumé v anglickém jazyce (1–2 normostrany).

4) Další součásti příspěvků

Případné obrazové ilustrace zasílejte výhradně ve formátu JPG, a to stejným způsobem jako příspěvky samotné (CD, mail – viz výše). Maximální počet přijímaných snímků k jednomu článku je 8 a podmínkou je, že autor je současně vlastníkem práv k jejich otištění. Snímky musejí mít odpovídající tiskovou kvalitu (alespoň 300 dpi) a být dostatečně popsány (název vyobrazení, zdroj, autor snímku, rok jeho pořízení). Tabulky a grafy vytvářejte výhradně v programech WORD a EXCEL.

5) Poznámkový aparát

Poznámkový aparát vytvářejte výlučně jako poznámky pod čarou, ve velikosti (Times New Roman) 10. Studie bez odpovídajících odkazů na prameny a literaturu přijímány nejsou.

6) Formální úpravy textu

Text ani poznámky pod čarou nijak neformátujte (!) a v žádném případě nikde neměňte fonty písma. První odstavec za nadpisem (-y) neodsazujte, ostatní ano. U citací zdrojů odlište citovaný text kurzívou a uvozovkami na počátku i na konci, uvozovky použijte případně i u dalších výrazů, které si to v jazykovém kontextu zaslouhují. Důsledně odlišujte spojovníky a pomlčky, z nichž první jsou kratší (-), bez mezer a užívají se ke spojení slov, zatímco druhé jsou delší (–) a užívají se zvláště u letopočtů.

7) Citace

a) Monografie dle vzoru: Tomáš PARMA, *František kardinál Ditrichštejn a jeho vztahy k římské kurií. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011, s. 55. V případě, že má titul i podtitul, bude i tento kurzívou. U opakované citace: T. PARMA, *František kardinál Ditrichštejn*, s. 77. Název titulu by měl být zkrácen po první smysluplné podstatné jméno. V případě, že se jedná o monografii sestavenou redaktorem (redaktory), je nutno za jméno (-a) před citací titulu uvést: (red.)

b) Kolektivní monografie dle vzorů: Josef PETRÁŇ a kol. (jsou-li autoři více než čtyři) nebo Jaroslav ČECHURA – Zdeněk HOJDA – Martina NOVOZÁMSKÁ (jsou-li autoři dva nebo tři).

c) Článek v periodiku dle vzoru: Martin BAKEŠ, *Mimořádná diplomatická mise Adolfa Vratislava ze Šternberka. Švédské království v polovině 70. let 17. století očima císařského vyslance*, *Folia Historica Bohemica* 29, č. 1, 2014, s. 31–62. U opakované citace: M. BAKEŠ, *Mimořádná diplomatická mise*, s. 43. Opakuje-li se v textu, resp. v poznámkách pod čarou, titul periodika, je záhodno jej zkrátit a při prvním výskytu na zkratku upozornit: *Folia Historica Bohemica* (dále jen FHB).

d) Článek ve sborníku nebo kapitola v knize dle vzoru: Tomáš JIRÁNEK, *Svědectví českých důstojníků o poměrech v armádě habsburské monarchie z 2. poloviny 19. století*, in: Vítězslav Prchal a kol., *Mezi Martem a Memorií. Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16. – 19. století*, Pardubice, 2011, s. 117–132. Při opakované citaci: T. JIRÁNEK, *Svědectví*, s. 118.

e) Edice pramenů dle vzoru: Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*, Praha 1996, s. 100. Při opakované citaci: J. MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 122.

f) Nepublikované prameny je nutno určit v této posloupnosti: Název archivu,

název fondu, (inventární číslo), (signatura), (karton/číslo knihy), fol./pag./s. – (datace zdroje, případně další bližší určení, např. v případě korespondence místo sepsání, adresát a příjemce). Lze použít běžné zkratky, v případě prvního výskytu je nutno je rozepsat, např.: Archiv hl. m. Prahy (dále jen AHMP). U nezpracovaných archivních položek bude uvedeno: Název archivu, název fondu, nezpracováno. V případě, že se jedná o rukopis: 1. Místo uložení, signatura – (autor), název (zvláště u starých rukopisů); nebo 2. Autor, název, místo uložení (zvláště u novodobých rukopisů a nepublikovaných strojopisů).

g) Opakování stejných zdrojů v následných odkazech v poznámkách pod čarou: v případě autora následuje „Týž“, v případě dokumentu „T(t)amtěž“.

